

UK Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

Diplomová práce

Proměny britské Konzervativní strany
v průběhu 20. století

Vypracovala: Lýdie Valešová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. J. Straceny, CSc

Rok 2010

Prohlášení o samostatném zpracování diplomové práce

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Datum: 6. dubna 2010

Podpis

Poděkování

Děkuji vedoucímu své diplomové práce PhDr. Josefu Stracnému za metodické vedení mé práce a za cenné rady a věcné připomínky, které vedly k finálnímu nasměrování této práce.

Obsah

Úvod.....	6
1 Politické strany	11
1.1 Definice pojmu politická strana	11
1.2 Historický vývoj politických stran.....	12
1.3 Funkce politických stran	13
1.4 Dělení politických stran	15
1.4.1 Hlavní politické ideologie.....	15
1.4.2. Pravice a levice	25
1.4.3. Vznik a dělení stran podle Maurice Duvergera	27
1.4.4 Stranické systémy podle Giovanniho Sartoriho.....	29
2 Historie konzervativní strany od jejího počátku do 1. poloviny 20. století	34
2.1 Název strany.....	34
2.2 Od Toryů ke konzervativní straně.....	35
2.3 Počátky konzervativní strany	44
2.3.1 Konzervatismus podle Peela.....	45
2.3.2 Restrukturalizace konzervativní strany.....	46
2.3.3 Disraeli a jeho vládní období	47
2.4 Konzervativní strana na počátku 20. století.....	50
2.4.1 Dominantní postavení Konzervativní strany 1886–1906	51
2.4.2 Konzervativní opozice, období negace let 1906–1924.....	54
2.4.3 Smířlivá politika Stanleyho Baldwina	57
3 Přejídné období 1940–1951	61
3.1 Vstřícné labouristické vizi poválečné budoucnosti	61
3.2 Správná cesta vpravo	62
4 Rozum a Rozvoj v podání tří konzervativních vlád 1951–1964.....	65
4.1 Úspěchy poslední Churchillovy vlády	65
4.2 Konzervativní politika na pozadí Suezské krize.....	66
4.3 Winds of change Herolda Macmillana	68
5 Nové vývojové tendence konzervatismu	72
5.1 Nová pravice	72

5.1.1 Liberální Nová pravice	73
5.1.2 Konzervativní Nová pravice	75
5.2 „Střední cesta“	75
5.3 Reakční thatcherismus	78
5.3.1 Neoliberalismus a „suchá“ monetární politika	80
5.3.2 Sociální politika a odbory	85
5.3.3 Thatcherismus v mezinárodním kontextu.....	87
5.4 Návrat ke kořenům konservatismu pod vedením Johna Majora.....	91
5.4.1 Základní premisy pádu thatcherismu	91
5.4.2 Majorova vize návratu ke konzervativním kořenům	93
6. Konzervativní strana ve volebních číslech	96
6.1 Volební systém Velké Británie	96
6.2 Konzervatismus dělnické třídy	98
6.2.1 Konzervatismus dělnické třídy v první polovině 20. století.....	100
6.2.2 Voličská základna Konzervativní strany ve 2. polovině 20. století.....	102
6.3 Fenomén Margaret Thatcherové	103
6.4 Přejít Konzervativní strany do dlouhodobé opozice pod vlivem New Labour	105
6.4.1 Zhodnocení důvodů neúspěchu konzervativní strany ve volbách 1997 – 2005	106
6.4.2 Ozvěny thatcherismu v politice New Labour	112
7. Možné perspektivy Konzervativní strany	117
8 Závěr	122
9 Použitá literatura	126
9.1 Tištěné publikace	126
9.2 Elektronické zdroje	127
10 Seznam zkratk	131
11. Seznam příloh	132
12 Resumé.....	153

Úvod

Konzervativní strana je v současnosti jednoznačně nejstarší stranou Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, jejíž ideologické kořeny sahají až do 2. poloviny 17. století. Po celou dobu své existence se Konzervativní strana větší či menší mírou podílí na utváření politického prostředí a na rozhodování o budoucím směřování země. Již od svého vzniku, ve 30. letech 19. století, je v povědomí široké veřejnosti Konzervativní strana úzce spjata se stranou Toryů, stejně tak jako i s určitým ideologickým stereotypem. Mluvíme-li o Konzervativní straně, děje si tak často v souvislosti s tématy jako monarchie, elitářství, tradice, euroskepticismus, pragmatismus či liberální ekonomie, aniž bychom si uvědomili, že je nemožné, aby se politická strana byla schopna udržet na politickém výsluní více než sto let bez výraznější ideologické proměny. Nelze si nepovšimnout, že Konzervativní strana, byť se svou stereotypní pověstí, dokázala úspěšně překonat nejvýznamnější milníky v moderní historii lidstva, které zatlačily do pozadí její největší politické rivaly (Liberální strana), či daly vzniknout konkurentům zcela novým (Labouristická strana).

Více než Konzervativní strana jako celek se do povědomí lidí zapsaly vůdčí osobnosti této strany, z nichž některé daly vzniknout novým odnožím konzervatismu a úspěšně tak pomohly posunout Konzervativní stranu blíže novým požadavkům doby i potřebám občanů své země. Ve většině svých volebních programů se Konzervativní strana prezentuje jako „cesta“ (road) či jako průvodce po této cestě. Má se jednat o průvodce silného ve svých přesvědčeních avšak otevřeného a schopného uchopit všechny nové možnosti, které se na každém kroku této cesty otevírají a přinášejí větší prospěch těm, kteří po ní kráčí. Právě analýza tohoto postupného přerodu strany, jejímž původním úkolem byla bezvýhradná podpora panovníka, v moderní evropskou stranu pravicového typu, bude hlavní náplní této diplomové práce. Abychom však dokázali pochopit, analyzovat a navzájem porovnat jednotlivé etapy programového vývoje Konzervativní strany, bude nejdříve nutné zmapovat její ideologické a organizační základy společně s výchozími politickými cíli. To vše je pak zasazeno do rámce domácích i světových historických událostí, které daly těmto původním idejím nejdříve vzniknout a postupně si vynutily jejich zásadní proměnu.

Téma Proměny britské Konzervativní strany v průběhu 20. století jsem si pro svoji diplomovou práci zvolila z několika důvodů. Prvním důvodem je můj všeobecný zájem o politickou situaci nejen v České republice, ale samozřejmě i v celosvětovém měřítku. Znalost politické situace shledávám nejen jedním ze základních nástrojů k pochopení reality každodenního života, ale především jako jednu z nutností pro výkon povolání učitele společenských věd. Vliv na výběr tématu měly i zkušenosti z pedagogické praxe na základní i střední škole, kdy jsem se v hodinách občanské výchovy, nebo základů společenských věd (a dokonce i při přípravě maturantů na maturitu z anglického jazyka), setkávala nejen s výraznými rezervami ve znalostech studentů, ale především se značnými předsudky spojenými v myslích mladých lidí právě s Konzervativní stranou i konzervatismem jako takovým. Jak jsem již zmínila, vysoký počet zvláště mladých lidí považuje jakoukoli konzervativní stranu za stranu sice radikální, nicméně příliš tradicionalistickou, zpátečnickou a ve svých názorech částečně zkosnatělou. Při snaze rozbít tento mýtus jsem dále narážela na značný nedostatek publikací, či jakýchkoli materiálů dostupných běžnému čtenáři v českém jazyce – problematika Konzervativní strany se většinou omezovala na encyklopedické články v rozsahu několika stránek. Proto jsem se rozhodla využít i svůj druhý aprobační předmět, tj. anglický jazyk, a pokusit se vytvořit práci, jež by podávala sice stručný, leč ucelený pohled na ideologický vývoj Konzervativní strany na pozadí nejdůležitějších historických událostí.

Celá práce je otevřena kapitolou Teorie politických stran, která čtenáře uvádí do problematiky politologické terminologie tím, že vysvětluje nejzásadnější politologické pojmy a osvětluje náplň nejdůležitějších politických ideologií tak, aby byl čtenář schopen orientace v následujícím textu. Vzhledem k povaze této práce jsou v kapitole Hlavní politické ideologie rozebrány pouze tři ideologické směry a to: konzervatismus, liberalismus a socialismus. Tyto směry byly vybrány zcela záměrně, neboť v historii Konzervativní strany fungují buď jako hlavní ideologické zdroje, ze kterých strana sama čerpala nebo se v opozici vůči nim vymezovala.

Kapitola druhá, nesoucí název Historie konzervativní strany od jejího počátku do 1. poloviny 20. století přináší stručný přehled vývoje Konzervativní strany, zahrnující i události, které vzniku strany předcházely nebo k němu přímo vedly. Kapitola od Toryů ke Konzervativní straně má pak čtenáři přiblížit možná spojení

Konzervativní strany se stranou toryů a zároveň ukázat, že považovat slova „tory“ a „conservative“ za synonyma, jak jsme většinou zvyklí, není zcela namístě. Zbylé části druhé kapitoly a následně pak kapitola třetí, kromě výčtu politických úspěchů a neúspěchů konzervativních vlád, přehledu o postupném formování konzervativní ideologie či strukturálně-organizačních změnách strany, nastiňují především dva hlavní znaky Konzervativní strany, se kterými se budeme setkávat i ve všech následujících kapitolách. Jedná se o postavu vůdce strany, a tudíž případného prvního ministra a dále o opoziční období revitalizace strany.

Ve třetí kapitole s názvem Přejídné období 1940–1951 se poprvé objevuje analýza volebních programů vztahujících se k tomuto období. V tomto případě se jedná o srovnání náčrtu politiky dvou největších politických stran (konzervativci, labouristé) a jejího vlivu na rozhodování voličů. Programová analýza, se kterou se budeme moci setkat i v následujících třech kapitolách, zkoumá volební programy především z pohledu ekonomie, sociálního programu a mezinárodních vztahů.

Čtvrtá kapitola nesoucí název Rozum a Rozvoj¹ v podání tří konzervativních vlád 1951–1964 se zabývá rozborem konzervativní politiky v období 1951–1964, tj. obdobím absolutní „hegemonie“ Konzervativní strany. Za rozborem volebních programů je snaha zjistit, co vedlo voliče k masivní podpoře CP² v tomto období a co straně pomohlo překonat vnější i vnitřní krize. Prioritní pro tuto kapitolu budou mezinárodní vztahy vytvářené Konzervativní stranou (týkající se Suezské krize a problematiky Commonwealthu), vládní sociální politika a dále otevírání nových témat, jako např. životní prostředí.

Nejobsažnější kapitolou této diplomové práce je kapitola pátá nazvaná Nové vývojové tendence konzervatismu. Zde se snažím vytýčit hlavní nové směry moderního konzervatismu, tak jak se objevily nejen v britské politice, ale i v celosvětovém kontextu. Dále tato kapitola přináší analýzu tří zcela odlišných konzervativních přístupů, které se ve Velké Británii vystřídaly v období let

¹ Jedná se o volný překlad volebního hesla Konzervativní strany z roku 1964 (Progress with a Purpose), které se v různých obměnách vyskytuje již v předchozích volebních programech a v podstatě vystihuje hlavní ideologii strany, tzn. pragmatičnost, která má vést ke stále většímu rozvoji státu i společnosti.

² Anglickou zkratku CP (Conservative Party) v této práci používám zcela záměrně z obavy, aby česká verze, tedy „KS“, nebyla pro českého čtenáře matoucí a nedosadil si za ní omylem „komunistickou stranu“.

1970–1997. Jedná se o umírněnou politiku středu E. Heathe, radikální politiku M. Thatcherové a konečně tradiční politiku J. Majora.

Kapitola šestá, Konzervativní strana ve volebních číslech, se zabývá důvodem vzniku fenoménu tzv. konzervativního století. Kapitola stručně představuje volební systém Velké Británie a dále se zabývá důvody volebních úspěchů a neúspěchů Konzervativní strany v průběhu 20. století. Pátá kapitola se také soustředí na chování voličů během nejdelšího konzervativního vládního období v rámci thatcherismu, kdy si CP dokázala překvapivě zajistit, i přes svou radikální politiku a ve značně nestabilním prostředí, velice stabilní pozici na samém vrcholu politického spektra. Kapitola je zakončena zhodnocením důvodů, jež vedly k přechodu Konzervativní strany do dlouhodobé opozice.

Diplomovou práci uzavírá kapitola Možné perspektivy Konzervativní strany, která mapuje nejnovější vývojové tendence uvnitř CP pod vedením nového předsedy strany Davida Camerona. Na základě nových témat v konzervativním volebním programu pro rok 2010 a výsledků volebních průzkumů se v této kapitole snažím zjistit, jaké má Konzervativní strana šance vymanit se ze stínu opozice, ve které setrvala posledních třináct let.

Celá diplomová práce (s výjimkou první kapitoly) je založena, vzhledem k nedostatku českých publikací, či překladů z angličtiny, téměř výlučně na cizojazyčné literatuře. K jejímu získání mi pomohla zejména návštěva britského univerzitního města Derby, kde jsem v místní univerzitní knihovně měla přístup k mnoha, pro mou práci cenným, publikacím. Všechny informace z těchto anglických publikací (stejně jako ze všech zahraničních internetových zdrojů) jsou čtenáři zprostředkovány v mém vlastním překladu.

Přestože jsou kapitoly 2–7 řazeny chronologicky, nejde v této diplomové práci o pouhý výčet po sobě jdoucích událostí nýbrž o objevení vztahů mezi dějinnými událostmi, lidmi a idejemi každého zmíněného období. Tomuto konceptu diplomové práce odpovídal také výběr materiálů a jejich využití. Zasazení Konzervativní strany do historického kontextu – od roku 1886 až do roku 1992 je podepřeno primárně knihou editovanou Anthony Seldonem a Stuartem Ballem *Conservative Century – The conservative Party since 1900* a publikací Philipa Nortona *The Conservative Party*. Samozřejmě, že historický kontext je doplněn

zajímavými postřehy a zevrubnými popisy ideologických zvrátů, které byly částečně čerpány z *A history of conservative politics, 1900–1996* Johna Charmleye, nebo *The British party system* Stephena Ingleho. Dalo by se říci, že tyto 4 publikace tvoří hlavní časovou osu této práce.

Analýza ideologických, nebo programových změn Konzervativní strany je zcela založena na autentických volebních programech z konkrétních volebních období, které jsou v originální verzi k dispozici v elektronické podobě (viz. Seznam elektronických zdrojů).

Diplomová práce však samozřejmě využívá i celé řady jiných zdrojů ať už v tištěné, či elektronické podobě. Zvláště pak 6. a 7. kapitola jsou založeny téměř výhradně na tiskových zprávách, neboť většina publikací pojednávajících o CP byla vydána nejpozději v roce 1996 a tudíž posledních 13. let britské politiky nereflektuje.

1 Politické strany

1.1 Definice pojmu politická strana

Pojem politická strana vstoupil do politologických slovníků až v 17. století a již od samého počátku se jednalo o termín značně problematický.³

Termín „strana“ postupně nahrazuje pojem „frakce“ a získává náboj značně pozitivní⁴. Na rozdíl od frakce, která je považována za politickou skupinu zaměřenou na rušivé a škodlivé konání, je strana, podle Voltaira, frakcí, která není štvavá, a nemusí tedy nutně vždy narušovat společné dobro. (Sartori, 2005, str. 17–18)

Definice tohoto pojmu bychom našli velké množství, počínaje již zmíněnou Voltairovou, přes definici E. Burkeho⁵ až po minimalistické vyjádření Giovanniho Sartoriho, podle nějž je politická strana „politická skupina, jež se účastní voleb, jež je schopna jejich prostřednictvím prosadit své kandidáty do veřejných úřadů“. (Strmiska, 2005, str. 11)

Tato definice sice vystihuje několik základních znaků politických stran⁶, ale přesto bývá pojem „politická strana“ většinou zkoumán z mnohem více úhlů pohledu. Pro srovnání můžeme uvést pojetí J. LaPalombara a M. Wenera, které je založené na čtyřech kritériích:

- 1) Trvalá organizace, tj. organizace, která pravděpodobně přežije svého současného vůdce.
- 2) Dobře zařízená a zjevně trvalá místní organizace, udržující pravidelné a rozmanité vztahy na celostátním měřítku.

³ Přestože termín „strana“ (angl. „party“) vychází z latinského *partire*, dělit se, nese v sobě i druhou konotaci spojenou s výrazem „část“ („part“) jež se objevuje ve francouzském *partager*, sdílení, a v anglickém *partaking*, podílení se na něčem. Slovo strana tak získává význam „dělit nebo rozdělovat“ na jedné straně, na straně druhé pak „podílet se na něčem“, tedy „sdílet“. (Sartori, 2005, str. 18–19)

⁴ Můžeme se však setkat i s definicemi stran, které mají naprosto negativní charakter. Příkladem by mohl být názor J. J. Rousseau, který tvrdil, že politické strany nejsou ničím jiným než „známkou neúspěchu.“ (Ingle, 2000, str. 1)

⁵ „Strana je organizovaný celek lidí, kteří se sdružují k prosazování národního zájmu společným úsilím specifického principu, na němž se všichni shodli.“ (Sartori, 2005, str. 24)

⁶ Zvláště pojem „účast ve volbách“ je pro definici politické strany zásadní, neboť odlišuje stranu od jiných seskupení např. zájmových skupin.

- 3) Rozhodná vůle celostátních a místních vůdců organizace dosáhnout a vykonávat moc, ať už sami nebo s jinými, a nikoli pouze moc ovlivňovat.
- 4) snaha vyhledávat lidovou podporu ve volbách nebo jiným způsobem. (Novák, 1997, str. 22)

1.2 Historický vývoj politických stran

Již od počátků formování státní moci, měli lidé, jež spojovali společné názory a cíle, potřebu sdružovat se v nejrůznějších skupinách, klubech a frakcích (viz 1.1). Na první náznaky politických stran můžeme narazit již např. v helénské demokracii. Přesto se zde ještě vůbec nedá hovořit o politických stranách, neboť tato seskupení disponovala spíše společným nadšením pro věc, než propracovaným programem. Podobná seskupení se dále v Evropě objevují ve 13.–14. století⁷. Politické strany, jak je známe dnes, se v evropském kontextu začínají prosazovat s nástupem kapitalismu a průmyslové revoluce, pod jejímž vlivem vznikají celé nové společenské vrstvy. Tento vývoj však sebou nese i zcela nové společenské rozpory, jež je nutné řešit. Na poli sociálním se jedná o prohlubování rozdílů mezi bohatými a chudými, mezi zájmy měst a venkovem, na poli mocenském se vedle tradiční aristokracie objevuje vrstva bohatých podnikatelů, kteří nemají zajištěný mocenský vliv. (Tóth, 2007, str. 17) Příkladem prvních skutečných politických stran (i když stále ještě ne v moderním slova smyslu⁸) mohou být Toryové a Whigové⁹ ve Velké Británii, či vlnou liberalismu zasažené strany francouzské či americké revoluce.

V 19. století se pod vlivem zrušení poddanství v Evropě a otroctví v Americe rapidně zvedá vlna migrace do měst. Stále se zvětšující sociální rozdíly mezi obyvatelstvem se stávají hlavní náplní programů vzrůstajícího počtu politických stran, jež mají tendenci identifikovat se s požadavky svých voličů. Sociální potřeby obyvatelstva se začaly pomalu transformovat na politické potřeby občanů. Neboť

⁷ Příkladem může být Anglie 14. století, kdy se během Války Růží otevírá spor mezi panovníkem a jeho stoupenci („the court party“ – strana dvora) na straně jedné, a opozicí baronů na straně druhé.

⁸ Stranám vzniklým v 17. a 18. století např. v Británii, šlo přece jen stále o nadvládu nad ostatními stranami a zmínky o výhodách, jež by soutěžení těchto stran přineslo, spíše nejsou známy. (Ingle, 2000, str. 6)

⁹ David Hume komentoval vznik těchto stran slovy: „Již samo jméno, jímž každá z obou stran nazvala svého protivníka, v sobě odhaluje vzájemnou nevráživost ... strana dvora přirovnala svého protivníka k fanatickým (conventiclers) ze Skotska tím, že mu přiřkla jméno Whigové, zatímco druhá strana se nebála poukázat na podobnost mezi dvořany a papeženskými bandity v Irsku, kteří byli nazýváni Toryové.“ (Ingle, 2000, str. 6) Samuel Johnson zase trval na tom, že „první Whig byl samotný Dábel.“ (Ingle, 2000, str. 5)

obyčejný člověk, nyní jako majitel občanských a politických práv, měl mnohem větší šanci ovlivnit své sociální a společenské postavení. Politické strany se stávají jakýmsi zástupci jednotlivých sociálních vrstev, snažící se prosadit své zájmy na úkor ostatních.

K zásadním změnám ve vývoji politických stran dochází především po 2. světové válce. Tendence prosadit se a bojovat proti svým oponentům jsou postupně nahrazeny prvky diplomacie, tj. schopností vyjednávat a spolupracovat. Velký ekonomický růst a stále větší společenský blahobyt nastartoval éru nových tzv. postmateriálních potřeb, jako jsou kvalita života. Tyto tendence daly velký prostor pro vznik nových politických stran. Nové strany nejsou jen bojovníky v sociálním konfliktu společenských vrstev, naopak se snaží řešit otázky týkající se společnosti jako celku – ochrana životního prostředí, občanské svobody, požadavky menšin atd.

1.3 Funkce politických stran

Přestože je hlavním účelem každé strany obsadit politické funkce a převzít státní moc (aby mohly prosazovat své programové cíle), politické strany zasahují svým vlivem do mnohem širších sfér nejen politického ale i společenského života. I když by se mohlo najít mnoho definic funkcí politických stran, pokusíme se shrnout alespoň ty hlavní, mezi něž patří:

- a) reprezentace,
- b) formování a doplňování elit,
- c) formulování cílů,
- d) artikulace a mobilizování,
- e) organizování vlády.

Ad a) Jedná se o schopnost stran reagovat na názory členů i voličů a artikulovat je. Strany zajišťují, že jejich případná vláda bude mít na zřeteli potřeby a přání společnosti.

Ad b) Každá strana je odpovědná za to, že státy vybaví politickými vůdci. Strany vybavují politiky dovednostmi, znalostmi a zkušenostmi a skýtají jim i jakýsi kariérní řád.

Ad c) Politické strany tradičně fungovaly jako nástroj, pomocí něhož si společnost vytyčuje společné cíle a v některých případech i zajišťuje jejich dosahování. Strany

plní tuto funkci tím, že v boji o moc formulují vládní programy, které jim mají získat podporu veřejnosti. Tím se stávají hlavním zdrojem iniciativy v politice.

Ad d) Při vypracovávání kolektivních cílů pomáhají strany též artikulovat a agregovat rozmanité zájmy, které ve společnosti existují. Strany tak fungují jako mechanismy, pomocí nichž různé organizace (podnikatelské, odborové, náboženské, etnické) prosazují nebo obhajují své různé zájmy. Např. Labour party v UK se stala produktem odborového hnutí, kterému šlo o zajištění politické reprezentace dělnictva. Ve snaze reprezentovat různé zájmy, strany tyto zájmy agregují, tzn., začleňují do jakéhosi soudržného a vzájemně provázaného celku, a tudíž jedny zájmy vyvažují jinými.

Ad e) Politickou diskusí, volebními kampaněmi a stranickou soutěží ve volbách strany podporují politické vzdělávání, výchovu a socializaci. Zaměření strany udává směr hodnot a postojů, které se budou uznávat. (to se týká především monopolistických stran) Strany v ústavních systémech hrají též důležitou roli tím. Mobilizují podporu pro režim tím, že vedou skupiny k tomu, aby jednaly v rámci pravidel demokratické hry. Například vznik socialistických stran koncem 19. století a počátkem 20. století byl důležitým nástrojem integrace dělnické třídy do industriální společnosti. (Heywood, 2008, str. 319–324)

Kromě těchto základních funkcí lze vytyčit i další, které podle Tótha¹⁰ společnost jako celek stabilizují či mění:

- a) Funkce stabilizující společenský organismus – politické strany garantují zastupitelskou demokracii a vytvářejí kontinuitu sociálního a organizačního vývoje. Dále poskytují základy kolektivním hodnotám a poskytují funkci integrační. V neposlední řadě pomáhají internacionalizaci společnosti a státu, hledáním partnerů v zahraničí.
- b) Funkce měnicí společenský organismus – politické strany svou různorodostí vytvářejí celé spektrum alternativ vládnutí a zabezpečují změny (politické změny se stávají odrazovým můstkem pro všeobecné změny ve společnosti). Strany též jakožto organizátoři politického konfliktu (kterému stanoví jasná

¹⁰ Tóth, 2007, str. 40–42

pravidla) také formují veřejné mínění, a to v duchu své ideologie, svých politických představ a mocenského postavení.

1.4 Dělení politických stran

1.4.1 Hlavní politické ideologie

Všechny politické strany, jejich programy a tudíž i přístup k jednotlivým politickým či sociálním problémům se vždy odvíjí od jisté ideologie, ke které se strany hlásí a na jejímž základě vznikly.

Stejně jako pojem „politická strana“, prošel obsah slova „politická ideologie“ mnohými historickými změnami¹¹, aby v sobě nakonec zaštitil hned několik významů (mnohdy i protichůdných). Nejjednodušeji by se politická ideologie dala definovat jako určitý systém politických názorů či idejí, ve kterých jsou ztělesněny nebo jimiž se artikuluje společenské zájmy.¹²

Dalo by se říci, že každá ideologie nutně přichází s určitým zhodnocením stávajícího uspořádání, které má podobu určitého „světového názoru“ a zároveň je i jeho kritikou. Ideologie předkládají novou vizi budoucnosti (budoucí společnosti) a dále ukazují, jakým způsobem by tato změna mohla být navozena.¹³

¹¹ Zatím co Francouz Antoine Destutt de Tracy (1754–1836) definoval ideologii jako novou „vědu o idejích“, Karl Marx viděl v ideologii pouze nástroj určený ke klamání a mystifikaci, šířící nepravdivé či pomýlené vidění světa. V první polovině 20. století se objevil názor reprezentovaný Karlem Mannheimem, vypovídající o tom, že ideologie jsou myšlenkové systémy, které obhájí určité společenské uspořádání a celkově vyjadřují zájmy skupiny, která v něm dominuje či vládne.

V meziválečném období a za studené války 50. a 60. let byl tento pojem ovlivněn nástupem totalitních diktatur. Myslitelé jako K. Popper, Hannah Arendtová či J. L. Talmon vnímali ideologie jako uzavřené myšlenkové systémy, které si nárokují monopol na pravdu a odmítají tolerovat myšlenky a názory jim konkurující. Takové ideologie byly přirovnávány k „sekulárnímu náboženství.“ V 60. letech 20. století dochází k další redefinici pojmu, která vychází z potřeb společnosti. Martin Veliger (1976) definuje ideologie jako soubor idejí, jež stanovuje, objasňuje a zdůvodňuje cíle a prostředky organizovaného politického postupu bez ohledu na to, zda se tento politický postup snaží dané společenské uspořádání uchovat, pozměnit, zlikvidovat nebo přetvořit. Ideologie je myšlenkový systém zaměřený na jednání, tedy na akci. (Heywood, 2008, str. 23–29)

¹² Víceméně všechny definice charakterizují ideologie jako a) soubor idejí (názorů); b) program činnosti, nezávisle na tom, co je jejím cílem. (Prorok, 1998, str. 16)

¹³ Vladimír Prorok hovoří kromě politické ideologie také o tzv. politické teorii. Ta se dá chápat jako politická věda, jež se zabývá jenom zobecnováním politických jevů, konstruováním hypotéz, z nichž je možné odvozovat tvrzení, jejichž falzifikace je v principu možná normálními empirickými metodami. Ozývají se však i názory, které nestaví politickou ideologii a teorii do opozice, naopak vychází z toho, že ideologie získává v určitém období minimálně z určité části podobu teorie (tedy získává systematizovanou podobu, a uplatňuje vědecké postupy). Pojem politická teorie je tedy možné používat i jako doplnění pojmu politická ideologie, kdy představuje a) jednu z částí, či jednu z možných specifických forem vyjádření ideologie; b) systematizované poznatky o jednotlivých politických jevech, o jejich vývoji, či žádoucím stavu. (Prorok, 1998, str. 20)

Jak již bylo naznačeno, politické ideologie plní hned několik funkcí, přičemž jejich vymezení, počet i názvy se opět liší podle nejrůznějších autorů.

Mezi základní funkce politických ideologií však zcela jistě patří¹⁴:

- a) explikační funkce
- b) integrační funkce
- c) normativní funkce
- d) motivační funkce

Ad a) cílem ideologií je vysvětlit, zpřístupnit jednotlivým sociálním skupinám svět, ve kterém žijí. V ideologii se jednotlivé sociální skupiny snaží vysvětlit a zdůvodnit podobu okolního světa, ocenit své postavení a místo v tomto světě a v závislosti na míře své spokojenosti nebo nespokojenosti nadefinovat své cíle.

Ad b) Ideologie sjednocuje jedince se společným postavením nebo se stejným prožíváním reality. Tento fakt vytváří předpoklady pro sjednocení zájmů těchto jedinců a jejich následnou společenskou aktivitu.

Ad c) Ideologie obsahují normy, vzorce chování, které jsou žádoucí, nutné k dosažení vytyčených cílů jejich nedodržování je sankcionováno.

Ad d) Ideologie jsou impulsem pro praktickou činnost. Normy a hodnoty, které ideologie obsahuje, nejsou pro jedince informací, nýbrž jsou objektem víry nebo přesvědčení¹⁵.

V dalším textu této kapitoly se pokusíme definovat tři hlavní politické ideologie, jmenovitě: liberalismus, konzervatismus a socialismus. Jelikož je tato práce zaměřena na britskou konzervativní stranu, je tedy jasné, že ideologie konzervativní bude zpracována nejpodrobněji, abychom si tak připravili základy pro další kapitoly této práce.¹⁶

¹⁴ Funkce ideologií podle Vladimíra Proroka (Prorok, 1998, str. 54–55)

¹⁵ Vírou zde chápeme racionálně nezdůvodněnou orientaci na určité hodnoty, pod přesvědčením naopak alespoň částečně racionálně zdůvodněnou orientaci (Prorok, 1998, str. 54)

¹⁶ Nejnovějším vývojovým trendům konzervatismu se budeme věnovat až při zkoumání britské konzervativní strany, neboť její vývoj tyto trendy téměř bezezbytku odráží. (Viz kapitola 5.)

Liberalismus

Jedná se o ideologii průmyslově vyspělého Západu, jež do sebe dokáže zahrnout širokou škálu vzájemně si konkurujících hodnot a názorů. Jako celek se objevuje až počátkem 19. století, jeho teorie a principy se však postupně formovaly už v předchozích 300 letech. Liberalismus vznikl jako produkt zhroucení feudalismu a růstu tržní společnosti, která feudalismus vystřídala. V nejranější podobě byl liberalismus politickou doktrínou útočící proti absolutismu¹⁷ a feudálním privilegiím a místo nich prosazoval ústavní a později zastupitelský stát.

Počátkem 19. století se v rámci liberalismu zformoval základní ekonomický směr, který upřednostňoval výhody příznačné pro kapitalismus laissez-faire¹⁸ a odsuzovalo jakékoli státní zásahy. Koncem 19. století se však objevila jistá forma sociálního liberalismu, jež měla velmi blízký vztah k sociálním reformám a k zásahům do ekonomiky. Jejich zdůrazňování se stalo charakteristickým tématem moderního liberalismu 20. století.

Ústředním tématem liberalismu je individualismus, jako víra v zásadní význam lidského individua, které je důležitější než jakákoli sociální skupina nebo kolektiv. Všichni jednotlivci mají stejnou hodnotu a každý má v sobě něco osobitého, čím se odlišuje od ostatních. Z individua vyplývá i víra v zásadní rovnost, tedy přesvědčení, že jednotlivci se „rodí sobě rovni“, přinejmenším co do své morální hodnoty.

Zásadní hodnotou liberalismu je svoboda, čili volnost. Dává se jí přednost před rovností, spravedlností nebo autoritou. Avšak liberalisté hlásají „svobodu v rámci zákona“, jelikož chápou, že svoboda jednoho může omezovat svobodu druhého.

Liberálové věří, že struktura světa je racionální a že lidský rozum a kritické zkoumání ji dokáže odhalit.

¹⁷ Teorie nebo praxe absolutního státu, nejčastěji spojovaného s absolutní monarchií. „Absolutní“ je v tomto smyslu, že má ničím neomezenou moc: může ho omezit jen něco, co je vůči němu vnější.

Absolutistický princip tkví ovšem spíše v nárokování si práva na neomezenou moc než ve výkonu ničím neomezené moci. Racionalistické teorie absolutní moci obvykle tvrdí, že jedině absolutní, absolutistický stát může zaručit řád a společenskou stabilitu. Absolutismus se ale musí odlišit od autokracie a diktatury, jelikož se opírá o nárok založený na nějakém principu, ať už náboženském nebo racionálním, nedává státu moc svévolnou a bezbřehou. (Heywood, 2008, str. 48)

¹⁸ Zásada nezasahování státu do ekonomiky (nechte věcem volný průběh). Je jádrem doktríny, podle níž ekonomika funguje nejlépe tehdy, když si ji stát nevnáší. (Tamtéž.)

Zatímco klasický liberalismus ze svého atomistického pohledu na společnost (člověk je vlastníkem své osobnosti a nedluží nic společnosti) vnímají stát jako „nutné zlo“, vyznačuje se moderní liberalismus smířlivějším postojem ke státním zásahům. Dává dokonce přednost velkému státu před „minimálním“ a stává se tak základem sociálně orientovaného liberalismu, pro nějž je příznačné uznání, že státní zásahy (především sociální zabezpečení) mohou rozšířit svobodu a ochránit jednotlivce před sociálními zly, která poškozují jeho existenci. (Heywood, 2008, 67–70)

Mezi roky 1870 a 1930 se objevily dvě nové, na sobě nezávislé, liberální strategie, které měly za úkol vyrovnat se změnami, jež přinesla moderní společnost. Jednalo se o sociální liberalismus a neoklasický liberalismus.

Sociální liberalismus dominoval především státům jako Velká Británie, Francie a Spojené státy americké. V Británii je spojován především s tzv. *novým liberalismem* reprezentovaným jmény jako T. H. Green, William Beveridge, J. M. Keynes a J. A. Hobson. Ekonomický pokles způsobený všeobecnou depresí na počátku 20. století a vzrůstající konkurence ostatních států sebou nesli nebývalý nárůst chudoby a nezaměstnanosti, stejně jako nárůst společného kapitálu a organizované pracovní síly. Idea samostatného individua, které se vlastní tvrdou prací a talentem může vydobýt své místo, se stávala pomalu, ale jistě, poněkud utopickou. Nový liberalismus kromě svých původních ideologických hodnot přibírá i další, zcela nové. Stává se zastáncem větších zásahů státu. Novým liberalistům k naplnění hesla *rovnými šancemi ke svobodě* již nestačí, aby se jednotlivci nepletli sobě vzájemně do cesty a aby zákony byly jasně dané a naplňované. Rovná šance na úspěch byla nyní zajištěna alespoň minimálním zajištěním zdravotní péče a vzdělání a dále spatřovali jako nutné regulovat více jednání jednotlivců, které by ve snaze obohatit sám sebe mohlo způsobit obecné zlo. (Eatwell, 1993, str. 31–32)

Neoklasický liberalismus a jeho počátky můžeme vysledovat ve státech, kde se dalo o demokracii jen těžko hovořit, jako např. Itálie, Německo či Rakousko. Italský teoretik Vilfredo Preto, spatřuje ve státě pouze nástroj moci, který se právě vládnoucí třída snaží udržet za každou cenu – jedním z nástrojů je pak privilegování jisté skupiny obyvatel, jež vládnoucí třídu udrží u moci. Jako nejméně korumpovatelný viděl volný trh, který jediný dokáže reflektovat to, co nazýval *subjektivní teorií hodnoty*, tedy fakt, že pouze svobodní jedinci, kteří mají možnost

svobodně jednat a rozhodovat se, jsou jediným zdrojem smyslů a hodnoty věcí. Volný trh je jediným nástrojem, který dokáže odpovídat na individuální volbu jednotlivce. Umírněnější pozici v rámci volného trhu zastával Max Weber, který uvěřil, že v nových podmínkách jsou to pouze vůdčí osobnosti průmyslu a političtí vůdci, kteří dokážou jednat odpovědně a kreativně, jak si to žádá liberální ideologie. (Eatwell, 1993, str. 39–40)

Jedné z nejdůležitějších odnoží liberalismu pro anglo-saské prostředí, **neoliberalismu**, se budeme podrobněji věnovat až v kapitole 5.3.1. Neboť vliv této teorie na rozvoj Spojeného království byl příliš významný a promítl se de facto do všech sfér života jednotlivců i celé společnosti, než aby bylo možné ho shrnout v několika řádcích.

Současnou roli liberalismu, jakožto neutrální *meta-ideologie*, skvěle vystihuje výrok Richarda Bellamy: „ Liberalismus 20. století trpí zvláštním údělem postupného úpadku v rámci volebních sil jednotlivých stran, které ho prezentují. Avšak vzestupnou tendenci tohoto směru můžeme zaznamenat, pokud bereme v úvahu liberalismus jako teorii na pozadí, jakožto soubor předpokladů neutrálního, univerzálního charakteru, který dominuje politickému myšlení napříč celého ideologického spektra. Hlavní politická seskupení, nejen na západě, přijala za své liberální postoje týkající se práv, demokracie a trhu. Všichni, od Nové konzervativní pravice až po sociální demokraty, se dnes zdají být liberální.“¹⁹

Konzervatismus

Tento pojem lze jednoduše vnímat jako umírněné či opatrné chování, vyznačuje se konvenčním nebo konformistickým životním stylem a je pro něj typická obava ze změny či její naprosté odmítání.²⁰ Ve Velké Británii slovo „konzervativní“ postupně nahradilo slovo „toryovský“²¹ v názvu politické strany (hlavního oponenta Whigů). Oficiálně se stalo součástí označení této politické strany v roce 1835.

¹⁹ Eatwell, 1993, str. 23

²⁰ Anthony Quinton poukazuje na fakt, že konzervatismus se stává explicitním pouze v reakci na přímé inovativní útoky, které ohrožují tradiční schéma věcí. (Ingle, 2000, str. 28)

²¹ slovem „tory se v 18. století v Británii označovala parlamentní frakce, která – na rozdíl od Whigů – podporovala monarchii a anglikánskou církev a která reprezentovala pozemkovou šlechtu. Třebaže se britská Konzervativní strana v polovině 19. století zrodila z Toryů a třebaže ve Spojeném království se označení „ tory“ dodnes v rozsáhlé míře užívá jako synonymum pro konzervativce, je třeba toryovství chápat spíše jako určitý specifický postoj v rámci konzervatismu. Jeho

Poprvé bylo tohoto pojmu použito až počátkem 19. století (1820), kdy se jím označovala opozice vůči principům a duchu revoluce z roku 1789. Konzervatismus je tedy možno chápat jako určitou reakci na zrychlující se tempo nejen politických, ale i sociálních a ekonomických změn, vyvolaných v mnoha směrech právě velkou francouzskou revolucí.

V průběhu 19. století dochází ve státech západní Evropy k transformaci, která je iniciována především industrializací, a tudíž dochází k růstu liberalismu, socialismu a nacionalismu. Zatímco tyto ideologie hlásaly reformy a částečně podporovaly revoluci, konzervatismus hájil tradiční společenské uspořádání, které se dostávalo pod stále větší tlak.

Již od počátku nabývalo konzervativní myšlení nejrůznějších podob. Tento fakt byl zapříčiněn přizpůsobováním se jedné ideologie různým národním kulturám.²²

Proto lze konzervatismus chápat jako velmi pružný směr, který se nikdy nechtěl vázat na žádný jednu provždy vymezený systém idejí. Velké oživení vnesly do konzervatismu v 70. letech myšlenky reaganismus a thatcherismus, myšlenky tzv. Nové pravice, které čerpaly z ekonomiky volného trhu a tím jasně demonstrovaly existenci významných ideologických rozdílů uvnitř samotného konzervatismu.

Přestože se stoupenci konzervatismu snažili vyhybat politice založené na nějakém jednotném principu a vycházeli především z tradicionalistických postojů, jejich oponenti viděli v této ideologii pouze bezzásadovou obhajobu zájmů vládnoucí třídy či elity.

Tradice neboli hodnoty či praktické postupy a instituce, které byly prověřeny časem a přenášely se postupně z generace na generaci, hrají v ideologii konzervatismu

charakteristickými rysy jsou víra v hierarchii, tradici a povinnost a chápání společnosti jako organismu. Zatímco v „klasickém“ toryovství se projevuje nefeudální víra ve vládnoucí třídu a předdemokratická oddanost zavedeným institucím, moderní toryovství je schopno do sebe pojmout i welfaristické a reformistické myšlenky, ale pouze za předpokladu, že slouží společnosti (Heywood, 2008, str. 101)

²² Např. britský konzervatismus, čerpající především z myšlenek E. Burka, neodmítal striktně jakékoli změny, nýbrž prosazoval uvážlivé odhodlání „měnit, aby bylo možno zachovat“. Zcela jiný postoj zastávaly Spojené státy americké, které byly konzervativními idejemi ovlivněny jen zcela minimálně, neboť americkém systému vládnutí a v americké politické kultuře se vždy odrážely především hluboce zažitě liberální a pokrokové hodnoty a politikové obou hlavních stran se označení konzervativci již tradičně bránili. (Heywood, 2008, str. 84)

nezastupitelnou úlohu. Tento fakt je daný nejen důvody náboženskými²³, ale i důvody založenými na principu „common sence“, tedy přirozeného rozumu²⁴. Dalším faktorem podporujícím vůdčí roli tradic je konzervativní vnímání člověka jako jedince nedokonalého, který je obavami z izolace a nestability vnitřně puzen k tomu, co je bezpečné a důvěrně známé, tedy k tradicím, jakožto něčemu, co dává člověku znát jeho místo.

Společnost je vnímána jako živý organický celek, na němž jsou lidé nejen závislí, ale zároveň do něj chtějí patřit. Takovýto celek je mnohem více než jen souborem jednotlivých částí, je provázán složitými vztahy a nemůže být samovolně přeskupován. Společnost je od přirozenosti hierarchická a vyznačuje se tudíž jakousi jednou provždy danou sociální stupňovitostí. Společenská rovnost se proto odmítá jako nežádoucí a nedosažitelná: moc, status a majetek jsou vždy rozděleny nerovně. Takováto hierarchizovaná organická společnost je viděna jako produkt přirozené nutnosti.²⁵

Dalším důležitým rysem konzervatismu je celkem jednoznačný přístup k majetku. Majetek je vnímán jako ekonomický, psychologický a sociální stimul, zajišťující bezpečnost a jistotu a dodávající jednotlivcům sebedůvěru. Vytváří a posiluje sociální hodnoty, neboť vlastníci jsou na společnosti zainteresováni – zajímají se o zachování práva a pořádku. Konzervativci však nesouhlasí s liberální teorií laissez-faire zastávající názor, že jednotlivec má absolutní právo užívat svůj majetek zcela dle svého uvážení. Tradiční konzervativci – libertariánští konzervativci (Nová pravice tento názor nesdílí) – tvrdili, že veškerá práva, včetně těch vlastnických, v sobě zahrnují i povinnosti, a proto majetek není věcí jen

²³ Má-li se za to, že takovým, jaký je, byl svět učiněn Stvořitelem, budou se tradiční společenské zvyky a postupy považovala zvyky a postupy „dané Bohem“. Burke: „Společnost je utvářena zákonem toho, kdo nás stvořil“ (přirozený zákon). (Heywood, 2008, str. 87)

²⁴ V tradici projevuje nashromážděný rozum minulosti. Instrukce a praktické postupy, známé z minulosti, byly prověřeny časem a měly by se tudíž zachovat pro dobro generace současné i těch, které ještě přijdou. V tomto pojetí tradice se projevuje téměř darwinovská víra, že instituce a zvyky, které přetrvaly, přetrvaly jen díky tomu, že fungovaly a že se zjistilo, že mají svou cenu. (Heywood, 2008, str. 88)

²⁵ Někteří konzervativní myslitelé viděli v hierarchickém uspořádání společnosti odraz božího záměru. Tento názor lze vysledovat již u středověkých myslitelů, jako byl např. sv. Augustin. Tyto názory se objevovaly i v literatuře „The rich man in his castle / The poor man at his gate / He made them high and lowly / he numbered their estate.“ (Boháč ve svém zámku, chudáas u brány, určení byli k bohatství či k chudobě a poté rozmnožení.) – Hymnus *All things Bright and Beautiful*. (Ingle, 2000, str. 29–30)

jednotlivce, ale má svůj význam i pro společnost. Není výtvozem jen současné generace, která je v tomto smyslu jen opatrovatelkou bohatství národa a je povinná ho zachovat a uchránit ku prospěchu generací příštích.²⁶

Jak již bylo řečeno, konzervatismus v sobě zahrnuje hned několik různých směrů. Mezi ty nejdůležitější patří:

- 1) Autoritářský²⁷ konzervatismus – tento směr byl uplatňován v rámci diktatur v Portugalsku či Španělsku do konce 1. poloviny 20. století.
- 2) Paternalistický²⁸ konzervatismus – příznačné pro něj jsou opatrnost, uměřenost a pragmatismus, odráží se v něm nedůvěra k neměnným principům, ať už revolučním či reakčním.²⁹ Cení si tradice, řád, autorit a majetku, budou zabezpečeny jedině tehdy, jestliže se politika bude utvářet s přihlédnutím k reálné situaci a ke zkušenostem. Existují dva proudy paternalistického konzervatismu. Prvním z nich je křesťanská demokracie, která si osvojila intervencionistické postupy, které se v Evropě zformovaly po roce 1945. Příkladem křesťansko-demokratických stran mohou být německá CDU (křesťansko-demokratická unie) nebo italská DC (křesťansko-demokratická strana).

Druhým významným směrem je tzv. konzervatismus jednoho národa, jenž navazoval na myšlenky Disraeliho a později Churchila.³⁰ Tradice „jednoho

²⁶ Toto prohlašoval v 80. letech Herold Macmillan, v letech 1957–1963 britský premiér, když se stavěl proti privatizaci prováděné vládou M. Thatcherové a označoval ji za „výprodej rodinného stříbra“. (Heywood, 2008, str. 96)

²⁷ Autoritarismus je chápán jako víra ve vládnutí „shora“. Autorita se zde uplatňuje bez ohledu na souhlas lidu. Autoritarištití myslitelé obvykle vycházejí ve svých názorech z víry v moudrost stávajících vládců nebo z představy, že společenského pořádku lze dosáhnout a že ho lze udržet jedině slepou poslušností. Autoritarismus se však obvykle odlišuje od totalitarismu. Při vládnutí „shora“, spojeném s monarchickým absolutismem, tradičními diktaturami a většinou vojenských režimů, jde spíše o potlačování opozice a politické svobody než o daleko radikálnější cíl, jímž je setření rozdílu mezi státem a občanskou společností.

²⁸ Znamená počínat si jako otec. Jako politická zásada označuje situaci, kdy se moc či autorita uplatňuje ve snaze činit dobro těm, kdo jsou jí podřízeni, nebo bránit škodě. Příkladem paternalismu je sociální zabezpečení. (Heywood, 2008, str. 99)

²⁹ Ian Gilmour (1978): „moudrý konzervativce našlapuje zlehka“ (Heywood, 2008, str. 100)

³⁰ Zdůrazňuje princip sociální odpovědnosti, kterou tak stavěl do opozice vůči individualismu, který dominoval tehdejšímu politickému establishmentu. Navazoval na organické pojetí společnosti, vlastní konzervativcům, a na názor, že společnost drží pohromadě přijímání povinností a závazků. Bohatí a mocní musí nést břímě sociální odpovědnosti, která je fakticky cenou za privilegia. Disraeli tak stál nejen za vznikem Druhého zákona o reformách z roku 1867, který rozšířil volební právo na dělnictvo, ale i za sociálními reformami, které zlepšily bytové a hygienické podmínky dělnictva.

národa“ vyvrcholila v 50. a 60. letech 20. století, kdy konzervativní vlády ve Spojeném království i v některých jiných zemích začaly využívat určitou variantu keynesiánské sociální demokracie a začaly řídit ekonomiku s cílem dosáhnout plné zaměstnanosti a rozšířit sociální zabezpečení. Tento postoj se opíral o snahu nalezení neideologické „střední cesty“ mezi extrémů liberalismu laissez-faire a socialistického státního plánování.

- 3) Libertariánský³¹ konzervatismus – v tomto směru se jedná o co největší ekonomickou svobodu a co nejmenší státní regulaci společenského života. Důraz je kladem především na sloučení liberální ekonomiky s tradiční konzervativní sociální filosofií, která je založena na hodnotách jako autorita či povinnost. Liberální postoje hlášané v ekonomice však libertariáni nepřenesli do dalších sfér společenského života a silný stát vnímají jako nutnost k udržení veřejného pořádku. (Heywood, 2008, str. 105)

Socialismus

Socialistické myšlenky lze vysledovat již v takových dílech jako je *Utopie* Thomase Moora či v Platónově *Ústavě*. Jako politická ideologie se však zformoval teprve počátkem 19. století.³² Vznikl v reakci na průmyslový kapitalismus. Původně hájil zájmy řemeslníků a maloobchodníků ohrožovaných tovární velkovýrobou, jeho význam se však rozrůstal společně s rostoucí průmyslovou dělnickou třídou. V počáteční fázi by se dal charakterizovat jako fundamentalistický, utopický a revoluční. Za cíl si kladl odstranění kapitalistické ekonomiky, založené na tržní směně. Nahrazena měla být socialistickou ekonomikou, založenou na principu

Tyto myšlenky převzal lord Randolph Churchill, a to v podobě tzv. toryovské demokracie. Zdůrazňoval, že tradiční instituce – například monarchie, Sněmovna lordů a církve – si musí zajistit širší společenskou podporu. Toho bylo možno dosáhnout tak, že v důsledku pokračování v Disraeliho politicko-sociálních reformech by mohly Konzervativní stranu volit i příslušníci dělnické třídy. (Heywood, 2008, str. 101–103)

³¹ Libertariánský zahrnuje škálu teorií, které svobodu jednoznačně upřednostňují před jinými hodnotami, jako jsou například autorita, tradice a rovnost. Snaží se co nejvíce rozšířit sféru individuální svobody a co nejvíce zúžit dosah moci veřejné. Je pro ně příznačné, že ve státu spatřují hlavní ohrožení svobody. Přesto se nedá libertariánský zaměňovat s anarchismem, neboť libertariáni uznávají zjevnou nutnost existence alespoň minimálního státu, minimální vlády. (Heywood, 2008, str. 104)

³² Slovo socialista bylo v britském kontextu prvně použito v roce 1827 Robertem Owenem v listopadovém čísle jeho časopisu *Co-Operative Magazine*. Zde započaly úvahy o tom, že spolupráce je nadřazena konkurenci a že získaný kapitál má být „společně“ vlastněn. Propojilo se tak jednou provždy téma morální (či etické) s tématem ekonomickým. Jednoznačně byla nastolena teorie hlásající, že společné vlastnictví dokáže dovést společnost nejen k morálním cílům, ale že dokáže také zvýšit produktivitu práce. (Ingle, 2000, str. 103)

společného vlastnictví. Hlavním představitelem této varianty byl Karel Marx, jehož myšlenky se staly základem komunismu 20. století.

Už koncem 19. století se však objevila i linie reformistického socialismu, v níž se odrazilo postupné začleňování pracujících do kapitalistické společnosti. Tato varianta se soustředila na postupný a legální přechod k socialismu, uskutečněný parlamentní cestou. Hlavními zdroji této cesty byla humanistická tradice etického socialismu (Robert Owen) a revizionistický³³ marxismus, rozvinutý hlavně Eduardem Bernssteinem.

Ústřední roli v socialismu hraje představa člověka jako tvora společenského, pospolitého. Lidská identita je utvářena společenskou interakcí a členstvím ve společenských skupinách.

Zásadní hodnotou je pak rovnost. Socialismus je někdy prezentován jako jedna z forem rovnostářství, tj. víry v primát rovnosti před ostatními hodnotami. S tím souvisí i názor, že materiální dobra by se měla rozdělovat spíše podle potřeb než podle zásluh nebo práce. Avšak i na tento centrální pojem lze v rámci socialismu pohlížet dvěma způsoby. Z hlediska tzv. Etického socialismu je rovnost věcí přirozenou a společně se svobodou patřící k podstatě lidství. Pouze ve společnosti sobě zcela rovných jednotlivců, která disponují potenciálem kolektivně rozhodovat, spatřuje etický socialismus jedinou možnost jak získat svobodu, neboli všichni sobě rovní mohou stejnou měrou rozhodovat o svém životě. (Ingle, 2000, str. 104) Na druhé straně stojí názor tzv. vědeckého socialismu, který nesouhlasí s předáváním moci do rukou obyčejných lidí. Upřednostňuje, aby veškerá moc nebyla rozptýlena mezi lid, ale naopak soustředěna do jednoho centra, aby pak mohla být použita pro dobro všech. Jde mu o efektivně vedenou ekonomiku a společnost a o rovné přerozdělování zboží a služeb. Rovnost v rámci vědeckého socialismu není chápána jako něco daného, ale jako něco, co musí být teprve vytvořeno a to pouze skupinou odborníků. Stát má být kontrolován vědecky připravenou elitou a to tak, aby pracoval v zájmu všech. (Ingle, 2000, 104–105)

Mezi další znaky socialismu patří rozdělování společnosti do sociálních tříd či společné vlastnictví.

³³ Pozměňování původních nebo obecně přijímaných názorů. Revizionismus může znamenat i odhození určité zásady nebo ztrátu určitého přesvědčení. (Heywood, 2008, str. 76)

Po velkou část 20. století vedle sebe existovaly 2 větve socialismu: komunismus a sociální demokracie, která se odklonila od fundamentalistických principů typu společného vlastnictví a plánování a místo toho se začala definovat v pojmech sociálního zabezpečení, přerozdělování a řízení ekonomiky. Obě varianty však prošly koncem 20. století krizí, která vedla ke zhroucení komunismu ve východní Evropě (jako důsledek revolucí 1989–91) a od svých tradičních principů se odkláněla i sociální demokracie, která je, podle některých autorů, již k nerozeznání od moderního liberalismu. Toto vede některé autory k úvahám o „smrti socialismu“.

Vedle těchto dvou hlavních proudů se však ve 2. polovině 20. století objevil ještě proud další, tzv. Třetí cesta. Třetí cesta čerpá z rozmanitých ideologických tradic (moderní liberalismus, konzervatismus „jednoho národa“, moderní sociální demokracie). V různých zemích se tak třetí cesta realizovala rozdílnými způsoby jako např. v USA tzv. novými demokraty a Billem Clintonem či novými labouristy Tonyho Blaira v UK.

Společnými znaky zastánců třetí cesty jsou: přesvědčení, že socialismus je mrtev a nenachází tudíž žádnou alternativu k tržnímu hospodářství; přijetí globalizace; uznání životně důležité ekonomické a sociální role státu (ta se zaměřuje především na zvyšování mezinárodní konkurenceschopnosti, větším důrazem na vzdělání a odbornou přípravu); volání po rovnováze mezi právy a podnikavostí na jedné straně a povinnosti a odpovědností vůči společnosti na straně druhé. V neposlední řadě je rysem této politiky i to, že opustila socialistické rovnostářství a osvojila si liberální ideje rovnosti příležitostí a meritokracie. Prosazuje se reforma sociálního zabezpečení (lidem se má podat pomocná ruka, ne je za ruku vodit). To vedlo k podpoře tzv. „workfare state“, ve kterém se státní pomoc v podobě dávek nebo vzdělání váže na to, že jednotlivec sám hledá práci a začíná se spoléhat sám na sebe. (Heywood, 2008, str. 76–85)

1.4.2. Pravice a levice

Již ze samotného názvu se může zdát, že se jedná o jedno z nejjednodušších a zároveň nejjobsažnějších dělení politického spektra. Oba (navzájem se vylučující) pojmy mají zcela jasný význam a navíc zasahují v podstatě do všech sfér lidského života.

Pojmy samotné vznikly koncem 18. století v období Velké francouzské revoluce³⁴ a dalo by se říci, že bez větších významových změn přetrvaly do současnosti.

Podle Romana Jocha³⁵ lze klasifikovat pravici a levici třemi různými způsoby:

- 1) Empirická klasifikace – jedná se o pohled ekonomický, kde pravice nevidí rovnost občanů jako jediný žádoucí ideál, který nemá být zajišťován státními zásahy.
- 2) Filosofická klasifikace – jedná se o pohled na přirozenost člověka. Z pravicového úhlu pohledu je lidská přirozenost neměnná a člověk sám není od přírody dobrý³⁶. Oproti tomu stojí levicový názor, který hlásá, že člověk je buď od své přirozenosti dobrý, a zlo ve společnosti je výsledkem vnějších společenských sil, které dobrou lidskou přirozenost ničí, nebo že člověk nemá žádnou pevnou přirozenost a je jen funkcí vnějších sil, které ho formují.
- 3) Existenciální klasifikace – pravice bývá často vnímána jako obhajoba stávající podoby společnosti a establishmentu, zatímco levice je viděna jako revoluční síla, usilující o reformu.

Tradičně se pod pojmem pravice skrývaly politické strany konzervativního typu, strany monarchistické či nacionalistické. V dnešní době pravice zahrnuje strany hlásající především zásady kapitalismu a volného trhu. Pravice podporuje podnikatelské aktivity realizované na pozadí minimálních státních zásahů. Dále zaručuje ochranu soukromého vlastnictví a práv jednotlivce. Pravicové zásady jsou založeny na tradicích a zvyklostech občanské společnosti. V dnešní době by se za zástupce pravicové politiky daly označit strany konzervativní (britská konzervativní strana), křesťansko-demokratické, monarchistické a ekonomicky liberální, v krajní podobě se za pravicové považují strany extremistické, nacionalistické či neonacistické.

³⁴ Během Velké francouzské revoluce zasedali v Generálních stavech zástupci starého řádu, tj. reakční a monarchističtí aristokraté, napravo a přívrženci řádu nového, třetí stav a radikálové, nalevo. Pro vývoj pravice byl zásadní především rok 1815 ve spojitosti s 2. francouzskou revolucí, zatímco levice vykristalizovala především během Červnového povstání dělnictva ve Francii roku 1848.

³⁵ Joch, 1996, str. 3–18

³⁶ Tato teorie vychází z židovsko-křesťanské dogmatiky o dědičném hříchu.

Na opačné straně politického spektra stojí levice, která dává přednost státním zásahům do ekonomiky a podporuje silný sociální stát (sociální zabezpečení atd.). Před osobní svobodou upřednostňuje politickou a sociální rovnost, tedy rovnost stavu před rovností příležitostí. Před individuální iniciativou dává přednost kolektivismu. Za levicové se tradičně považují strany sociálně-demokratické a socialistické. Krajní levici mohou reprezentovat nereformované komunistické strany.

I když se zdá, že dichotomické dělení pravice-levice je zcela namístě, vyskytují se i názory, že toto dělení nemá již smysl používat.³⁷ (Bobbio, 2003, str. 40–41) tvrdí, že pojmy pravice a levice neoznačují pouze dvě ideologie, nýbrž za nimi stojí nejen dva různé programy zabývající se politickým řešením celé řady problémů, ale také rozdílné myšlenky, zájmy a názory nato, jakým směrem by se měla společnost ubírat. Tento názor stojí na faktu, že v demokratické společnosti je ostré dělení na pouhé dva tábory nevyhovující, neboť taková společnost předpokládá existenci mnoha názorových zájmových, navzájem si konkurujících skupin, které stojí někdy proti sobě, jindy se překrývají a v některých případech navzájem jsou provázané. Proto se můžeme v dnešní době setkat s pojmem dalším, a to strany středové³⁸.

1.4.3. Vznik a dělení stran podle Maurice Duvergera

Dnes již klasická teorie M. Duvergera dělí politické strany podle jejich organizační struktury, která je však spjata se způsobem, jak strany vznikly. Původ stran pak lze dělit na:³⁹

- 1) Volební a parlamentární – jedná se o strany, které vznikly obvykle současně s volebními a parlamentními procedurami reprezentativní demokracie, s rozšířením volebního práva a parlamentních výsad. Základem jsou skupiny poslanců stejné orientace, kteří se sdružují a vytváří tzv. kluby. Mezi kluby se vytvářejí pravidelné styky a stálá koordinace. Sbližování poslanců nahoře pak zákonitě vede ke spojování, sdružování volebních výborů dole (které mají za úkol získat pro kandidáta záštitu významných osobností a shromáždit fondy

³⁷ Satyre byl údajně první, kdo prohlásil, že pravice a levice jsou dvě prázdné nádoby a nemají žádný heuristický, klasifikační, natož pak hodnotící význam. (Bobbio, 2003, str. 40)

³⁸ Středové strany jsou reakcí na nové politické problémy, jejichž řešení nezapadá do tradičního schématu ani pravice ani levice. Mezi středové strany se řadí například Strana Zelených.

³⁹ Novák, 1997, str. 24–26

potřebné k vedení jeho kampaně). Jakmile strana vznikne, založí z centra nové volební výbory a vytvoří štáb odlišný od vedení své parlamentní skupiny (klubu). Tyto strany nejsou natolik centralizované, protože zde si předem ustavené výbory utvářejí ústřední orgán, jehož účelem je koordinovat jejich činnost; aby si udržely co největší autonomii, omezují místní výbory pravomoc centra.⁴⁰ Strany takto zformované spatřují hlavní cíl v dobytí poslaneckých křesel.

- 2) Mimoparlamentní a mimovolební – jde o strany vznikající vně volebního a parlamentního rámce. Většinou se jedná o strany vzešlé z předem existující instituce, jejíž vlastní činnost spadá mimo volby a parlament (např. odbory, průmyslové a obchodní instituce, jako jsou banky a velké podniky, sdružení intelektuálů, církve, politické ligy či ilegální skupiny). Takto vzniklé strany jsou mnohem centralizovanější, protože vznikají z vrcholu, místní sekce se ustavují na podnět předem už existujícího centra. Zároveň jsou tyto strany soudržnější a disciplinovanější, neboť mají k dispozici předem existující organizaci, která přirozeně spojuje všechny její základní buňky.⁴¹ Tyto strany pak v parlamentním boji vidí sice důležitý, ale pouze jeden z mnoha způsobů, jak uskutečnit své cíle.

Strany se pak dají jednoduše dělit do dvou základních kategorií⁴²:

- 1) Strany mas – zaměřují se na nábor členů, z nichž mají vytvořit novou společenskou třídu a vychovat její elitu, aby byla schopna převzít vládu a správu státu. Zároveň se tyto strany hospodářsky často opíraly právě o členské příspěvky. Tyto charakteristiky odpovídají stranám spočívajícím organizačně na „sekcích“, které jsou centralizovanější a silněji rozčleněné. Prvními takovými stranami byly strany sociálně-demokratické.
- 2) Strany kádrů – snaží se shromáždit význačné osobnosti, připravit volby a udržovat kontakt s kandidáty. Sázejí především na prestiž a charisma kandidátů, dobře zorganizovanou volební kampaň a podporu mecenášů. Odpovídají

⁴⁰ Novák, 1997, str. 29–30

⁴¹ Novák, 1997, str. 29–30

⁴² Novák, 1997, str. 31–33

decentralizovaným a slabě rozčleněným stranám organizovaným na základě „výborů“, jak je typické pro liberální a konzervativní strany.

1.4.4 Stranické systémy podle Giovanniho Sartoriho

Dosud jsme hovořili o politických stranách jakožto o jednotlivých politických subjektech, které mají své vlastní ideologie a funkce. Pro politický život a především pro politickou soutěž však nejsou politické strany důležité pouze ve své jedinečnosti, nýbrž ve vzájemných vztazích. Tuto síť vzájemných vztahů (ať už jsou to vztahy kooperační v podobě koalic, či konfliktní neboli opoziční) pak můžeme nazývat systémem stran.

Teorii systémů stran se zabývalo mnoho autorů počínaje Mauricem Duvergerem, který dělil stranické systémy jednoduše podle kritéria počtu stran.⁴³ Dalším významným teoretikem byl Jean Blondel, který kromě počtu stran v systému zohledňoval i jejich velikost – sílu. (Strmiska, 2005, str. 40)⁴⁴

Až Giovanni Sartori přišel s novým dělením, které kromě kritéria počtu zohledňovalo právě vzájemné vztahy stran v systému.

Sartori zavádí do typologie systémů stran nové proměnné. Kromě kritéria počtu, který určuje tzv. stupeň fragmentace, tj. stupeň koncentrace nebo rozptýlení politické moci⁴⁵ (Sartori, 2005, str. 124), zavádí pojem relevance či irrelevance stran. Relevantní strana je stranou, která má vliv na fungování daného systému, tj. stranou silnou a to hned v několika směrech. Silou strany rozumíme její volební sílu neboli sílu v počtu mandátů. Dalším kritériem je vládní potenciál strany, ve vícestranických systémech je to pak *potenciál koaliční*, nebo jinak koaličně

⁴³ Duverger dělil stranické systémy na a) monopartijní – tedy systémy s jednou stranou, typické pro nedemokratické režimy); b) bipartijní – neboli systémy se dvěma velkými, mezi sebou soutěžícími stranami; a konečně c) multipartijní – systémy vícestranické, tj. s více než dvěma stranami

⁴⁴ Blondelova teorie se zaměřovala především na tzv. soutěživé systémy, kde rozlišoval a) bipartismus – systém, v němž 2 velké strany získají dohromady přibližně 90 % hlasů; b) systém dvou a půl strany – systém, v němž ani jedna z velkých stran (jedná se většinou a jednu levostředovou a jednu pravostředovou) není schopna získat většinu a proto utvoří koalici s jednou z malých, co do počtu získaných hlasů nesignifikantní, většinou středovou stranou, která sama vládu sestavit nemůže, ale její středové postavení ji činí akceptovatelnou a zároveň nezbytnou pro sestavení většinové vlády; c) multipartismus s dominující stranou – jedná se o systém, kde jedna velká strana získává stabilně ve volbách okolo 40 % hlasů, což jí však nestačí k získání absolutní většiny a proto musí tvořit koalici s menšími stranami; d) multipartismus bez dominující strany – jedná se o systém s větším počtem stran, kde ani jedna strana nemá výsadní postavení (Strmiska, 2005, str.40–42)

⁴⁵ Za fragmentovaný považuje Sartori takový politický systém, ve kterém působí mnoho stran a žádná z nich se neblíží k bodu absolutní většiny. (Sartori, 2005, str. 129)

vyjednávací potenciál.⁴⁶ I malá strana se může stát relevantní, pokud je schopna po určitou dobu určovat alespoň jednu z možných vládních většin, což předpokládá její ideologickou přijatelnost pro ostatní koaliční partnery. (Sartori, 2005, str. 127)

Avšak ani strany antisystémové nemusí být nutně ve vztahu k politickému systému irelevantní. Na tomto místě pracuje Sartori s dalším pojmem, a to *vyděračský potenciál*. Pravidlo, jímž se vyděračský potenciál řídí, je založené na zastrášovací síle opozičních stran.⁴⁷ Strana se tedy stává relevantní, pokud její existence ovlivní taktiku stranické soutěže, či dokonce změni směr soutěžení. (Sartori, 2005, str. 128) Tímto způsobem tedy získáme přehled o stranách, které je nutno do systému stran zahrnout.

Dalším pojmem, který Sartori přináší, je *polarizace neboli* ideologická vzdálenost. Pokud prozkoumáme jednotlivé třídy stranických systémů⁴⁸ (které jsou založeny na principu počtu) z hlediska vztahu mezi nimi, získáme několik typů systémů politických stran. Nejzákladnějším je dělení na:

- a) Nesoutěživé politické systémy
- b) Soutěživé politické systémy

Ad a) **Nesoutěživé politické systémy:** jedná se o systémy, kde neexistuje reálné soutěžení o mandáty.⁴⁹ Pokud Sartori mluví o politické soutěži, nejedná se pouze o samotnou *soutěž*, jakožto strukturu či pravidla hry, ale zároveň i o *soutěživost*

⁴⁶ I malá strana může mít velmi silný koaličně vyjednávací potenciál a naopak silná strana může tento potenciál zcela postrádat. (Sartori, 2005, str. 127)

⁴⁷ Vyděračský potenciál je např. v možnosti parlamentní strany využít veto, nebo přímo v síle veta ve vztahu k přijímání legislativy. (Sartori, 2005, str. 128)

⁴⁸ Jedná se o: a) třídu jedné strany – politická moc je monopolem jediné strany a ostatním stranám není povoleno existovat; b) třídu hegemonní strany – systém, jenž připouští existenci ostatních stran, ale pouze jako satelitů či stran podřízených, které nemohou ohrozit hegemonní postavení strany, jež je u moci; c) třídu predominantní strany – jedna strana vládne sama, aniž by byla střídána u moci jinou stranou, a to tak dlouho, dokud dokáže získávat ve volbách absolutní většinu; d) třídu dvou stran – dvě strany soupeří o absolutní většinu a obě ji mohou získat; e) třídu omezeného pluralismu – systém tří až pěti stran; f) třídu extrémního pluralismu systém šesti a více stran; g) třídu atomizovanou – třída, jež představuje práh, za nímž už počet stran v systému nehraje téměř žádnou roli – žádná strana nemá znatelný vliv na žádnou jinou stranu. (Sartori, 2005, str. 130–131 a 133)

⁴⁹ Na tomto místě Sartori zohledňuje i situaci, kdy kandidát na mandát nemá opozici jen z toho důvodu, že nemá cenu mu oponovat. Nicméně i takový kandidát zůstává vystaven pravidlům soutěže a jedná se tedy nikoli o nesoutěživý, ale o subsoutěživý systém. (Sartori, 2005, str. 219)

neboli konkrétní stav hry. Ústřední otázkou však zůstává, zda je soutěž v podmínkách daného systému vůbec možná.⁵⁰

Systém jedné strany rozděluje Sartori na tři základní kategorie na základě intenzity ideologie. Systém totalitní strany se vyznačuje jednak snahou o totální kontrolu, jednak maximálním ideologickým působením ve všech sférách života společnosti a ideologickou mobilizací obyvatelstva. Systém autoritářské strany je intenzita ideologického působení slabá nebo zcela chybí a stejně je i slabá mobilizace obyvatelstva. Tento systém nemá schopnost ani ambice proniknout celou společností (Sartori, 2005, str. 229), snaží se pouze omezit politickou aktivitu poražené strany. Systém pragmatické strany nejenže zcela postrádá ideologický přístup, ale dokonce umožňuje existenci nezávislých nepolitických subkultur a institucí jako jsou církve, zájmové skupiny atd.⁵¹ (Strmiska, 2005, str. 50)

Systém hegemonní strany sice na rozdíl od přecházejícího systému povoluje existenci dalších stran, nicméně vládnoucí strana svým monopolním postavením nepřipouští jakoukoli vládnoucí alternativu.⁵² Hegemonická strana neumožňuje soutěž ani formálně, ani de facto. Jiné strany existují pouze jako druhořadé, protože jim není dovoleno soutěžit s hegemonní stranou za rovných podmínek. Nejenže k vládní alternativě nedochází, ale ani se o ní neuvažuje. (Sartori, 2005, str. 235) V rámci tohoto systému pak můžeme vyčlenit dva subtypy. Ideologická hegemonická strana (reprezentovaná např. Polskem), kde periferní strany jsou pouze stranami satelitními, a zůstává otázkou, v jaké míře se mohou podílet na rozhodování. Stranám jsou sice dány administrativní, parlamentní a vládní pozice, ale přesto zůstávají podřízeny hegemonní straně, a nejsou tedy plnoprávními účastníky vládního procesu. Zdánlivá politická soutěž pak slouží pouze k uchlácholení opozice. (Sartori, 2005, str. 236–237)

Pragmatická hegemonická strana (příkladem může být PRI v Mexiku) nejenže umožňuje politickou soutěž, ale dokonce dává svým oponentům určitý počet mandátů v parlamentu. Tento počet mandátů se však rovná pevnému stropu, který

⁵⁰ Systém je tedy soutěživý, pokud je politika ovládána vědomím, že by na trh mohl vstoupit nový konkurent a že by široké masy mohly změnit svoji loajalitu (Sartori, 2005, str. 223)

⁵¹ Tyto skupiny jsou v totalitních systémech zcela zakázány a v autoritářských systémech je jejich existence zásadním způsobem omezena (Tamtéž)

⁵² Sartori označuje ostatní strany systému jako „fiktivní alibi“ vládnoucí strany (Sartori, 2005, str. 234) a nepovažuje je pro systém za důležité.

není možné překonat, a tudíž se hegemonní strana stane vždy absolutním vítězem. (Sartori, 2005, str. 238)

Ad b) **Soutěživé stranické systémy** jsou zkoumány z hlediska míry fragmentace, tj. roztržitosti (počtu stran) a z hlediska polarizace (ideologické vzdálenosti).

Polarizovaný pluralismus se jako systém vyznačuje vysokou mírou fragmentace (jedná se o systém šesti a více stran) a zároveň je polarizovaný. Tento systém se především vyznačuje přítomností relevantních antisystémových stran⁵³ a dvoustrannou opozicí⁵⁴. Dalším znakem je obsazení středové pozice v systému, k čemuž jsou strany tlačeny oboustrannou opozicí, v důsledku čehož vzniká značný ideologický pluralismus. Systém vykazuje značnou nadvládu odstředivých sil nad dostředivými, neboli jedná se o značné oslabení středu, kterému hlasy odebírá jeden nebo dokonce oba extrémní konce politického spektra. Ideologie jsou pak v těchto systémech vnímány jako způsoby vnímání a chápání politiky a jednotlivé strany spolu bojují na základě ideologických argumentů. V tomto typu systémů se dále setkáváme s fenoménem tzv. *nezodpovědných opozic*⁵⁵, který souvisí s tzv. *politikou trumfování*, jedná se v podstatě o prezentování nesplnitelných slibů, o kterých strany, které jsou v permanentní opozici, vědí, že je nebudou muset plnit. Zemí reprezentující tento typ stranického systému je např. Itálie.

Umírněný pluralismus se dá charakterizovat nízkou mírou fragmentace (do pěti stran), ale není systémem polarizovaným. Jeho hlavním znakem (na rozdíl od bipartismu) je koaliční vláda, což vyplývá z existence nejméně tří stran, z nichž ani jedna není schopna získat většinu. Místo alternativy dvou vlád se objevuje alternativa dvou vládních koalic. Systém je ovlivňován dostředivými silami, neboť snahou všech stran je podílet se na vládě. Systém je tedy charakterizován relativně malou ideologickou vzdáleností mezi svými relevantními stranami, bipolárním koaličním uspořádáním a dostředivou soutěží. (Sartori, 2005, str. 192) Typickými zástupci tohoto systému jsou v západní Evropě např. Norsko či Německo.

⁵³ Antisystémovou stranou Sartori rozumí stranu, která podkopává legitimitu režimu, k němuž stojí v opozici (Sartori, 2005, str. 137)

⁵⁴ Jedná se o opozici, která není umístěná na jedné straně k vládě, takže nemůže spojit své síly a vytvořit vládu alternativní. Opozice stojí proti vládě ze dvou stran, a proto si navzájem konkuruje. Dokonce by se dalo říci, že jednotlivé opoziční strany mají blíže k vládě než k sobě samým. (Sartori, 2005, str. 138)

⁵⁵ Jedná se o antisystémové strany v permanentní opozici, které se za stávajících podmínek nemohou vlády účastnit a u jejichž slibů nikdo neočekává, že by se mohly naplnit. (Sartori, 2005, str. 145)

Dvoustranické systémy neboli bipartismus je nejjednodušším systémem vůbec. Bipartismus jako třídu (tedy z hlediska počtu) lze nalézt všude tam, kde existence třetích stran nebrání dvěma hlavním stranám v samostatné vládě. Hlavní vlastností, charakterizující tento typ systému, je fakt, že i když jedna strana vždy vládne sama, dochází k *alternaci*⁵⁶ neboli střídání obou stran u vlády⁵⁷. Typickými představiteli tohoto uspořádání pak jsou Spojené státy, Velká Británie, či Austrálie.

Systémy predominantní strany⁵⁸ staví Sartori do opozice k ‚hegemonii‘, neboť patří do sféry stranického pluralismu. Nejenže umožňují existenci jiných stran, ale tyto strany existují jako legální a legitimní soupeři predominantní strany. Jedná se v podstatě o systém vícestranický, kde ovšem nedochází ke střídání stran u moci, neboť jedna strana získává neustále absolutní většinu mandátů. (Sartori, 2005, str. 211) Tato vítězství jsou však naprosto autentická a predominantní strana může kdykoli své výsadní postavení ztratit, což by vedlo ke změně celého politického systému. Tento stranický systém bychom mohli nalézt např. v Indii nebo Japonsku.

⁵⁶ Mluvíme-li o alternaci, je to proto, že rozdíly mezi oběma stranami jsou velmi malé a obě mají šanci stát se stranou vládnoucí. Pojem *alternace* zde tedy zastihuje pojem *soutěživost* (Sartori, 2005, str. 200)

⁵⁷ Pokud by jedna strana vládla neustále, jednalo by se o systém predominantní strany.

⁵⁸ Sartori se zde záměrně vyhýbá pojmu *dominantní strana* (používaný např. Duvergerem). Dominantní strana je taková, která předstihuje strany ostatní a je výrazně silnější. Ukazatelem dominance mohou být např. volební výsledky, otázkou zůstává, do jaké míry jsou tyto výsledky důvěryhodné či naopak zmanipulované. (Sartori, 2005, str. 208)

2 Historie konzervativní strany od jejího počátku do 1. poloviny 20. století

Historický vývoj konzervativní strany je mnohem složitější než by se mohlo zdát. Důvodem může být i fakt, že se jedná o nejstarší politickou stranu Velké Británie. Přestože se většina autorů shoduje na tom, že Konzervativní strana jako taková se objevila ve 30. letech 19. století, málokterý z autorů je ochoten poskytnout nám konkrétnější údaje. Důvodem je fakt, že vznik konzervativní strany nebyl spojen s žádným politickým zasedáním, či dokumentem, který by byl odsouhlasen, a který by ustanovoval strukturu strany a její hlavní ideologické principy. Philip Norton popisuje vznik konzervativní strany takto: „na počátku 30. let 19. století tu nebylo nic, co by mohlo být označeno jako konzervativní strana. V polovině této dekády však už ano.“ (Norton, 1996)

Někteří autoři hovoří o vzniku konzervativní strany v souvislosti s Velkým reformním zákonem (The Great Reform Act) z roku 1832.⁵⁹ Rozsáhlé změny, které přinesl, znamenaly konečnou porážku strany Toryů, ale pomohly k ustanovení moderní konzervativní strany. Reformní zákon byl vystavěn na stejných hodnotách jako konzervativní strana, jmenovitě na tradicionalismu, organicismu, skepticizmu a ochraně osobního vlastnictví. (Ingle, 2000, str. 37)

Pokud se budeme zabývat jednotlivými etapami vývoje konzervativní (či toryovské) strany, bude tak vždy činěno z pohledu vůdčí osobnosti této strany v každém konkrétním období. Důvodem je fakt, že veškeré vládní či parlamentní kroky byly vždy v režii vůdce strany, která měla parlamentní a vládní (či koaliční) většinu. Byly to právě vůdčí osobnosti vládnoucích stran, které ovlivňovaly politické, ekonomické i společenské směřování země.

2.1 Název strany

První použití slova „konzervativní“ lze vystopovat v roce 1824, kdy bylo použito Georgem Canningem. Mnohem výraznější stopou je však zmínka v časopise *Quarterly Review* z roku 1830. „Jsme nyní tím, co bylo vždy záměrně a zcela

⁵⁹Velký reformní zákon prosazený stranou Whigů (přes snahu Toryů zabránit jakékoli změně) upravoval především a) volební okrsky – zapojení nově vzniklých měst a zrušení starých, málo obydlených volebních obvodů; b) elektoriát – zákon rozšířil voličskou základnu o přibližně 70 %.

vědomě spojováno s tím, čemu se říká Tory, a co by mělo být správně nazýváno Konzervativní strana.“ Takto pojmenovaná strana se objevila velmi náhle a stejně rychle si vydobyla silné postavení. To bylo důvodem proč roku 1834, Sir Robert Peel mohl ve svém Tamworthském programu prohlásit, že je vůdcem „Velké konzervativní strany“ (the Great Conservative Party). (Norton, 1996, str. 17)

2.2 Od Toryů ke konzervativní straně

Než se však dostaneme ke vzniku samotné konzervativní strany, je nutné si uvědomit, že tato strana nevyvstala z ničeho, naopak, že za jejím vznikem stojí dlouhá tradice sahající až k britské občanské válce.

Na konzervativní stranu se hledí jako na nástupce strany Toryů, tzv. Tory Party. I zde však dochází k mnoha nejasnostem (zejména co se datování vzniku strany týče).

Předně si tedy ujasněme, co myslíme stranou Toryů. Název samotný vznikl ze slova *tory*, kterým se v 17. století označoval jakýkoli Ir ve vyhnanství, který byl postaven mimo zákon kvůli zabití anglického osadníka či vojáka a živil se v podstatě jako bandita.⁶⁰

První strana Toryů byla založena na podobných principech (přestože měla zcela jinou organizační strukturu) jako strana Royalistů (skupina, jež podporovala krále Karla I) během anglické občanské války (the English Civil War). Toryové vyjadřovali zájmy pozemkové aristokracie a vysokého duchovenstva. Uznávali prioritu královské moci a anglikánské církve. (Žaloudek, 1999, str. 465)

Strana samotná vstoupila na pole politiky během krize roku 1678–1681, kterou vyvolal tzv. Exclusion Bill, zákon, který měl zabránit vévodovi z Yorku, aby se stal budoucím králem, tj. připravit ho o nástupnictví. Toryové hned od samého počátku své existence byli v opozici proti straně Whigů⁶¹, která se snažila vyloučit Jakuba,

⁶⁰ Později název označoval jakéhokoli ozbrojeného irského katolíka či rojalistu (Webster's New World Dictionary, 1962, str. 1538–39)

⁶¹ Slovo *Whig* je Websterovým slovníkem definováno jako 1) zkrácená forma od Whiggamore, označující skotské Covenanters, kteří pochodovali na Edinburgh roku 1648. Pochází ze slova whiggamaire (whig – koňský povel a maire – kůň) 2) Politická strana 1697–1832, která podporovala populární práva a změny směrem k demokracii. Později se stala stranou liberální. (Webster, 1962, str. 1665)

vévodu z Yorku, z následnictví trůnu. Dalo by se říci, že Toryové reprezentovali konzervativní rojalisty, jejichž zájmem byla silná monarchie. Je zcela jasné, že v celé krizi nešlo ani tak o osobu vévody z Yorku, ale o snahu Whigů vytvořit silný parlament, který by mohl volit panovníka dle svého přání. To se však díky ráznému postupu Toryů nestalo. Parlament byl rozpuštěn a král Karel II. získal absolutní moc, tudíž o následnictví vévody z Yorku nebyla nadále připuštěna žádná diskuse. Podporu Toryů však měla i anglikánská církev, což vedlo k tomu, že po sérii smířlivých kroků Jakuba II. vůči různým církvím se část Toryů přidala k vůdcům tzv. Slavné revoluce (the Glorious revolution) v roce 1688. Tato revoluce znamenala pro Torye trpkou porážku jejich ideálů. Nejenže král byl zvolen parlamentní cestou (i když po toryovské intervenci z velmi blízké přízně)⁶², a byl zcela závislý na legislativě parlamentu. Přestože Toryové zcela jistě podporovali monarchii více než jejich oponenti ze strany Whigů, Vilém III. začlenil do své vlády zástupce obou stran. Přesto vládu brzy ovládli Whigové, tzv. Junto Whigs⁶³ a Toryové se ocitli v opozici. Své výsadní postavení získali zpět během vlády královny Anny, i když i ona se nakonec přiklonila k propojené vládě Toryů a Whigů ovšem pod vedením umírněných toryovských ministrů – vévody z Marlborough a lorda Godolpha.

Během války o španělské dědictví (1701–1713) se k moci dostali opět Whigové. Jejich vláda však čelila vlnám nespokojenosti a nepokojů⁶⁴ a nakonec byli v roce 1710 nahrazeni z rozhodnutí královny Anny opět Toryi. Ti pod vedením kancléře Harleyho a státního sekretáře vikomta Bolingvoka, a za podpory silné většiny parlamentu, vyjednali roku 1713 Utrechtský mír a vyvedli tak Velkou Británii z války o španělské dědictví.

O svou pozici ve vrcholné politice přišli Toryové, téměř na půl století, po nástupu Jiřího I na anglický trůn.⁶⁵ Působnost strany se přesunula do regionů a strana se tak

⁶² Králem, který vzešel z revolučního dění, se stal Vilém III., synovec Jakuba II. Vilémovou manželkou se stala Marie, dcera Jakubovy nejstarší dcery.

⁶³ Slovo *Junto*, by se dalo podle Webstrova slovníku přeložit jako junta. Jednalo se o výsadní postavení Whigů, jejichž vůdčí osobnosti (John Somers, Thomas Wharton, Edward Russell) fungovaly po rezignaci lorda Nottinghama (Tory) jako šedé eminence státu.

⁶⁴ Jednou z příčin byla například poprava toryovského duchovního Henryho Sacheverelliho.

⁶⁵ Toryové byli zdiskreditováni díky své podpoře Jakuba Stuartovce, který se ucházel o trůn v době Jakobínského povstání 1715–1716. I když většina Toryů jakobínskou rebelii nepodporovala, byli přesto Whigy označeni za zrádce a téměř zcela vyloučeni z vlády. Tato situace byla jedním

stala velmi decentralizovanou. Přestože se strana ještě několikrát pokusila vrátit do vrcholné politiky⁶⁶, a to v koalici s opozičními Whigy⁶⁷, jejich ideologické rozdíly byli příliš velké, než aby byli schopni vytvořit jednotnou stranu.

Za vlády Jiřího III. se strana rozdrobila na jednotlivé frakce a slovo *Tory* se stalo pouze nepříliš lichotivým přívlastkem politiků blízkých králi, který si vydobyl vůči parlamentu mnohem aktivnější roli než jeho předchůdci.

Toryové našly soudržnost až pod vedením Williama Pitta mladšího, který začal politickou kariéru parlamentní reformou a stal se premiérem roku 1783. Jeho reformní snahy vyhasly pod dojmy z francouzské revoluce, kdy se stal zakladatelem mezinárodní protifrancouzské koalice. (Carlisle, Vol. 2, 2005, str. 597–8) Jeho stoupenci a ona sám se však odmítali nazývat Toryi. Od roku 1783–1806 byl používán název *Pittites*. Důvodem byl fakt, že toto politické seskupení nenavazovalo přímo na stranu Toryů, nýbrž vzniklo jako whigovská opozice vůči starým Whigům (Old Whigs), kteří podporovali reformní snahy, v čele s Charlesem J. Foxem.⁶⁸

Zde je tedy linie směřující od Toryů ke konzervativní straně jednoznačně přerušena.

Toryové byli vždy zásadně stranou hierarchickou a paternalistickou, stejně tak jako stranou nižší šlechty, která podporovala anglikánskou církev. Přestože jejich parlamentní oponenti byli Whigové⁶⁹, a přestože moderní liberální demokraté následují v nepřerušené ideologické linii původních Whigů, Whigismus se zároveň stal i součástí konzervativní politické tradice. Například Edmund Burke⁷⁰, jeden

z podnětů pro nové zákony schválené Whigy. Jednalo se především o zákon Septennial Act z roku 1715, který prodloužil volební období poslanců parlamentu ze tří na sedm let.

⁶⁶ Tyto snahy bylo možno zaznamenat zejména za vlády Jiřího II, po rezignaci Sira Roberta Walpolea roku 1742)

⁶⁷ Jednalo se o Whigy, kteří stáli v opozici vůči whigovské vládě.

⁶⁸ Strach z jakobínské revoluční Francie navrátil slovu *Tory*, jež bylo symbolem pro staré pořádky, jeho vážnost. Strana Whigů se roku 1794 rozštěpila na 2 části. První křídlo v čele s vévodou z Portlandu se přidalo k vládě sira Pitta. Na druhé straně politického spektra se ocitli Whigové pod Foxovým vedením tzv. Foxite Whigs, kteří byli považováni za demony revoluce. *Tory* se vrátilo do názvu strany až po smrti Williama Pitta, kdy jeho nástupci začali být opět nazýváni Toryi namísto „Pittitů“ (Pittites) či „přátel Sira Pitta“.

⁶⁹ Whigové byli vždy více spojováni s obchodem, velkými vlastníky půdy a nekonformní protestantskou církví.

⁷⁰ Přestože je Burkeho myšlení nesystematické a velmi imaginativní, pokouší se sloučit whigovský princip svobody s toryovským principem řádu. Jeho myšlení bylo založeno na a) obhajobě kontinuity společenského vývoje, která je nezbytná, aby hodnoty, které dnes motivují naše jednání, byly v budoucnosti srozumitelné a realizovatelné: v tomto smyslu je nutno „reformovat, aby se zachovávalo“; b) kritice individualismu, kdy jednotlivec dochází naplnění pouze ve společnosti a

z nejvýznamnějších konzervativních myslitelů a filosofů, byl ve skutečnosti Whig. To co udělalo z Burka hrdinu konzervativní strany, byl jeho kritický postoj k revolučním silám ve Francii.⁷¹ Burke ji postavil proti ostatním revolucím ve Francii, které byly ustaveny na základě principů, které si braly příklad z dob minulých, z jejich autorit a příkladů jednání. Francouzská revoluce se naopak pokusila tyto tradice převrátit. Jak sám tvrdil: „Jen samotná idea vytvoření nové vlády stačí k tomu, aby člověka naplnila odporem a hrůzou.“ Tento citát je dokonalým příkladem konzervativního skepticismu, který hlásá, že jednotlivci by neměli spoléhat na svůj rozum a úsudek, ale využívat moudrosti národa prověřené časem. (Ingle, 2000, str. 35)

Vraťme se ale nazpět k Toryům. Přestože jsme již zmínili, že Sir Pitt stál v opozici k Charlesu Foxovi, je nutné zde upřesnit, že politická kariéra Williama Pitta byla od začátku silně ovlivněna právě Foxem. Od roku 1821 společně vedli kampaň, která měla sjednat mír s americkými koloniemi.

V roce 1822 se Pitt začal poprvé zabývat myšlenkou parlamentní reformy, která by omezila vliv monarchie na poslance a zamezila by podplácení ministrů.

K rozkolu mezi Foxem a Pittem došlo ve chvíli, kdy Fox rezignoval na svůj post ve vládě Lorda Sherburneho, zatím co Pitt ministerské křeslo přijal. V roce 1783 rezignoval Pitt na svou ministerskou funkci a prohlásil se nezávislým na jakékoli politické straně, aby tak mohl v klidu pracovat na své parlamentní reformě.⁷² Přestože byly jeho návrhy smeteny ze stolu, dostal se Sir Pitt do širokého povědomí. Po rezignaci kabinetu vévody z Portlandu roku 1783 byl Pitt, ve svých teprve 24 letech, vyzván k sestavení nové vlády. Přes počáteční nedůvěru v jeho schopnosti dokázal, za nově vybudované podpory na venkově, získat ve volbách

pouze tím, že se podílí na životě norem, zvyklostí a institucí, které mu zpětně zprostředkují smyslu jeho jednoty s bližními; c) obraně monarchie a aristokracie – v lidské společnosti je nerovnost nevyhnutelná, a vedení a vůdcovství jsou nezbytné. Vztah mezi vůdcem a vedeným lze však institucionalizovat a učinit ho přijatelným prostřednictvím dědičné šlechty, která by ovšem měla ponechat určitý prostor pro společenský vzestup nových talentů. Monarchie je centrální institucí politického řádu, protože poskytuje „přirozený“ objekt lidskému sklonu k poslušnosti a úctě; d) Ochrana soukromého vlastnictví – ovlivňovaly ho liberální ekonomické teorie Adama Smithe a domníval se, že k povaze vlastnictví patří, aby bylo jak soukromé, tak nerovnoměrně rozdělované. (Scruton, 1999, str. 20)

⁷¹ Klasickým se stalo jeho dílo *Reflections on the Recent revolution in France* z roku 1790 (Scruton, 1999, str. 20)

⁷² Návrh Pittovy reformy obsahoval 1) kontrolu úplatků při volbách 2)

1784 parlamentní většinu. Pitt se uvedl do úřadu sérií opatření, mezi něž patřil i například tzv. India Act (zákon o Indii), který zaručoval dvojí kontrolu Východo-indické společnosti. Dále se úspěšně vypořádal s problematikou černého obchodu jednoduše tím, že u inkriminovaného zboží snížil dovozní daně.

Zde však pomalu končí jeho whigovské nadšení pro změny. Dostáváme se totiž do období konce 18. století, kdy se otevírá otázka vztahů Anglie a Francie. Přestože pokládal Francouzsko revoluci pouze za lokální problém, brzy se zjistilo, že místní revoluční hnutí udržuje styky s britskými reformními skupinami. Po exekuci krále Ludvíka XVI v lednu 1793, okamžitě vykázal ze země francouzského velvyslance, což mělo za následek vyhlášení válečného stavu mezi Francií a Anglií. Po této události se Pittovy názory na reformní změny radikálně změnily. V květnu 1793 schválila sněmovna Pittův zákon, jenž pozastavoval tzv. Habeas Corpus Act⁷³. Díky tomu, byli všichni ti, kteří prosazovali parlamentní reformy okamžitě zatčeni a obviněni ze vzpoury. Ti, kterým se nepodařilo utéci (jako například Tomu Painovi), byli uvězněni.

Ve stejném roce se Pitt rozhodl založit velkou evropskou koalici proti Francii společně s Ruskem, Pruskem, Rakouskem, Španělskem a Portugalskem. Přes počáteční úspěchy utrpěla koalice sérii porážek, což mělo za následek větší válečné výdaje a s tím související zvyšování daní.⁷⁴ Finanční problémy vedly vládu Sira Pitta k pokusu o vyjednání míru s Francií, který byl však francouzskou stranou jednoznačně zamítnut. To vedlo k dalším vlnám nového zdaňování.⁷⁵

⁷³ Tento zákon z roku 1679 zaručoval všem zadrženým, že budou předvedeni před soud, kde bude prozkoumána právoplatnost jejich zadržení. V době nepokojů, byl tento zákon pozastaven.

Habeas Corpus Act [online] poslední revize 30. 9. 2009 [cit. 10. 10. 2009]
<<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/PRgagging.htm> >

⁷⁴ Vyšší daně společně s neúrodou přinesly další nepokoje na domácí půdě. Při otevření parlamentu roku 1795, byl král Jiří III. přivítán hesly jako „chléb“, „mír“, „ pryč s Pittem“. Jelikož se na hlavu panovníka sesypala nejen snůška hesel, ale i kamení, byl Sir Pitt přinucen k rázné odpovědi. Na místo očekávaného snížení daní však pouze předefinoval pojem zrada (či protistátní chování) v tzv. Sedition Bill.

William Pitt [online] poslední revize 30. 9. 2009 [cit. 10. 10. 2009]
<<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/PRpitt.htm> >

⁷⁵ Uvaleny byly dovozní daně zejména na čaj, cukr a alkohol. Zásadním problémem se pak stalo nové 10% zdanění příjmů nad 200 liber. Ani to však nedokázalo ochránit ekonomiku království od obrovského zadlužení.

William Pitt [online] poslední revize 30. 9. 2009 [cit. 10. 10. 2009]
<<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/PRpitt.htm> >

Po vlně kritiky, která se snesla na Pittovu hlavu, reagoval předseda vlády zavedením zákona, jenž povoloval vládě potlačovat a regulovat tisk.

Jedním z nejzásadnějších zákonů, jež je spojován s toryovskou vládou Sira Pitta (ale zároveň zákon, který na nějakou dobu zničil Pittovu politickou kariéru) byl tzv. Act of Union neboli zákon o federaci. Na pozadí války s Francií bylo království rozštěpeno náboženským konfliktem mezi irskou katolickou a britskou anglikánskou církví. Pitt zde zastával názor, že země by se měla sjednotit pod vládou jednoho parlamentu. V novém zákoně nabízel irským katolíkům stejné postavení, jako měli jejich protestantští kolegové a navíc nabízel finanční kompenzace za nové volební okrsky a vysoké penze, posty a tituly členům irského parlamentu. Díky těmto ústupkům byl Act of Union roku 1801 schválen a posílil tak roli katolíků v jinak protestantském státě.

Reakce ze strany anglikánského panovníka však na sebe nedala dlouho čekat. Jiří III., pobouřen vlnou katolické emancipace, odvolal Pitta z postu ministerského předsedy.

Do úřadu se vrátil o čtyři roky později, aby pod Napoleonovou hrozbou napadení Anglie rychle vytvořil novou koalici s Ruskem, Rakouskem a Švédskem. Po porážce Napoleona u Trafalgaru 21. října 1805, se stal Pitt spasitelem a zachráncem svobodné Evropy.

Vítězství Napoleona u Slavkova roku 1805 však zcela podlomilo Pittovo, již tak chatrné zdraví, takže roku 1806 umírá.⁷⁶

Po Pittovi to byl Lord Liverpool, který dále pokračoval v rozvoji strany. Robert Banks Jenkinson (druhý lord z Liverpoolu) byl ministerským předsedou od roku 1815 do roku 1827. Ve své politické činnosti bohatě zúročil své zkušenosti z cest po kontinentální Evropě.⁷⁷ Ještě než se stal prvním ministrem, zastával mnoho jiných vládních úřadů (ministr zahraničí, ministr války a kolonií, člen rady pro kontrolu nad Indií).

⁷⁶ Pro zpracování období vlády Sira Pitta byly informace z největší části čerpány z:

William Pitt [online] poslední revize 30. 9. 2009 [cit. 10. 10. 2009]
<<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/PRpitt.htm>> (pokud není v textu určeno jinak)

⁷⁷ Liverpool se stal svědkem pádu Bastily v Paříži a procestoval velkou část Itálie, hovořil francouzsky i latinsky.

Na postu předsedy vlády se musel vyrovnat s takovými událostmi, jako byly napoleonské války či válka se Spojenými státy. (Po porážce Napoleona, se rozhodl ukončit i válku s USA, podepsáním Gentské smlouvy v roce 1814.)

V roce 1815 prosadil Lord Liverpool tzv. Obilné zákony (the Corn Laws)⁷⁸, které měly zlepšit poválečnou situaci v oblasti zemědělské výroby. Výsledný efekt byl však sporný, neboť pozitivní zásahy v této oblasti se projeví recesí především v oblasti průmyslové výroby (viz pozn. 78).

Období Liverpoolova předsednictví v letech 1815–1822 sebou přineslo značné změny. I když byla vláda přinucena zrušit daň z příjmů (zavedenou Pittem), ve stejné době se objevila již zmíněná recese v manufakturním průmyslu, která vedla k vysoké nezaměstnanosti. Špatná situace na trhu práce společně se sérií špatných úrod vedla k mnoha nepokojům, manifestacím a bojům za státní reformu (mezi roky 1811–1820). Mezi nejdůležitější z nich můžeme zahrnout: Hnutí Ludditů⁷⁹, Nepokoje Spa Fields⁸⁰, Pochod Blanketeers⁸¹, Derbyshirská vzpoura,⁸² Peterlooský

⁷⁸ Tyto zákony měly za úkol regulovat ceny obilí. Jejich schválením v roce 1815 bylo znemožněno dovážet do Británie jakékoli obilí z ciziny, dokud cena domácího produktu nedosáhla na 80 pencí za čtvrt libry. Vysoké ceny obilí způsobily nárůst cen potravin a dále depresi na domácím trhu se spotřebním zbožím, jelikož obyvatelé utratili většinu peněz za jídlo a nezbyl jim dostatek peněz na další potřeby. Zákony měly dále za následek značnou paniku v řadách pracující třídy ve městech, která neměla možnost sama vyprodukovat vlastní potraviny a musela tedy platit vysoké ceny, aby se vůbec udržela při životě. Jelikož toryovská parlamentní většina byla podporována zejména vlastníky půdy, neměla vláda v úmyslu přehodnotit novou legislativu a pomoci tak chudé pracující třídě nebo vlastníkům manufaktur, kteří zaměstnávali dělníky v období, jenž z již zmíněných důvodů nepřálo rozvoji trhu.

BLOY, M. The Corn Laws [online] poslední revize 10. 10. 2002 [cit. 25. 10. 2009] <<http://www.victorianweb.org/history/cornlaws1.html> >

Eric Hobsbawm se vyjadřuje k Obilným zákonům následovně: „Tyto zákony nebyly navrženy proto, aby zachránily upadající ekonomický sektor, ale spíše proto, aby zachovaly abnormálně vysoké zisky válečných let a aby uchránily farmáře před následky jejich válečné euforie, kdy farmy měnily vlastníky za vysoké ceny a půjčky a hypotéky byly sjednávány za nesplnitelných podmínek. (Hobsbawm, 1999, str. 175)

⁷⁹ *The Luddities (1811 – 16)* – skupina občanů, kteří si vzaly jméno podle bájně postavy Neda Ludda (který žil údajně v Sherwoodu). Svou obživu chránili sabotáží na průmyslových textilních strojích v Yorkshiru, Nottinghamshiru, Leicestershiru a Derbyshiru.

BLOY, M. Robert Banks Jenkinson, second Earl of Liverpool [online] poslední revize 4. 3. 2002 [cit. 24. 10. 2009] <<http://www.victorianweb.org/history/pms/Liverpool.html> >

⁸⁰ Uskutečnily se 2. prosince 1816. Artur Thistlewood následován chudinou se vloupal do skladu se střelným prachem v Clerkenwellu. Jejich záměrem bylo obsadit násilně londýnský Tower a ustanovit Komisi pro veřejnou bezpečnost. Po rozeznání lůzy byly vůdčí osobnosti nepokojů zatčeny a Thistlewood byl později popraven.

BLOY, M. Robert Banks Jenkinson, second Earl of Liverpool [online] poslední revize 4. 3. 2002 [cit. 24. 10. 2009] <<http://www.victorianweb.org/history/pms/Liverpool.html> >

masakr⁸³, Spiknutí v Cato Street⁸⁴. Byl to především masakr v Peterloo, který měl za následek represivní politiku vlády. V roce 1819 byly schváleny tzv. Six Acts (šest zákonů), které měly zabránit jakémukoli dalšímu narušování pořádku. Tyto zákony označovaly jakékoli shromáždění za účelem radikálních reforem jako otevřený akt zrádného spolčení. Přes silnou whigovskou opozici byly zákony schváleny a od té chvíle omezovaly radikální tisk, velká shromáždění, a potlačovaly cokoli, co vláda viděla jako možný počátek ozbrojeného povstání.⁸⁵ Dalšími zákony, které měly potlačit nepokoje, bylo například zrušení *Habeas Corpus* v roce 1817.

Lord Liverpool se však během svého předsednictví nezabýval pouze domácími nepokoji, ale také vystupoval na poli mezinárodní politiky. Prosazoval např. zrušení

⁸¹ Březen 1817. Pochod byl zorganizován jako protest proti ustanovením vlády, částečně měl přesvědčit prince regenta, aby podpořil boj proti ekonomické depresi. Pochod proběhl za účasti stovek depresí zasažených pracovníků bavlnářského průmyslu z Manchesteru, kteří sebou nesli deky na spaní (blankets) – odtud tedy název *Blanketeers*. Přestože byl protest potlačen úřady a organizátoři byli zatčeni, davové spojení dělníků vyvolalo znační strach z případné revoluce.

BLOY, M. Robert Banks Jenkinson, second Earl of Liverpool [online] poslední revize 4. 3. 2002 [cit. 24. 10. 2009] <<http://www.victorianweb.org/history/pms/Liverpool.html> >

⁸² Jinak také Pentrichské povstání – strach z možné revoluce na anglické půdě, přiměl vládu, aby rozeslala po království špehy, kteří měli za úkol objevovat možná centra vzpoury. Tito špehové však byli placeni za výsledky, tzn. za odhalená povstání, a proto je sami iniciovali. Tímto způsobem vznikla četná ozbrojená povstání v Pebrtruclu a Leedsu.

BLOY, M. Robert Banks Jenkinson, second Earl of Liverpool [online] poslední revize 4. 3. 2002 [cit. 24. 10. 2009] <<http://www.victorianweb.org/history/pms/Liverpool.html> >

⁸³ Mělo se jednat o meeting dělnictva zastoupených Henry Huntem na svatopetrských polích u Manchesteru, jehož základní myšlenkou byla parlamentní reforma – pracující požadovali vládu lidí pro lidi. Přestože se mělo jednat o klidné shromáždění, místní vláda se rozhodla vůdce zatknout a rozehnat dav, který čítal kolem 60 tisíc lidí. V panice, která nastala, bylo zabito 11 lidí (včetně dvou žen) a na 400 protestujících bylo zraněno. BLOY, M. Robert Banks Jenkinson, second Earl of Liverpool [online] poslední revize 4. 3. 2002 [cit. 24. 10. 2009] <<http://www.victorianweb.org/history/pms/Liverpool.html> >

⁸⁴ Jednalo se o zcela jasný příklad poválečného extrémního radikalismu. Rebelanti v čele s Thistlewoodem si zřídili základnu ve stájích v Cato Street. Jejich cílem bylo vloupat se na večeři pořádanou pro všechny členy kabinetu prezidentem státní rady. Cílem pak bylo vyvraždit celý kabinet, zabít krále Jiřího IV., obsadit londýnský Tower (s velkým skladištěm zbraní), obsadit Anglickou Banku a vytvořit prozatímní vládu. I když byla celá strategie dobře propracována, plán byl prozrazen vládním špehem, který se na přípravě komplotu podílel. Většina spiklenců byla zatčena a popravena.

BLOY, M. Robert Banks Jenkinson, second Earl of Liverpool [online] poslední revize 4. 3. 2002 [cit. 24. 10. 2009] <<http://www.victorianweb.org/history/pms/Liverpool.html> >

⁸⁵ Six Acts [online] [cit. 25. 10. 2009] <http://en.wikipedia.org/wiki/Six_Acts >

obchodu s otroky. Britský měnový systém posílil vůči ostatním státům znovupřijetím zlatého standartu⁸⁶

Přestože zaujímal poněkud váhavý postoj, pokud šlo například o zrušení Obilných zákonů, či o posílení politických práv katolíků, během jeho vlády byla strany Toryů stmelena pevně dohromady a kromě původních starých Pititů byli do stranických struktur začleněny takové osobnosti jako např. Georgie Canning, vikomt Castlereagh a vévoda Wellington. V roce 1822 (po sebevraždě Castlereagha) přijal do svého vládního kabinetu velký počet mladých politiků, kteří měli zajistit straně velkolepou politickou budoucnost. Jednalo se o politiky jako Palmerstona, Peela či Huskissona. To, že jeho úsudek byl více než správný, se dozvíme v následujících kapitolách.⁸⁷

Dalším ministerským předsedou, který značně ovlivnil směřování a budoucnost Toryů, byl Artur Wellesley, vévoda Wellington. Jakožto hrdina napoleonských válek již v roce 1818 získal post v toryovské vládě Lorda Liverpoola. Roku 1827 se stal vrchním velitelem ozbrojených sil v Británii a v roce 1828 přijal roli prvního ministra.

Wellington vyznával především izolační politiku, i když nakonec sám prosadil Katolický Emancipační zákon (1829) podporující politická práva katolíků. (Carlisle, Vol. 2, 2005, str. 597–8) Popularitu mu nepřinesl ani jeho odpor k parlamentní reformě.⁸⁸ Oblíbenost tohoto politika zhodnotil nejlépe Philip Norton, když o něm prohlásil: Do úřadu nastoupil jako národní hrdina a opouštěl ho jako objekt národní nenávisti. (Norton, 1996, str. 20)

Pod vedením anti-reformního vévody Wellingtona, strana ztratila svou postavení (zejména kvůli přijetí reformy na podporu politických práv katolíků). A finálně padla roku 1830.

⁸⁶ Jedná se o směnitelnost státní měny za zlato. (Státní finance jsou kryty zlatem.)

⁸⁷ Informace týkající se vlády Lorda Liverpoola jsou k nalezení na:

BLOY, M. Robert Banks Jenkinson, second Earl of Liverpool [online] poslední revize 4. 3. 2002 [cit. 24. 10. 2009] <<http://www.victorianweb.org/history/pms/Liverpool.html>> (pokud není v textu určeno jinak)

⁸⁸ Wellington například obnovil Obilné zákony, které dovolovaly nezdaněný dovoz obilí až v okamžiku, kdy ceny domácí produkce dosáhly 73 pencí za čtvrt libry.

Toryovské zastoupení v parlamentu dále značně omezil velký reformní zákon z roku 1832 (Reform Act)⁸⁹. Na politické výsluní se strana vrací až pod vedením Peela v roce 1834, ale ne již jako strana Toryů, nýbrž jako strana konzervativní.

2.3 Počátky konzervativní strany⁹⁰

Podle Hobsbawma (1999, str. 55) nebylo žádné období britské historie tolik politicky a sociálně napjaté jako období 30. a 40. let 19. století, kdy jak dělnická tak střední třída (ať už samostatně či ve vzájemném propojení) žádaly zásadní změny. V letech 1829–1830 se tato snaha projevovala masovými nepokoji a demonstracemi dělnictva a ekonomickým bojkotem průmyslníků. Po roce 1832, kdy bylo některým požadavkům střední třídy vyhověno, museli vést svůj boj dělníci sami.“ Velký reformní zákon z roku 1832, značně znevýhodnil toryovské pozice v parlamentu, respektive jejich volební šance. Jak již bylo řečeno, Toryové byli zejména stranou pozemkové šlechty a stranou venkova. Reformní zákon však dal volební právo značně široké části průmyslové střední vrstvy. Tento zákon přeskupil reprezentaci v parlamentu způsobem, jenž vycházel vstříc novým a rychle rostoucím průmyslovým městům na severu země. Na straně druhé zrušil mnoho původních tzv. „rotten“ (shnilých) či „pocket“ (kapesní) volebních okrsků, které přes svůj neskutečně nízký počet voličů (např. Old Sarum měl pouze 7 právoplatných voličů), stále posílaly 2 poslance do parlamentu. Přeskupením parlamentní reprezentace vznikl nejen legislativní zastupitelský orgán, který více odpovídal zastoupení obyvatelstva země, ale také se volební právo dostalo k nižším společenským a ekonomickým vrstvám. Volebním právem disponoval každý muž s příjmem vyšším než 10 liber, což rozšířilo počet voličů asi o 217 000. Právo volit měl každý pátý muž v zemi.

Zákon měl natolik revoluční charakter, že někteří historici tvrdili, že to, co bylo dosaženo v Anglii Reformním zákonem, bylo dosaženo ve Francii Francouzskou revolucí.⁹¹

Reformní zákon způsobil přeskupení parlamentních sil hned v dalších volbách v roce 1832. Toryové ztratili téměř polovinu křesel v dolní sněmovně (získali jen

⁸⁹ Viz kapitola 2.3

⁹⁰ Kapitola je založená na podkladech z Norton, 1996, str.17–31, pokud není v textu určeno jinak

⁹¹ EVERETT, G. The Reform Acts [online] poslední revize obsahu 1987 [cit. 14. 11. 2009] <<http://www.victorianweb.org/history/hist2.html>>

185 z nich) zatímco Whigové slavili triumf získáním téměř 500 křesel. (Norton, 1996, str. 21)

Bylo více než jasné, že Toryové potřebují získat novou tvář, která by přitáhla zájem nových voličů. Zatímco Wellington představoval neakceptovatelnou podobu torismu, jakožto aristokrat úzce spojený s monarchií), nový vůdce strany, Sir Robert Peel, syn průmyslníka a zastupitel jen malé skupiny voličů, se zdál být mnohem více spojen s duchem své doby.⁹²

2.3.1 Konzervatismus podle Peela

Sir Robert Peel se objevil v roli předsedy, nyní již můžeme říci, konzervativní strany v roce 1834 a uvedl se tzv. Tamworthským manifestem. V tomto dokumentu zcela jasně nastínil směřování své strany, kterou zde poprvé označil jako „konzervativní“. Peel dal jasně najevo, že se hodlá ubírat směrem, který bude vyhovovat nejen monarchii, ale i nové voličské základně. Konzervativní strana se měla stát stranou, která bude lépe odpovídat podmínkám nové doby – šlo mu o dosažení rovnováhy mezi ideologií strany a převládající politickou atmosférou, aby tak přitáhl nové voliče a zároveň se plně neodcizil základním principům původních Toryů.⁹³ Své původní voliče (vlastníky pozemků) ujišťoval v podstatě o tom, že správa země v rukou konzervativců bude v bezpečí a nové střední třídě zaručoval, že novinky zavedené do ústavy nebudou v ohrožení.

Konzervativní strana získala parlamentní většinu ve volbách 1841 a dala tak vzniknout historicky první konzervativní vládě.⁹⁴

Nová Peelova vláda, která v sobě na postech ministrů zahrnovala 5 bývalých a budoucích předsedů vlády, nejen předznamenávala pro konzervativce slibnou budoucnost, ale dokonce bývá popisován a jako jeden z nejlépe složených kabinetů 19. století.

⁹² Přestože názory Wellingtona a Peela se příliš nelišily (například oba jen velmi neradi přijímali katolickou emancipaci)

⁹³ Názornou ukázkou tohoto přístupu může být přijetí Reformního zákona z roku 1832, v jehož rámci však dokázal přímo mistrně manévrovat (viz dále). Peel sám přijal Reformní zákon jakožto „finální a nezměnitelný“ („final and irrevocable“). Tím dal jasně najevo, že by proběhnutá změna měla být změnou konečnou (tzn., že současný stav věcí by měl být „zakonzervován“) a poslední. (Norton, 1996, str. 22)

⁹⁴ Podíl na vítězství konzervativců neměla jen jejich nová politická „image“, ale zejména také fakt, že oslabení stranickou rozdrobeností, nad některými politickými otázkami. Vláda Whigů finálně padla roku 1841, kdy jí byla ve sněmovně vyslovena nedůvěra

Nová vláda sebou přinesla i nové reformy, zejména ve fiskální politice státu, která se začala orientovat hlavně na obchod. Zrušen byl vysoký počet dovozních daní (bylo zrušeno celkem přes 1000 různých cel – Norton, 1996, str. 23), na druhou stranu byla zaveden nová daň z příjmů (která dříve sloužila jako daň válečná).

Dále byly pozměněny Obilné zákony, respektive posunuty hranice výkupní ceny směrem dolů. Tento anti-protekcionský krok však nebyl kladně přijat celou stranickou základnou, a nespokojenost se jen prohloubila po sérii politických kroků, jež měly zcela jasný pro-irský charakter. Prvním krokem bylo navýšení finančního grantu pro katolický seminář (Catholic maynooth Seminary), krokem posledním bylo zrušení obilných zákonů v reakci na hladomor v Irsku. Zákony byly protlačeny sněmovnou jenom díky podpoře Wighů, zatímco Konzervativní strana se rozdělila na Peelovi podřízce volného obchodu a konzervativní zastánci státního protekcionsmu. Nakonec to byli právě ti druzí zmínění, kteří za podpory Wighů zamítly tzv. Irský nátlakový zákon a přiměli tak Peela k rezignaci.

2.3.2 Restrukturalizace konzervativní strany

Po pádu Peelovi vlády došlo k finálnímu rozštěpení strany. Konzervativní strana se v dolní sněmovně distancovala od Peelových stoupenců, tzv. the Peelities. Přestože skupina Peelities existovala na politickém poli pouze krátkou dobu, měla na vývoj konzervativní strany zásadní vliv. Zprvė společně s Whigy, Radikály a Nacionalisty vzala konzervativecům většinu ve sněmovně a zadruhé jim přebrala většinu výrazných osobností, kterými Konzervativní strana disponovala. Konzervativci nedokázali sestavit silnou vládu, přestože se o to pokoušel v roce 1852 například Lord Stanley (pozdější hrabě Derby).⁹⁵

Nejenže nedokázala strana sestavit silnou vládu, ale také jí chyběly vůdčí osobnosti. V období 1855–65 vedl stranu Lord Palmerston, který se více než na domácí problémy soustředil na ochranu různých britských zájmů v cizině. Strana postupně ztrácela jednotný cíl, ke kterému by mohla směřovat. Strana tak zůstala mimo hlavní politickou diskusi až do roku 1867.

Konzervativní straně nakonec opět pomohl rozkol ve wighovské základně, který nastal nad návrhem Reformního zákona roku 1866, kterým se rozrostl počet

⁹⁵ Tato vláda byla označována jako „Who? Who? ministry“ neboli „Vláda koho? Koho?“. Tento název vznikl z reakce vévody Wellingtona, když se mu Lord Derby pokusil sdělit jména nových ministrů. (Norton, 1996, str. 24)

právoplatných voličů téměř na 2 miliony.⁹⁶ Velké množství wighů vstoupilo do řad Konzervativní strany. Konzervativní strana sestavila menšinovou vládu, která pod vedením Derbyho a Disraeliho nakonec schválila Reformní zákon 1866 v ještě radikálnější formě, než jak byl původně navržen. Tento Reformní zákon dále rozšířil volební právo směrem dolů na třídní stupnici. Přibyl zhruba milion voličů a volebská základna Anglie a Walesu se tak téměř zdvojila. Norton hovoří dokonce o 88% navýšení počtu voličů a o 140% zvýšení počtu volebních obvodů. (Norton, 1996, str. 25) Tento nový trend přinesl zásadní obavy o budoucnost království. Autoři jako Arnold (*culture and Anarchy*) či Ruskin (*Crown of Wild Olive*) se začali zabývat otázkou, zda tento zásadní posun v rozložení sil přinese zemi demokracie, či zda zničí vysokou úroveň kultury.⁹⁷

I když strana nedokázala obhájit svou vládní funkci ve volbách 1868, zanechala po sobě dojem strany, která dokáže vládnout. (Navíc díky Reformnímu zákonu, který přeskupil volební síly, nebyla porážka Konzervativní strany natolik drtivá.)

2.3.3 Disraeli a jeho vládní období

Období vlády Disraeliho 1874–1880 mělo pro konzervativní stranu zásadní význam, protože v sobě neslo nejen změnu politickou ale i strukturální. Jednalo se o období většinové vlády, která byla úspěšná v zákonech, které schválila, i v politických krocích, které uskutečnila.

Na domácí půdě se Disraeli zasloužil o nemalý počet reforem týkajících se především sociálního zabezpečení (můžeme zde dokonce hovořit o reformách týkajících se tzv. welfare (blahobyt)).⁹⁸ Nejzásadnějším byl zákon upravující

⁹⁶ EVERETT, G. The Reform Acts [online] poslední revize obsahu 1987 [cit. 14. 11. 2009] <<http://www.victorianweb.org/history/hist2.html>>

⁹⁷ EVERETT, G. The Reform Acts [online] poslední revize obsahu 1987 [cit. 14. 11. 2009] <<http://www.victorianweb.org/history/hist2.html>>

⁹⁸ Pojem welfare definujeme jako: štěstí, prosperitu a celkový blahobyt; přitom pod ně nezahrnujeme jen fyzické přežívání, ale i jistou dávku zdraví a spokojenosti. Postupně byl tento pojem spojován s různými specifickými nástroji, jak celkového blahobytu dosáhnout: jde o kolektivně poskytované sociální zabezpečení, které zajišťuje vláda pomocí toho, čemu se říká „stát blahobytu“ neboli sociální stát (welfare state). Sociální stát je spojován s představou rovnosti, jelikož se snaží zajistit jistou základní úroveň blahobytu všem občanům. V politické diskusi je welfare pojem vždy kolektivistickým; vyjadřuje se jím přesvědčení, že za zajišťování blahobytu občanů odpovídá vláda. Někdy se v této souvislosti hovoří o „sociálním zabezpečení“ či „sociálním blahobytu“ (social welfare). Byly však formulovány i dva další principy welfare, z nichž každý má nadále v politické diskusi svůj význam. Prvním je individualistická teorie welfare, podle níž celkový blahobyt bude spíše výsledkem toho, že každý půjde za svými zájmy, a to pomocí tržní regulace, než výsledkem jakéhokoli systému veřejného, resp. státního zajišťování. Tato koncepce „k blahobytu směřujícího

veřejnou zdravotní péči, pracovní podmínky v továrnách, přisun potravin, zlepšení životních podmínek atd. Dále se pak zákon zabýval legislativou obchodní unie (speciálně tyto úpravy se udržely v legislativě Spojeného království až do 20. století). Přes uvedené znatelné úspěchy se autoři shodují na tom, že podobnou sérii sociálních reforem mohli bez problémů zavést i liberálové, pokud by byli u vlády. Důležitým faktem ale zůstává, že tento krok podnikli právě konzervativci a nikoli liberálové. Tím jim vzala Konzervativní strana v jistém smyslu monopol na sociální politiku.

Na poli mezinárodní politiky se Disraeli prezentoval zejména tím, že rozšířil impérium království (pro královnu vytvořil post císařovny Indie). Ještě větší význam však mělo vyřešení tzv. východní otázky na Berlínském kongresu. Podstata jeho přínosu spočívala v tom, že byly uzavřeny smlouvy, které zajišťovaly mír. Konec Disraeliho politické kariéry negativně poznamenal nejen mírný ekonomický pokles, ale také menší koloniální boje.

Nejdůležitějším Disraeliho přínosem však byla organizační restrukturalizace strany. Původní struktury (pokud se o něčem takovém dá vůbec hovořit) měly svůj základ v Peelově organizaci ze 40. let 19. století. Již v 50. letech pověřil Disraeli Philipa Roseho, aby se postaral centrálně o volební organizaci. Tím vznikl post, který se nazýval *Principal Agent* neboli „hlavní agent“⁹⁹ (tento post se udržel dodnes). V roce 1863 pak byla založena tzv. *Conservative Registration Association* (Konzervativní registrační asociace). I přes vznik těchto dvou struktur, byly volby i nadále organizovány především na lokální úrovni. Změnu přinesl až Reformní zákon 1866, kdy se pod vlivem masivního nárůstu voličstva stal centralizovaný

individualismu“ (welfare individualism) vychází z klasické ekonomie Adama Smitha; ožili ji však myslitelé Nové pravice, například Hayek a Friedman. Za druhé, byly podniknuty pokusy vnést do uvažování o welfare jakousi „třetí cestu“. Ta usiluje o určitou vyváženost mezi kolektivismem a individualismem, založenou na uznání, že občané mají jak sociální práva, tak morální odpovědnost. (Heywood, 2005, str. 259)

⁹⁹ Jedná se o profesionálního vedoucího centrální organizace (Professional head of cenral office organization. Jak již bylo zmíněno, post se udržel dodnes, ovšem jeho název prošel velkou řadou zásadních změn. Vykonavatel tohoto úřadu byl nazýván „Principal Agent“ (hlavní agent) od roku 1870 do února 1931, kdy byl tímto úřadem pověřen Robert Topping pod názvem „General Director“ (Vrchní ředitel). Úřad byl zrušen po odchodu Sira Williama Urtona v červnu 1966. Jeho nástupci s mnohem menší pravomocí, měli titul „Director of Organization Department“ (Ředitel organizačního oddělení) (1966–1988), „Director of Organization and Campaigning“ (Ředitel pro organizaci a kampaně) (1988–1992) a „Director of Campaigning“ (Ředitel pro kampaň) (od roku 1992). V únoru 1993 byl titul „Chief Agent“ (Vrchní agent) dodatečně udělen Tonymu Garrettovi. Od 20. let 20. století byla většina držitelů tohoto úřadu pasována na rytíře. (Seldon, Ball, 1994, str. 776)

systém nevyhnutelným. Dalšími impulzy se stalo zavedení tajného hlasování (1870) a zákaz jakékoli korupce (1882). Strany si uvědomily, že názvy jejich stran musí vysílat jednoznačná poselství směrem k nerozhodnutým (a často nevzdělaným) voličům, proto se staly soudržnější na půdě parlamentu a organizovanější mimo parlament. (Norton, 1996, str. 27)

Zásadní změny ve struktuře Konzervativní strany jsou spojeny s vytvořením tzv. the National Union of Conservative and constitutional Working Men's Associations (Národní Unie konzervativních a konstitučních asociací pracujících)¹⁰⁰ a vznikem tzv. Central office (Hlavní kanceláře) v roce 1870.

Přestože obě organizace zaznamenaly velký počáteční úspěch, jejich důležitost ve stranické organizační struktuře zaznamenala poměrně brzy značný pokles.

Národní Unie se velmi rychle rozrostla z původního počtu 289 Konzervativních asociací na 1875 (Norton, 1996, str. 28) a pod vlivem počátečního nadšení si kladla smělé úkoly, jako například rozšířit po celé zemi literaturu. Růst Unie se zastavil v okamžiku, kdy se strana dostala v roce 1874 na vládní posty a Disraeliho zájmy se přesunuly zcela jiným směrem. (Národní Unie byla obnovena až za vlády Markýze Salisburyho.) Přestože byl varován, že bez podpory asociací a klubu u příštích voleb nemůže zvítězit, věnoval Disraeli veškerou svou pozornost záležitostem týkajícím se kolonií a budování impéria. Jeho snaha směřovala k tomu, aby poté co vytvořil „jeden národ“ doma, přenesl tuto ideu na světovou úroveň. Impérium mělo být nejen symbolem národní pýchy, ale i zdrojem národního bohatství.¹⁰¹

Podobný osud čekal i Hlavní kancelář, která od roku 1871 sloužila jako přidružený orgán Unie a po roce 1874 roli Hlavního agenta částečně přebíral tzv. Chief Whip neboli předseda parlamentu.

Je tedy zcela zjevné, že i když se Disraeli pokusil ustanovit jistou organizační strukturu strany, nebyla tato snaha dostatečná, aby dala vzniknout silné organizačně ucelené straně, která by byla bez problémů schopna konkurovat stranám ostatním.

¹⁰⁰ Pozdější název zněl „the National Union of Conservative and Unionist Associations“ (Národní Unie konzervativních a unionistických asociací), dnes mluvíme jednoduše o „the National Union“ (Národní Unie). (Norton, 1996, str. 27)

¹⁰¹ Imperiální politika je jedním ze základních pilířů Disraeliho politiky vůbec, není proto nezajímavé, že právě Disraeli je autorem onoho slavného výroku, který popisuje kolonie jako „mlýnské kameny zavěšené na krku“ (Norton, 1996, str. 28)

Velkým přínosem Disraeliho politického vůdcovství byl fakt, že ze strany, která se původně soustřeďovala na určité skupiny voličů na lokální úrovni (dalo by se říci, že převzala voliče předchozí strany Toryů), vytvořil stranu doslova národní. Ve své knize *Sybil* doslova říká: “Bylo mi řečeno, že Privilegovaní a Prostí lidé tvoří dva různé národy.” (Norton, 1996, str. 29) Avšak Disraeli se jako vůdce strany pokusil přesáhnout původní zaměření strany na privilegované voliče a akceptováním některých liberálních myšlenek¹⁰² vytvořil jeden národ. (Norton, 1996, str. 29).

Konzervativní strana se vyprofilovala jako strana, která neohrožuje zájmy občanů své země, až už se jedná o rozrůstající se střední třídu, nebo o nově volebním právem vybavenou třídu dělnictva, a zároveň hájí zájmy národa v zahraničí. I přes tento nebývalý úspěch se v roce 1880 ukázalo, že ani takovéto záruky ještě nutně nemusí vést k volebnímu úspěchu.

Strana se v plné síle vrací do vlády ve volbách 1886, kdy nastává to, co Seldon a Ball (1994) nazývají Konzervativním stoletím.¹⁰³

2.4 Konzervativní strana na počátku 20. století

20. století znamenalo pro Konzervativní stranu nejen období nebývalého úspěchu, ale hlavně období plné změn, se kterými se musela vyrovnat. Mezi největší výzvy počátku 20. století patřil vzestup Labouristické strany; hnutí za ženská práva; volební hlasování založené nově na třídní příslušnosti; a všeobecné změny v sociální, politické i ekonomické situaci, které vyžadovaly střídavě více či méně zásahů ze strany státu.

Konzervativní strana se nejenže vyrovnala se všemi těmito změnami, ale dokonce dokázala reagovat i na pokles společenské prestiže základních konzervativních hodnot: náboženství, impéria, monarchie a Sněmovny Lordů.

¹⁰² Mezi nejzásadnější liberální témata, která převzala Konzervativní strana, patřil zejména tzv. Zákon o irské autonomii (Home Rule for Ireland) prosazovaný zejména Williamem Gladstonem. Tento vstřícný krok nejenže přitáhl liberální voliče směrem ke Konzervativní straně (která nyní nabízela mnohem bohatší politický program), ale dokonce přesvědčil i vlekou část Liberálních unionistů, aby se stali členy Konzervativní strany.

¹⁰³ Důvodem je fakt, že konzervativní vláda se udržela od konce 19. století až do poloviny 90. let 20. století po celou dobu u moci s výjimkami mezi lety 1905–1915, 1945–1951, 1964–1970 a 1974–1979.

2.4.1 Dominantní postavení Konzervativní strany 1886–1906

Úspěch Konzervativní strany v tomto dlouhém období je zcela nerozlučně spojen s předsednictvím Lorda Salisburyho¹⁰⁴. Tento schopný politik byl nejen výborným taktikem, ale především jeho vládní organizace byly známy svou vysokou výkonností. Velmi pružně se dokázal přizpůsobovat politickým podmínkám doby, aniž by musel měnit základní ideologii strany. Využil tak například rozkolu Liberální strany (nad otázkou irské autonomie) a nejenže spoustu z nich přijal do řad strany vlastní, ale dokonce využil Liberální stranu jako menšinového vládního partnera po volbách 1895.

Přesto bylo jasné, že Konzervativní strana bude muset doznat určitých změn, aby si nejen udržela vlastní voliče, ale aby navíc získala voliče nové, k čemuž ji nutilo schválení třetího Reformního zákona 1884, který opět rozšířil řady voličstva, tentokrát o pracovníky v zemědělství.¹⁰⁵

Aby se strana zbavila závislosti na Liberálech a zároveň si udržela voliče, přistoupila na celou škálu opatření, která měla pomoci drobným zemědělcům v období dlouhodobé deprese mezi lety 1873–1896. V roce 1888 byly založeny první zemské rady (tzv. country councils) a následovaly některé drobnější sociální reformy, jako např. the Housing of the Working Classes Act 1885 (zákon o bytové otázce pracující třídy)¹⁰⁶, které všechny vešly v platnost po volbách 1892. Přestože tyto volby vyhráli Liberálové, nepodařilo se jim získat parlamentní většinu. Dvě

¹⁰⁴ Jeho nástupci, jmenovitě A. J. Balfour a Edward Heath, Salisburyho úspěch nejen nezopakovali, ale ani neudrželi.

¹⁰⁵ Třetí Reformní zákon z roku 1884 společně s tzv. Přerozdělovacím zákonem (Redistribution Act) ztrojnásobily počet voličů tím, že dávaly volební právo pracovníkům v zemědělství. Tímto zákonem se stala možnost volit spíše právem než privilegiem.

EVERETT, G. The Reform Acts [online] poslední revize obsahu 1987 [cit. 17. 11. 2009] <<http://www.victorianweb.org/history/hist2.html>>

¹⁰⁶ Zákon navazoval na článek Lorda Salisburyho, kde kritizoval nevhodné podmínky k životu, které musela snášet pracující třída. Popisoval je jako „podlamující morálku i zdraví“. Tento článek vyvolal bouřlivé reakce. *Pall Mall Gazette* obvinil Salisburyho že se „žene do rozbouřených vod státního socialismu“, *Manchester Guardian* označil článek za „čistý a jasný státní socialismus“ a *The Times* prohlásil, že Salisbury „upřednostňuje státní socialismus“. To ovšem neodradilo Salisburyho a by v roce 1884 nezřídil Královskou komisi bytové otázky dělnictva (v čele se Sirem Charlesem Dilkem), která od přímých svědků zjišťovala podmínky v dělnických slumech. Zákon pak umožňoval správním celkům získat půjčky od ministerstva financí. Místní správní úřady mohly přikázat strhnout neobyvatelné domy, učinit majitele domů odpovědné za zdraví jejich nájemníků a dále zákon zakazoval pronajimatelům nabízet takové prostory, které neodpovídaly základním hygienickým standardům.

Housing of the Working Classes Act 1885 [online] [cit. 17. 11. 2009] <http://en.wikipedia.org/wiki/Housing_of_the_Working_Classes_Act_1885>

následující liberální vlády (pod W. E. Gladstonem a Lordem Roseberym) nedokázali oslovit své voliče a po rozkolu strany nad otázkou irské autonomie, vyhrála Konzervativní strana volby 1895.

Volební program CP sice hlásal řešení sociálních otázek, nová vláda je odsunula na vedlejší kolej, aby se tak vyhnula zvyšování daní či přerozdělování bohatství. Přesto se v roce 1897 objevil zákon, který značně podporoval sociální jistoty dělnické třídy. Jednalo se o tzv. Workmen's Compensation Act (kompenzační zákon). Toto legislativní opatření nutilo zaměstnavatele nejen pojistit své zaměstnance pro případ pracovního úrazu, ale zároveň poskytnout zraněnému pracovníkovi mnoho bonusů do budoucna.

I když tento zákon znamenal výrazný krok k posílení sociálního zabezpečení, je nutné přiznat, že státní rozpočet nijak zvlášť nezatížil, což byl jeden z hlavních důvodů pro jeho schválení. Další zákony však tuto podmínku již nesplňovaly. Jednalo se především o návrh zákona o starobním důchodu, který byl poprvé přednesen ve volebním programu CP v roce 1882, a znovu vynesena na světlo v posledním roce Salisburyho volebního období, 1901. Zákon však nebyl nikdy schválen, neboť jeho uvedení v platnost by značným způsobem zvedlo daňové zatížení občanů a to si v době, kdy byla země uprostřed Búrské války¹⁰⁷, nikdo z politiků neodvážil udělat. Jak se později ukázalo, neschválení tohoto zákona se ukázalo být jednou z největších politických chyb CP po roce 1895 (Seldon, Ball, 1994, str. 21)

¹⁰⁷ Tzv. Búrské války byly hned dvě, obě mezi Británií a osadníky holandského původu v Jižní Africe. První z těchto válek (16. 12. 1880–23. 3. 1881) vznikla po obsazení tzv. Transvalu neboli Jihoafrické Republiky Brity v roce 1877. Reakcí bylo povstání Búrů, kteří na domácí půdě neměli problémy zvítězit. V roce 1881, po uzavření míru, povolila britská strana Búrům vytvořit svoji vlastní vládu pod víceméně teoretickým dohledem Británie.

Druhá Búrská válka vypukla roku 1899. Prvním důvodem bylo objevení zlata v Transvaalu, což mělo za následek příliv nových osadníků a snahu původních úřadů získat opět moc do svých rukou. Druhým důvodem byl fakt, že se Transvaal začal nebezpečně sbližovat s německou Jihovýchodní Afrikou a takovému spojení, v období, kdy německé síly stále narůstaly, se pochopitelně Británie zuřivě bránila. Búrská armáda byla svým způsobem poražena již roku 1900, avšak zbytky vojáků bojovaly v podobě guerill ještě další 2 roky. Odpovědí Britů na záškodnické akce bylo ničení farem, konfiskace jídla, aby nepadlo do rukou Búrů, a dokonce stavba koncentračních táborů. Válka byla ukončena roku 1902, Búrská Republika byla zcela zrušena a předána pod správu Britského impéria.

Boer Wars [online] poslední revize 14. 12. 2009[cit. 16. 12. 2009]< <http://www.boer-war.com>>

Konec dvacetileté dominance CP ve vládní politice předznamenalo hned několik událostí. První z nich byl nový školský zákon tzv. Education Act 1902. Tento zákon, který rušil původní školské rady a předával moc nad organizací a vznikem nových středních škol do rukou tzv. Local Educational Authorities¹⁰⁸ (LEA – místní vzdělávací úřady), poskytoval vzdělání mnohem širším vrstvám obyvatelstva. Přestože LEA měly za úkol vyplácet učitele, zajišťovat pedagogické vzdělání a učební pomůcky, církvím zůstal úkol poskytovat náboženské vzdělání a starat se o školní budovy. Proti rušení necírkevních škol se postavili Liberálové a anti-konformisté zase protestovali proti preferenci Anglikánských církevních škol, což znamenalo pro Konzervativní stranu značný odliv voličů.

Dalším zákonem, jenž nepřinesl kýžený úspěch, byl tzv. the Irish Land Purchase Act 1903 (Zákon o prodeji irské půdy). Přestože tento zákon dovoloval poddaným vykoupit svou půdu (a na rozdíl od předešlých legislativních úprav jim nediktoval přesnou sumu, již museli okamžitě složit, nýbrž ji mohli postupně splácet, přičemž dobu splatnosti určovala nezávislá komise¹⁰⁹), ani tento vstřícný krok neuspokojil nacionalisty prahnoucí po autonomii.

Odliv voličů z řad dělnické třídy zapříčinil nejen vznik Labour party v roce 1900, ale také tzv. problém „otroků z Číny“. Jednalo se o možnost dovážet levnou pracovní sílu z Číny do Jižní Afriky. Zatímco dělnická třída spatřovala v tomto počínu potenciální hrozbu zúžení pracovní poptávky v rámci Commonwealthu, anti-konformisté a střední třída spatřovali v tomto uspořádání nebezpečný precedent, který mohl vést k nové vlně otrokářství.¹¹⁰

Nejzásadnějším problémem, který zastínil všechna ostatní rozhodnutí konzervativní vlády, a který ji finálně připravil o vedoucí pozici, byla daňová reforma, representovaná postavou Josepha Chamberlaina v roce 1903. Plán reformy byl jako všechny předchozí zákony stejně jednoduchý, avšak stejně nepříliš úspěšný. Zásadní myšlenkou daňové reformy bylo vytvoření silné opozice proti vzrůstajícímu vlivu Německa a Spojených států. K tomuto cíli se mělo dojít

¹⁰⁸ 1902 Education Act [online] [cit. 16. 12. 2009] <<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/Leeducation1902.htm>>

¹⁰⁹ Irish Land Acts [online] [cit. 23. 12. 2009] <http://en.wikipedia.org/wiki/Irish_Land_Acts >

¹¹⁰ Dalším zákonem, jenž pobouřil nejen obchodníky ze střední vrstvy, ale také prohibiční lobbyisty, byl tzv. Licenční zákon, jež měl vyřešit spory okolo kompenzací pro podniky, kterým byla zabavena licence na prodej alkoholu.

uvalením vyšších daní na dovážené zboží ze zemí mimo impérium, což značně zvýhodňovalo zboží dovážené z britského impéria (princip, který kopíroval již zmíněné obilné zákony). S takto získanými penězi se měla rozjet sociální reforma, bez nutného dalšího daňového zatížení domácích obyvatel. Chamberlainův plán předpokládal vznik politické unie s Londýnem v jejím centru.¹¹¹ Voliči však nebyli zaujati ani tak vzcnou filosofií na pozadí tohoto plánu, jako spíše strachem z opětovného zvyšování cen potravin, zejména chleba. Toto téma opět sjednotilo Liberální stranu, která se vrátila zpět do čela Anglie ve volbách 1906.

Návratu liberálů nepomohl jen utuchající zájem o imperiální úspěchy, ale také volební pakt z roku 1903, ve kterém bylo labouristům přislíbeno získání asi 30 křesel v parlamentu, pokud přislíbí nenasazovat své kandidáty proti liberálům v ostatních volebních obvodech Anglie a Walesu. Díky tomu nebyly anti-konzervativní hlasy rozděleny a liberálové si proti konzervativcům polepšili o téměř 25 procent hlasů.

Pokud bychom se pokusili shrnout těchto dvacet let konzervativní nadvlády, není možné si nevšimnout, že původně z lokální strany se stala strana národní s poměrně jasnou strukturou na všech státních úrovních (přestože ještě ne příliš systematicky fungující). Konzervativní strana se naneštěstí ukázala jakožto příliš opatrná v řešení domácích i zahraničních problémů (př. Váhavé zakročení během Búrské války) a navíc je nutné přiznat, že se neprojevovale jakožto strana příliš inovační. I když je možné vysledovat alespoň náznaky sociálních a strukturálních reforem, nedosáhla strana takového rozvoje jako v období Peela (Reformní zákon 1867) či Disraeliho. Je zřejmé, že dvacáté století s sebou přineslo řadu změn, s kterými se bude muset Konzervativní strana teprve vyrovnat.

2.4.2 Konzervativní opozice, období negace let 1906–1924

Rok 1906 znamenal pro Konzervativní stranu odchod do opozice a měl pro ni znamenat čekání dlouhé 16 let, než opět zvítězí ve volbách, respektive 18 let než dokáže sestavit plně funkční vládu.

Během tohoto opozičního období se strana vyvíjela spíše strukturálně než ideologicky. Posílena byla zejména role Předsedy stranické organizace (Chairman

¹¹¹ Toto uspořádání kopírovalo nejen Bismarckovu celní unii z roku 1871, ale svým způsobem bylo předznamenáním zóny volného obchodu, tak jak ho známe z Evropského společenství, později Evropské Unie. (Seldon, Ball, 1994, str. 23)

of the Party Organization), zatímco post tzv. Chief Whip¹¹² byla omezena pouze na dnešní parlamentní úroveň.

Pod vedením nového předsedy Artura Steel-Maitlanda dochází k formálnímu začlenění Liberální Unie do struktur Konzervativní strany a dále ke sladění činnosti profesionálních i dobrovolných organizací CP.

I přes organizační posílení strany, by se dala léta 1906–1914 pro Konzervativní stranu považovat za jedno z nejneúspěšnějších období 20. století.

Zde je nutné zasadit politickou situaci v Británii do světového kontextu. V roce 1905 dochází v Rusku ke komunistické revoluci, což vyvolává zejména u konzervativců, pod vedením Arthura Jamese Balfoura¹¹³, velké obavy, že by se podobná mobilizace dělnické třídy mohla uskutečnit i ve Velké Británii. Z tohoto důvodu se Konzervativní strana, mající stále většinu ve Sněmovně Lordů, zasadila o vetování liberálního zákona tzv. the Trade Disputes Act z roku 1906 a dále zavedení starobního důchodu v roce 1908. Tyto dvě porážky na půdě Sněmovny Lordů a následné neschválení liberálního státního rozpočtu 1909¹¹⁴, vedlo Liberální stranu (v čele s Lloydem Georgem) k sérii útoků proti horní sněmovně, která údajně zneužívá své moci, aby tak bránila vůli lidu a jím zvoleným zastupitelům. Tato liberální strategie slavila úspěch ve výjimečných volbách 1910 a dopomohla nejen schválení rozpočtu, ale také vedla ke schválení přelomového Parlamentního zákona 1911 (Parliament Act of 1911)¹¹⁵, který značně omezil pravomoci horní sněmovny a tudíž i moc Konzervativní strany, která se jako strana tradicionalistická opírala

¹¹² Tuto funkci lze přeložit nejrůznějšími způsoby od „vedoucího parlamentní frakce“, přes „náměstka ministra“ až po dnešního „předsedu parlamentu“.

¹¹³ A. J. Balfour byl již svými současníky označen za sice velmi inteligentního člověka, avšak za velmi neúspěšného politiky. Přestože nepostrádal autoritu zděděnou po svém strýci Lordu Salisbury, zcela jistě postrádal jeho charisma. Většina legislativy, o kterou se zasadil (např. Komise pro obranu impéria z roku 1902 či uspořádání anglicko-francouzských vztahů z roku 1904) nemělo žádný podstatný vliv na zvýšení volební podpory strany. (Charmley, 1996, str. 21–23)

¹¹⁴ „Rozpočet lidu“, jak byl tento návrh Lloyda Georgeho nazýván, nabízel celou škálu sociálních jistot, které měly být částečně financovány z pozemkových a příjmových daní.

BBC David Lloyd George [online] [cit. 25. 12. 2009]
<http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/george_david_lloyd.shtml>

¹¹⁵ Tento zákon potvrdil nadřazenost dolní sněmovny tím, že omezil možnost vetovat zákony ve Sněmovně Lordů (the suspensory veto). Veto týkající se rozpočtových zákonů mělo působnost 1 měsíc, veto ostatních zákonů mohlo neschválený zákon odložit nanejvýše o 2 roky.

právě o Sněmovnu Lordů, díky níž mohla uplatňovat svou vůli i během opozičních období.

Po řadě neúspěchů se rozhodl Balfour rezignovat, aby zamezil rozkolu uvnitř strany (na post předsedy v té době kandidoval konzervativní Walter Long a liberální unionista Austen Chamberlain), získal jeho podporu Andrew Bonar Law.¹¹⁶

Bonar Law a jeho vedení strany se vyznačovalo značnou negativitou a agresivitou vůči protivníkům (zejména proti Liberální straně, kterou napadal kvůli situaci v Irsku¹¹⁷ i kvůli církevním otázkám ve Walesu), spíše než vlastní novou alternativní ideologií vládnutí. Seldon (Seldon, Ball, 1994, str. 28) popisuje styl vlády Lawa jako „silný ve výbojích, ale slabý v pozitivním programu.“

O konzervativní návrat do vládní politiky se tak nepostarali její vůdci, ale 1. světová válka. V tomto nelehkém období, se voliči obraceli zpět k CP jakožto ke straně patriotické. Konzervativci se vrátili do vládních úřadů jako minoritní partneři Liberální strany pod vedením H. H. Asquitha, a v roce 1916 posílili svou pozici jako hlavní partneři liberální vlády pod taktovkou Lloyda Georgeho. Jelikož z válečných důvodů musela Liberální strana přistoupit k řadě neliberálních opatření včetně branné povinnosti, není divu, že CP stále získávala na přízni.

Přesto se CP rozhodla držet svého negativistického přístupu a nepřišla s vlastním vládním programem. Místo toho se Law rozhodl zůstat v koalici s Liberály a zajistil si tak vítězství ve volbách 1918.¹¹⁸

K rozkolu koalice nakonec nedošlo kvůli ideologickým neshodám, nýbrž kvůli osobní antipatii vůči Lloydovi Georgeovi, který byl zapojen do mnohých skandálů. Rozchod s Liberální stranou se uskutečnil v březnu 1921 pod vedením nového vůdce strany Austena Chamberlaina. Zdiskreditovaný Lloyd George rezignoval na

¹¹⁶ Jak zmiňuje Charmley (1996, str. 63), je ironií, že Law, který věnoval veškeré své úsilí vybudování celistvé struktury Konzervativní strany, získal nejvyšší postavení jen na základě stranické rozštěpenosti.

¹¹⁷ Liberální strana se zasadila o prosazení třetího Irského zákona o autonomii v roce 1912. Tento zákon byl sice vetován v horní sněmovně, což ovšem po schválení Parlamentního zákona 1911 znamenalo pouze to, že bude jeho uvedení v platnost o 2 roky opožděno. Nakonec to byla 1. světová válka a ne Konzervativní strana, která pomohla zabránit účinnosti tohoto zákona.

¹¹⁸ Autoři se na tomto místě shodují, že vítězství ve volbách si mohla CP zajistit i bez spolupráce s liberály. Proti-konzervativní hlasy byly rozděleny, jelikož Labouristická strana se rozhodla kandidovat sama za sebe. (Seldon, Ball, 1994, str. 29) Důvodem ke koalici s Liberály byl strach z dělnického hnutí, které se probudilo k životu pod vlivem Komunistické revoluce 1917 v Rusku. Dále se objevily problémy spojené s hnutím suffragetek v roce 1918.

své funkce a otevřel tak cestu k nezpochybnitelnému vítězství Konzervativní strany ve volbách 1922. Přestože Konzervativní strana s Bonarem Lawem jako prvním ministrem dokázala, že jí nechybí silné vůdčí osobnosti, nedokázala vyprodukovat žádný vlastní vládní program. Její strategie se omezila na získání podpory všech proti-socialistických hlasů.

Bonar Law byl z těchto i dalších (např. zdravotních) důvodů brzy vystřídán Baldwinem, který svou vládní vizi stavěl na daňové reformě, jež měla nejen snížit nezaměstnanost a pozvednout domácí ekonomiku, ale zároveň měla přitáhnout bývalé koaliční partnery a zabránit tak jakékoli další možnosti Lloyda Georgeho dostat se k vládní moci.

Přestože volby 1923 vyhrála Konzervativní strana, odmítla vytvořit další koaliční vládu společně s Liberály a dala tak vzniknout menšinové Labouristické vládě. Důvody tohoto počínu jsou stále nejasné. Je možné, že Baldwin spoléhal na mírnost nové vlády, se kterou měl v úmyslu zručně manipulovat. Jiní se přiklání k tomu, že považoval krátkodobou pauzu za politicky výhodnou. Každopádně dnes je již jasné, že Konzervativní straně netrvalo déle než rok, aby objevila znovu u moci.

Tímto skončilo období negace, jehož první část využívala CP Sněmovnu Lordů k negování vlády liberalistů a v poválečném období se přiklonila k negování snah Labouristů, když přistoupila na koalici s Liberální stranou. Strana prošla tímto obdobím s posílenou organizační strukturou, avšak bez jasného politického cíle, jež by mohla definovat moderní konzervatismus.

2.4.3 Smířlivá politika Stanleyho Baldwina

Po neotřesitelném vítězství konzervativců v říjnu 1924 se stává do čela vlády S. Baldwin, který otevírá cestu novému, modernímu konzervatismu. Podle Seldona se Baldwin stal nejúspěšnějším předsedou strany po Salisburym a zároveň nejreformnější konzervativním předsedou vlády po Disraelim.¹¹⁹ (Seldon, Ball, 1994, str. 33) Baldwinovi se na rozdíl od jeho předchůdců (například Bonar Law)

¹¹⁹ Podle jiných autorů nesmíme však reformnost jeho vlády přeceňovat. Podle Charmleye nepřišel Baldwin s žádnou inovací, nýbrž pouze přeformuloval již řečené. To se týkalo například otázky Anglie jako jednoho národa, která byla prezentována již mnohokrát před Baldwinem, avšak v době nejistot a zmatků, vyvolávala nový pocit bezpečí a jistoty. Americký komentátor H. Limbaugh Rush poukazuje v svém díle *See, I told you so* (Seldon, Ball, 1994, str. 34) poukazuje na fakt, že kdykoli se objeví, ať už v politice, náboženství či reklamě, slovo „nový“, je to pouhý kouř bez ohně, který má zakrýt fakt, že se nic nového vlastně neobjevilo. Jedná se opět o to již staré známé, pouze zabalené do nového obalu.

podářilo vytyčit nové cíle Konzervativní strany a vytvořit z nich jednotný ideologický program.

Vydal se cestou selektivní státní intervence v ekonomice a sociální politiky.¹²⁰

Ve sféře ekonomiky zastával stanovisku ochrany státu. Tímto přístupem, nejenže navazoval na Toryjskou opoziční linii vůči Liberálům, ale také jím jasně reagoval na socialistickou představu o tom, že jen oni mají patent na řešení státní krize.

Jakožto jasná a silná opozice vůči Labouristické straně, se konzervativcům podařilo nejen zcela vytlačit Liberální stranu z vládních pozic¹²¹, ale dokonce získat některé její vůdčí osobnosti na svou stranu – jednalo se například o Winstona Churchilla. Baldwin společně s Nevillem Chamberlainem a Churchilem a jejich politikou snižování výdajů, prezentovali Konzervativní stranu jako stranu „bezpečí“, což se stalo i jejich volebním sloganem pro volby 1929 „Bezpečí přede vším“ (Safety First).

Pokud se vrátíme k reformní baldwinovské politice, pak se zvláště jeho sociální politika dala v té době považovat za přelomovou. Pod vedením Chamberlaina jakožto ministra zdravotnictví, byl v roce 1925 přijat zákon o vdovském, sirotčím a starobním důchodu (the Widows, Orphans and Old Age Pensions Act), který byl financován nejen z pravidelných odvodů zaměstnavatelů, ale nově i samotných zaměstnanců. Zákon zajišťoval vyplácení týdenních dávek vdovám a zraněným dělníkům nad 65 let.¹²² Pozornost dále byla věnována otázce bydlení a především hygienickým podmínkám ubytování dělnictva. To se týkalo především rušení chudinských slamů.

Důležitý byl zejména Baldwinův přístup k odborovým organizacím. Jeho přístup k odborům se vyznačoval velkou dávkou smířlivosti a jeho přimluva za

¹²⁰ Přestože jeho vláda bývá označována jako jedna z nejdůležitějších pro rozvoj Konzervativní strany ve 20. století, je nutné připustit, že Baldwin nepatřil mezi politiky s nejhbitějším úsudkem. I když jeho vláda zaštitila mnohé reformy, byl sám Baldwin člověk, který změny příliš nevyhledával. Například jeho kabinet doznával změn jen v případě nejvyšší nutnosti, jako bylo ve velké většině úmrtí člena vlády. (Charmley, 1996, str. 75–78) Navíc se jednalo o vládu plnou paradoxů, která přestože hlásala jednotu národa, postavila svůj program na striktní opozici vůči Labouristické straně.

¹²¹ Podpora Liberální strany se ze 37,8 % snížila na 30,9 % a z původních 159 křesel nebyli liberálové schopni získat více než 40. (Charmley, 1996, str. 73) Tímto jejich období vlivu na vládu v Británii definitivně skončilo.

¹²² V této době činil týdenní příspěvek 10 šilinků. (Seldon, Ball, 1994, str. 33)

snášenlivost mezi jednotlivými společenskými třídami umlčela velkou část pravicových radikálů. Přispělo k tomu jistě i jeho smířlivé řešení Generální stávky v roce 1926, díky kterému se země vyhnula nebezpečným mezitřídním konfliktům. Tato smířlivá politika byla ovšem zaštitěna tzv. Trades Disputes Act 1927, který stavěl mimo zákon veškeré stávky vyvolané na podporu již stávkujících pracovníků.

Posledním významným reformním krokem se stal zákon o rovném voličském právu, který snižoval věkovou hranici žen s právem volit z 30 na 21 let, jako tomu bylo u mužů.¹²³

Ve volbách 1929 zvítězila podruhé Labouristická strana pod vedením Ramsaye MacDonalda. Vítězství labouristů bylo odpovědí na ekonomickou krizi, kterou ještě více prohloubilo přijetí zlatého standartu, tj. směnitelnosti domácí měny za zlato, což nebývale zdražilo britské zboží. Ani pro-socialistická vláda Labouristické strany nedokázala zachránit zemi před vlnou deprese, která zachvátila téměř celý svět. Labouristická vláda podala demisi v srpnu 1931 a pod vedením MacDonalda vznikla první Národní vláda, která byla zastoupena všemi třemi hlavními politickými stranami (labouristy, liberály i konzervativci). Přestože měli konzervativci v této době zcela jasnou parlamentní převahu a jistě by případné předčasné volby vyhráli, rozhodli se raději vyčkat a upevnit tak své postavení. Baldwin navíc sympatizoval s ideou Národní vlády, která podle něj zastupovala jednotlivce, profesionály, spíše než jednotlivé strany.

V obecných volbách v říjnu 1931 zvítězila sice Konzervativní strana, a to dokonce ziskem nejvyššího počtu získaných křesel (470) za celé 20. století (Seldon, Ball, 1994, str. 36), ale přesto se rozhodla vytvořit druhou Národní vládu v čele s MacDonaldem jako premiérem, Baldwinem jako Lordem Presidentem a Nevillem Chamberlainem jakožto Chancellorem of the Exchequer.

¹²³ Tento vstřícný krok však ještě neznamenal zrušení tzv. Plural voting, které nebylo zrušeno dříve než v roce 1948 tzv. Representation of people act. „Plural voting“ neboli mnohonásobné volební právo znamenalo v možnost některých občanů hlasovat vícekrát a to v různých volebních obvodech. Toto se v britském kontextu týkalo například občanů spjatých s univerzitami, kteří měli právo volit jak v rámci univerzitních obvodů, tak ve svém domácím volebním obvodu. Stejnou výsadu měli dále vlastníci pozemků, kteří směli volit jak v obvodu, kde vlastnili dané pozemky, tak v obvodu, kde aktuálně bydleli.

Druhá a nakonec i třetí Národní vláda (třetí NV od roku 1937) se vyznačovala politikou značné státní intervence (na rozdíl od předchozí politiky laissez-faire) a přinesla další reformy jako např. Depressed Areas Act, 1934. Zákon, jenž měl přinést do depresí nejvíce postižených regionů nové pracovní příležitosti. A dále Education Act 1936 (školský zákon), který prodlužoval povinnou školní docházku do věku 15 let.

Reformy provedené Baldwinovou vládou mohou být sice sporné, co je však naprosto bez jakýchkoli pochyb, je fakt, že Konzervativní strana prodělala v tomto značný vývoj směrem kupředu. Byla posílena nejen strukturálně, ale i „novými“ tvářemi, které přetáhla především z konkurenční Liberální strany. Do místních sdružení strany bylo přijímáno velké množství nových členů včetně žen, které měly své místo ve strukturách strany ještě dávno před udělením volebního práva.¹²⁴ Tento vstřícný postoj k ženské otázce zapříčinil, že po roce 1928 volilo kolem 50 % žen právě Konzervativní stranu.

A konečně se Konzervativní straně podařilo získat i podporu pracující třídy, která v období ekonomické krize a pod vlivem začátku 2. světové války velmi dobře slyšela na hodnoty reprezentované právě Konzervativní stranou. CP nabízela stabilitu a zakládala si na, ve válečném období tolik podporovaném, patriotismu a národní jednotě.

¹²⁴ Ženy se angažovaly především v tzv. Primrose League (založená 1883 a zrušená oficiálně až v prosinci 2004), která měla za úkol šířit principy konzervatismu po celé Velké Británii. Tento úkol zastávaly především ženy z vyšších vrstev, které neměly zaměstnání, a tudíž mohly agitaci věnovat velké množství času. Hlavními cíli Ligy, tak jak byly prezentovány v *Primrose League Gazette* (vol.83, no.2, March/April 1979), bylo: a) podporovat Boha, královnu, stát a Konzervativní stranu; b) zastupovat zájmy členů CP a využívat zkušeností vůdců strany k hájení obecného dobra; c) podporovat a pomáhat členům strany, aby se zlepšovali ve svých profesních a vůdčích dovednostech; d) bojovat za volné obchodování.

3 Přejchodné období 1940–1951

Úspěchům Konzervativní strany v 2. polovině 20. století předchází jedna z největších volebních porážek v novodobé historii strany. Po pádu Národní vlády v roce 1940 vzniká široká koalice v čele s Winstonem Churchilem, která setrvává u moci až do konce 2. světové války. Ovšem hned ve volbách v červnu 1945 dochází k rapidnímu úbytku preferencí Konzervativní strany (ve volbách získává pouze 210 křesel) a k moci se dostává Labouristická vláda se svým socialistickým programem, jež hlásá vizi „Vstříc Budoucnosti“. Někteří autoři, jako například Seldon (Seldon, Ball, 1994, str. 42), vnímají konzervativní neúspěch jakožto výsledek ztráty důvěryhodnosti, způsobené značně nerozhodnou politikou konzervativní vlády v průběhu válečných. Tato jistá nedůvěryhodnost byla podle něj zapříčiněna tím, že se konzervativní vláda okamžitě a zcela jasně nepostavila proti evropským diktaturám tohoto období a celkově přivedla stát do stavu, v němž se v polovině 50. let nalézal. Dalším důvodem pro fatální odliv voličů může být podle Seldona podobnost volebních programů obou největších politických stran.

3.1 Vstříc labouristické vizi poválečné budoucnosti

Je sice pravdou, že oba programy byly založeny na smíšené ekonomice, reformách ve znamení welfare a plné zaměstnanosti, pokud se ale na oba volební programy podíváme zblízka, můžeme si povšimnout několika zásadních rozdílů, které mohly vést právě k vítězství Labouristické strany.¹²⁵

Oba volební programy lze rozdělit do několika částí. Hned na počátku obě strany vymezují Spojené království jako jeden z vůdčích států poválečné éry, který v zájmu zachování míru musí nutně spolupracovat se státy ostatními. Zde se ovšem Konzervativní strana odvolává na své základní hodnoty a možnou spolupráci připouští pouze za předpokladu, že neohrozí suverenitu státu – „naše otevřenost světu musí jít ruku v ruce s manifestací naší síly.“ Je jasné, že přestože národní

¹²⁵ Obsah dalšího textu, který se týká volebních programů z roku 1945 je čerpán přímo z volebních programů obou stran

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1945 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 30. 12. 2009]

<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1945/1945-conservative-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF LABOUR PARTY MANIFESTOS 1945 Labour Party Election manifesto [online] c2001 [cit. 30. 12. 2009]

<<http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1945/1945-labour-manifesto.shtml>>

hrdost byla jedním z hlavních pilířů válečného období, v poválečné Evropě, která se snažila společnými silami předejít jakýmkoli dalším konfliktům, nemělo toto heslo tak velký ohlas. Stejně vlažného přijetí se dočkaly konzervativní imperiální snahy, zatímco labouristé se soustředili ve svém programu toliko na obyvatele království. Hlavní programové rozdíly je však možné zaznamenat zejména v rámci sociální politiky, zaměstnanosti a průmyslu.

Přes nápadnou shodu v dostupnosti zdravotní péče a pojištění, Konzervativní strana stále zdůrazňovala potřeby jednotlivce, zatímco labouristé vsadili na rovné šance pro všechny. Přestože obě strany zastávaly teorii plné zaměstnanosti, jejího naplnění však chtěly dosáhnout trochu jinými způsoby. Konzervativní strana nehodlala prosadit plnou zaměstnanost na úkor volného podnikání, labouristé se naopak nebáli jakéhokoli jakýchkoli státních zásahů („Plná zaměstnanost za každou cenu“). To se tudíž promítlo i do přístupu k průmyslové výrobě. Konzervativní strana hlásala volný ochod a svobodu podnikání a ve znárodnování viděla pouze zástěrku pro státní monopol, se kterým nemůže jednotlivec soupeřit. Státní kontrola patří podle konzervativců pouze do válečného období. Na straně druhé stojí labouristé, kteří přímo volají po znárodnění energetických zdrojů, dopravy, surovinových zdrojů a centrálního plánování zemědělské výroby. Stát má být jediným ochráncem lidu proti monopolu některých vrstev obyvatelstva.

Jak již bylo řečeno, labouristický program oslovil mnohem více voličů a konzervativci si možná poprvé uvědomili jak velký krok stranou (směrem doleva) společnost udělala. Nadešlo tedy období přeformulovat politiku strany tak, aby si byla opět schopna v budoucnu získat ztracenou prestiž.

3.2 Správná cesta vpravo

Období let 1945–51 strávila Konzervativní strana v opozici, což jí poskytlo značnou míru času k tomu, aby uzpůsobila nejen svou strukturální stránku, ale hlavně politický program.

Organizace strany během 2. světové války značně utrpěla, zvláště kvůli válečné mobilizaci svých pracovníků. Avšak již od roku 1948 byla hlavní kancelář strany opět plně v provozu. Došlo také ke značnému rozšíření počtu členů strany (podmínky kandidatury za stranu byly značně zmírněny), což stavělo Konzervativní stranu do pozice strany „pro všechny“. Hlavním heslem volebního programu se

stalo „Right Road for Britain“¹²⁶, které jakoby předznamenalo úspěšnost Konzervativní strany v příštích volbách.

V oblasti průmyslu strana vyhlásila v roce 1947 tzv. Průmyslovou chartu (The Industrial Charter), která sice neříkala nic konkrétnějšího než volební program 1945, ale zcela jasně se v ní CP přiklonila ke smíšené ekonomické politice s možností státní intervence.

Konzervativní strana takto jasně ukázala příklon k levicovým hodnotám, což se jen dále prohloubilo ve volebním programu z roku 1950.¹²⁷

Konzervatisté se nejen mnohem více, a především mnohem konkrétněji, věnují sociálním a ekonomickým otázkám, ale dokonce vnášejí do politického programu i některá nová témata.¹²⁸

Konzervativní strana poukazuje především na vysokou míru inflace, která vznikla jako následek labouristické strany snižovat ceny a daně. Budoucnost konzervatisté spatřují především v omezení vládních výdajů, kterého by mělo být docíleno a) podporou podnikání a rozumného obchodu především s potravinami, s kterými bylo doposud nehospodárně obchodováno pod dohledem státu; obchodování by mělo být svěřeno do rukou odborníků nikoli politiků; b) zrušením nadbytečných vládních orgánů, respektive snížení počtu ministerstev (např. Ministerstvo letectví mělo být zcela zrušeno a jeho pravomoci rozděleny mezi Ministerstvo dopravy a další ministerstva). Omezení samotných politiků, ztenčením vládního aparátu, bylo novým prvkem, který si zcela jistě získal přízeň voličů. Další příjmy státu měly být získány podporou drobného podnikání a využíváním zdrojů z Commonwealthu. Peníze takto získané pak měly sloužit jako základní předpoklad pro snižování daní.

¹²⁶ Jedná se o slovní hříčku, kde slova „right road“ znamenají nejen „správná cesta“, ale také „cesta vpravo“. Volební heslo tak mělo naznačit, že jedinou správnou volbou pro občany je zvolit pravicovou stranu.

¹²⁷ Levicový příklon měli na svědomí především mladí konzervativci jako Reginald Maudling, Iain Macleod a Enoch Powell. Jejich konání pak bylo zaštitěno postavou R. A. Butlera, který zastával významné posty v několika komisích Konzervativní strany, The Conservative Research Department (Oddělení výzkumu Konzervativní strany) a Post-War Problems Central Committee (Centrální komise pro poválečnou problematiku), která vznikla, již ve válečných letech.

¹²⁸ Dále čerpáno z ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1950 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 2. 1. 2010]

<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1950/1950-conservative-manifesto.shtml>>

Na poli průmyslu došlo také k jistému programovému posunu. I když Konzervativní strana, která stále stála v přísné opozici proti znárodňování (dokonce slibovala zrušení zákona, který znárodňoval hutní podniky), přišla pro změnu s obecně přijatelnější politikou v podnikání. Nový program doslova hlásal, že „všechny malé i velké podniky by měli mít rovné šance“, čímž se distancoval od labouristy tolik kritizovaného, monopolu velkých a silných firem. Dalším vstřícným krokem směrem k dělnické třídě byl příslib spolupráce s Obchodní unií, který měl přinést užitek opět všem občanům státu.

Programové prohlášení dále přichází s tzv. Dělnickou chartou, která měla zajišťovat zaměstnancům mnohé výhody, např. každý zaměstnanec měl právo na psanou smlouvu, ve které délka výpovědní lhůty měla zohledňovat dobu, po kterou byl pracovník zaměstnán.

Sociální jistoty pak byly rozšířeny o rovné právo vlastnictví, zaručující každému vlastnit nemovitost; zdravotní služby měly být nově poskytovány především podle závažnosti jednotlivých případů a to všem bez rozdílů; penzijní zajištění se mělo nově týkat válečných veteránů a přesluhujících penzistů.

Poslední velký tematický celek programu se týkal jednoty národa a jeho vystupování na poli mezinárodní politiky. Zde zcela šalamounsky konzervatisté na jedné straně zdůrazňují jednotu a svrchovanost národa, nově s přihlédnutím k otázkám Walesu, Skotska a Severního Irska. Na druhé straně se přestávají bránit bližší spolupráci na světové úrovni, která je reprezentována především spoluprací na půdě Spojených národů. Úzká spolupráce na evropské úrovni¹²⁹ má být zajišťována vzájemnou podporou mezi evropskými státy jako např. Francie a Německo (tedy za předpokladu, že Západní Německo zcela bez výhrad přijme zásady západní demokracie, zvláště s přehlédnutím k lidským právům).

¹²⁹ Je důležité si tuto část programového prohlášení zasadit do kontextu doby. 18. dubna 1951 vzniká podpisem Pařížské smlouvy Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO) a 25. března 1957 po podepsání Římských smluv je založeno Evropské hospodářské společenství (EHS) a Evropské společenství pro atomovou energii (Euroatom). Římské smlouvy (podepsané Francií, Spolkovou republikou Německem, Itálií, Belgií, Lucemburskem a Nizozemím) se stávají jedním ze základních pilířů budoucí evropské integrace. Jak je patrné z programového prohlášení Konzervativní strany, spolupráci v Evropě vnímá strana jako nutnost nejen pro ekonomický rozkvět evropských států, ale také jako pojistku světového míru.

4 Rozum a Rozvoj v podání tří konzervativních vlád 1951–1964

Období let 1951–64 se nese ve znamení „hegemonie“ Konzervativní strany. Jedná se o nepřerušované nástupnictví tří konzervativních vlád, které nebylo ani jednou nijak ohroženo stranami konkurenčními.

Toto třináctileté období absolutní nadvlády Konzervativní strany mělo hned několik důvodů (podrobněji se k nim dostaneme v dalších částech této kapitoly). Prvním důležitým faktorem, který ovlivnil volební výsledky, byla nechuť voličů ke stále se zvětšující státní kontrole, tolik podporovaná poválečnou labouristickou vládou. Dále nahrávala konzervativcům probíhající Studená válka, a to zejména z toho důvodu, že si Konzervativní strana získala poměrně silnou důvěru voličů svou úspěšnou defenzivní politikou během 2. světové války. V neposlední řadě přispěly k opětovným vítězstvím CP i sociální vrstvy, na které se strana vždy orientovala. Střední třída, která sice v roce 1945 podporovala zejména Labouristy, se opět přiklonila ke Konzervativní straně, která ji dokázala ještě více finančně podpořit. Je sice pravda, že střední třída se zdaleka nemohla, co do počtu voličů, rovnat třídě dělnické, ale i zde si dokázala Konzervativní strana zajistit značnou podporu, zejména díky řešení bytové otázky ve městech, kam se velká část pracujících masově stěhovala. (Viz kapitola 4.1)

Celkově můžeme v období let 1951–1964 vysledovat jasný posun Konzervativní strany směrem vlevo, a to především na základě 3 faktorů: podpoře sociálního státu, konce britského impéria a vysoké míře státních výdajů.

4.1 Úspěchy poslední Churchillovy vlády

Při nástupu do svého posledního funkčního období, bylo Churchillovi již úctyhodných 76 let. Dnešní autoři se s dobovými komentátory jednoznačně shodují, že Churchill byl nepřekonatelný vůdce ve válečném období, s jasným nepřítelem proti sobě. V období míru, však nebyl schopen pružně reagovat na nenápadného, leč zákeřného, nepřítele v podobě, často skrytých, ekonomických problémů.¹³⁰ Za úspěchy tohoto období tedy nestojí přímo sám Churchill, ale spíše jeho sbor ministrů, z jejichž řad se později rekrutovali budoucí vůdci Konzervativní strany.

¹³⁰ K tomuto názoru se kromě Nortona (1996) kloní například i J. Charmley (1996) či A. Seldon (1994)

Jedním z největších úspěchů tohoto období bylo řešení otázky bydlení, pod vedením tehdejšího ministra pro bytovou otázku (Housing Ministr) Herolda Macmillana. Zde Konzervativní vláda skutečně, a bez jakýchkoli pochybností, dostala svým volebním slibům a nechala do roku 1953 vybudovat 300.000 nových domů. Dále se také zvětšil počet rodin vlastnicích domů, z původních 30 % v roce 1951 na konečných 47 % v roce 1964. (Norton, 1996, str. 47)

Dalšími ekonomickými úspěchy bylo snížení státních výdajů a zároveň snížení daňové zátíženosti občanů. Dále se zvětšil objem investic do státního zdravotnictví a také se podařilo udržet plnou zaměstnanost. Dochází také k privatizaci drah a hutního průmyslu.

Celkově se neslo toto období ve znamení ekonomického růstu a zlepšování životních podmínek obyvatelstva.

Na poli mezinárodní politiky slavil úspěchy další z Churchillových ministrů a to Anthony Eden (ministr zahraničí), jemuž se podařilo odvrátit Íránskou krizi¹³¹, čímž položil základy budoucí spolupráce Británie se zeměmi Středního východu, pod záštitou tzv. Bagdádského paktu (viz kapitola 4.2).

4.2 Konzervativní politika na pozadí Suezské krize

Po urychleném odchodu Winstona Churchila se do čela strany dostává v roce 1955 Anthony Eden, jeden z Churchillových nejbližších spolupracovníků. Pouze měsíc po svém dosazení do úřadu dokázal ve volbách v květnu 1955 ještě výrazněji posílit vládní většinu Konzervativní strany. (Viz příloha č. 1)

Volební program hlásající „Peace and Security“, neboli „Mír a Bezpečí“ se zaměřil především na otázky odzbrojování a bezpečnosti státu. Konzervativní strana předkládala strategii „míru silou“, tj. zastávala myšlenku, že mír se nejlépe zajistí a pojistí tím, že bude země bojeschopná, aby tak bylo možné odvrátit jakékoli potenciální hrozby. Budoucnost světového míru viděli konzervatisté v a) odzbrojení; b) podpoře NATO; c) diplomacii; d) přísné kontrole nukleární energie a

¹³¹ Krize v Íránu vznikla v roce 1951 po převzetí moci Mohammadem Mosaddeqem, který znárodnil Anglo-íránskou ropnou společnost, jednoho z největších světových dodavatelů ropy. Pod vedením Edena poslala britská tajná služba do oblasti špiony, kteří měli za úkol podněcovat nepokoje a pomáhat s organizací protivládních demonstrací. Po rezignaci Mosaddeqa, pomohla britská tajná služba dosadit do čela státu Mahammada Pahlaviho.

Anthony Eden [online] [cit. 10. 1. 2010] <<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/PReden.htm>>

testování jaderných zbraní; e) síle Commonwealthu, který v této době zahrnoval celou jednu čtvrtinu světového obyvatelstva.

O to větší překvapení může vyvolat reakce vlády na Suezskou krizi, která se objevila v červnu 1956 a která ukončila krátké období Edenovy vlády.

Suezská krize vznikla jako důsledek rozhodnutí egyptského prezidenta Násira znárodnit Společnost Suezského průplavu. Z egyptského hlediska to bývá vysvětlováno nutností opatřit si finanční prostředky na stavbu Asuánské přehradu, kterou USA odmítly financovat kvůli Násirovu otevřenému sblížení se SSSR (dodávky zbraní) a nepřátelství vůči Izraeli.

Toto rozhodnutí vyvolalo nevraživost akcionářů Společnosti, tj. z velké většiny Francie a Velké Británie. Zejména Velká Británie jako hlavní uživatel průplavu nesouhlasila s tím, aby tamní provoz závisel na dobré vůli Násira, který už zakázal plavbu izraelským lodím.

Zde nastalo pro Edena zásadní dilema. Pokud by na znárodnění průplavu nereagoval, ukázal by se jako slabý vůdce a především by si zneprátil pravicové křídlo Konzervativní strany, které mělo hlavní slovo již od 30. let 20. století. Otevřený konflikt s Egyptem by ovšem znamenal postavit se proti vůli mírově smýšlejících Britů, Američanů, Commonwealthu a Spojeným Národům. Proto si zřejmě Eden zvolil třetí – a jak se později ukázalo také nejnevhodnější – cestu.

Poté co zklamala diplomatická jednání, odhodlal se ke společné izraelsko-francouzsko-anglické intervenci, jejímž cílem bylo svrhnout Násira. (Izrael v něm spatřoval muže, který napomáhá atentátníkům přicházejícím z Gazy, a mohl by díky svému rostoucímu vlivu v Sýrii a Jordánsku uzavřít a izolovat židovský stát. Pro Francii ztělesňoval protektora a podporovatele FNO (Fronta národního osvobození) a pro Anglii byl mužem, který ji vypudil z Egypta a nyní se snaží rozbít nedávno založený Bagdádský pakt¹³², jehož prostřednictvím se Britové snažili zachovat převažující vliv na Středním východě.

Intervence, připravená tajně už v létě 1956 a těžící z příznivé mezinárodní konstelace (SSSR byl zaměstnán potlačováním revoluce v Budapešti a USA se zmítaly ve víru volební kampaně), měla naprostý úspěch. Izraelci se během pěti dní

¹³² Vojensko-politický blok Velké Británie, Iráku, Turecka, Íránu a Pákistánu, vytvořený roku 1955. V roce 1959 přejmenovaný na CENTO (Central Treaty Organization)

zmocnili Gazy a Sinajského poloostrova a Francouzi a Angličané – pod záminkou oddělení bojujících stran – obsadili zónu průplavu.

Přestože ve svých proslovech k národu, hovořil Eden o „policejní akci“, která měla zajistit mír na tomto území, vojenský úspěch se změnil v politické fiasko kvůli postoji, který ke konfliktu zaujaly obě čelní velmoci. SSSR se chopil příležitosti, jak nechat zapomenout na rozdrčení budapešťského povstání, a pohrozil oběma evropským zemím a Izraeli jadernou odvetou. Eisenhower zase pocíťoval francouzsko-britskou intervenci jako nelояálnost vůči Spojeným státům. Obával se, že její „koloniální“ charakter může vážně poškodit morální pozice Západu přesně ve chvíli maďarských událostí a posílit sovětský vliv v nezúčastněných zemích. Britská vláda musela pod silným americkým nátlakem (jednalo se zejména o ostré spekulace namířené proti libře sterlingů) ustoupit, což přimělo ke stažení i Francii. Odchod anglo-francouzských a pak i izraelských sil, vystřídanych jednotkami OSN, znamenal určitý úspěch pro Násira, jehož prestiž vyšla ze střetnutí značně posílená. (Kolektiv autorů, Dějiny 20. století, Mladá fronta. Praha. 1994. str. 335–336) To mělo za následek nejen blokaci Suezského průplavu, ale Násir také využil svého vlivu, aby přesvědčil ostatní arabské národy k omezení dodávek ropy do západní Evropy, což pro mnohé státy znamenalo státní omezení spotřeby této suroviny.

Hlásaná politika míru a bezpečí tedy tímto, alespoň pro vládu Anthonyho Edena, v Británii padla a stejný osud čekal již v lednu 1957 celou Edenovu vládu.

4.3 Winds of change¹³³ Herolda Macmillana

Nástupce Edena byl vybrán z levého křídla Konzervativní strany a stal se jím Herold Macmillan, který do konzervativní politiky vnesl mnoho socialistických i liberálních prvků a odchýlil se tak zásadně od toryovských základů strany.

Prvními úkoly nového premiéra bylo zlepšení vztahů se Spojenými státy, které byly narušené Suezskou krizí, a dále pak znovuoobnovení jednoty Konzervativní strany, který se nyní více než jindy zdála být rozdělena na pravicovou a levicovou část. Řešení prvního kolu bylo pro Macmillana snadnou záležitostí, neboť mohl stavět na přátelských vztazích, které si s americkým prezidentem Eisenhowerem vytvořil

¹³³ Na tomto místě ponechávám záměrně originální anglický název, tedy „winds of change“ neboť je tento pojem všeobecně známí a do povědomí lidí po celém světě se dostal v tomto znění např. zásluhou populární hudby. Český překlad by zněl „vítr přinášející změnu“.

během válečných let. S jeho nástupcem presidentem Johnem Kennedym byl zase vzdáleně příbuzensky svázán přes svou manželku.

Sjednocení strany bylo už úkolem o poznání složitějším, zejména kvůli rozdílným přístupům k ekonomice a zejména státnímu rozpočtu. Zatímco Macmillan byl zastáncem expansivní ekonomické politiky, jeho ministr financí Peter Thorneycroft se snažil vyhnout hroící inflaci zejména výraznými škrty v rozpočtu. Situace vyvrcholila odchodem několika výrazně pravicově zaměřených ministrů z vlády, což Macmillan označil za „menší problém“ a jejich místa obsadil novými tvářemi.

Svůj pozitivní profil si ještě před volbami posílil cestou po zemích Commonwealthu a v roce 1959 první oficiální poválečnou návštěvou Sovětského svazu.

Ve volbách 1959 zvítězila zcela jasně Konzervativní strana ziskem 365 křesel před labouristy se ziskem 258 křesel, do parlamentu se opět vrátila Liberální strana se 6 křesly. Konzervativisté tedy zvítězili potřetí v řadě a politologové se začali ptát, zda se Labouristická strana nestala doživotní stranou opoziční (Seldon, Ball, 1994, str. 50)

Ve svém volebním programu, který sice nepřináší žádné konkrétnější cíle, přináší konzervativci nová témata, která se objevují na popředí politického zájmu vůbec poprvé.

Předně se nový program s příznačným heslem „Peace and Progress“ (Mír a rozvoj) značně odlišuje od předešlého konceptu vlády, který byl založen především na mírových zásadách. Nový program naopak klade hlavní důraz na zlepšení životních podmínek obyvatel, což odráží již zmíněné levicové směřování strany.

Rozvoj v průmyslové výrobě a využití nových technologií např. jaderné energie má zvýšit životní úroveň obyvatelstva a přinést kýžený blahobyť všem.

Nová vláda si v programovém prohlášení bere za úkol další rozvoj v bytové oblasti a zlepšení zdravotních podmínek. Zde se nově objevuje téma ekologie: „vyhlašujeme válku smogu efektivním využíváním Clean Air Act a zastavíme znečišťování vodních zdrojů“.

Nově se program také zabývá volným časem, jakožto důsledkem vývoje v průmyslové výrobě. Nová vláda si uvědomuje, že s průmyslovým rozvojem

dochází k nárůstu volného času, který je nutné nějak zaplnit. Snahou konzervativců je zejména podpora mládeže, mládežnických organizací a rozvoj kulturních center.

Na poli mezinárodní politiky spatřují budoucnost zejména ve vzájemné kooperaci na úrovni NATO a OSN.

Příklon k levicové politice lze vyčíst především ze tří základních postojů, které nová vláda pod vedením Macmillana zaujala.

Prvním z nich bylo uznání faktu, že státy britského impéria mají právo na samostatnost. V roce 1957 byla nezávislost přislíbena Zlatému pobřeží, Ghaně, Malajsii a Severnímu Borneu. Nejzásadnějším krokem v tomto směru však byl Macmillanův proslav v Kapském městě v roce 1960, přiznačně nazvaný „wind of change“¹³⁴ neboli „vítr přinášející změnu“. V tomto proslavu zcela jasně přislíbil nezávislost zemím impéria. Nigérie, Jižní Kamerun a Britské Somálsko získaly nezávislost již roku 1960, Sierra Leone v roce 1961, Uganda 1962 a Keni s Tanzánií byla udělena nezávislost v roce 1963.

Druhým krokem se stal celý balík ekonomických opatření, který zaváděl nové plánování a zásahy státu do ekonomiky pod záštitou nově vytvořené Rady pro Národní Ekonomický Rozvoj (the National Economic Development Council)¹³⁵ v červnu 1961. „Plánování“ bylo zcela jasným krokem směrem k socialismu a vláda jakoby začala ztrácet víru v sílu konzervatismu a jeho základní hodnoty.

Ve stejném roce, ale o dva měsíce později uskutečnila Velká Británie třetí zásadní krok směrem k levicové politice a podala přihlášku do Evropského společenství (European Economic Community). Tímto krokem, kterým dal jasně najevo, že se distancuje od imperiální politiky a vize Británie jako nezávislé světové velmoci, si znepřátelil většinu pravicově smýšlejících konzervativců, a po vetování vstupu Británie do ES Francií (De Gaulle), i širokou veřejnost.

¹³⁴ Projev byl pronesen 3. února 1960 v Kapském městě, které premiér Macmillan navštívil v souvislosti se svou diplomatickou cestou po afrických zemích Commonwealthu. Projev se stal zlomovým bodem v boji za africký nacionalismus a také signalizoval změnu vzhledem k režimu Apartheidu v Jižní Africe. Macmillan uznal, že černoši v Africe mají nárok na samostatnou vládu.

„ Vítr nesoucí změnu se žene tímto kontinentem, a ať se nám to líbí, či ne, vzrůstající národní vědomí se stalo politickým faktem. Naše národní politika musí brát tento fakt v potaz.“ BODDY-EVANS, A. „Wind of Change“ speech [online] c2001 [cit. 15. 1. 2009] <http://africanhistory.about.com/od/eraindependence/a/wind_of_change1.htm>

¹³⁵ Jednalo se o čistě levicovou strategii jak znovu rozhýbat průmyslovou výrobu tím, že sjednotí vůdčí osobnosti průmyslu a odborů pod jednu organizaci. (Seldon, Ball, 1994, str. 51)

První úspěšný rok Macmillanovi nové vlády byl brzy zapomenut a konzervatismus začal velmi prudce ztrácet na své důvěryhodnosti. Kromě značného programového příklonu k levici, se o upadající důvěru v konzervativní vládu zasloužila i např. tzv. Profumova aféra¹³⁶.

Ztráta důvěry voličů a zhoršující se zdravotní stav přiměly Macmillena k rezignaci na premiérské křeslo v roce 1963. Ve stejném roce byl na výročním zasedání Konzervativní strany zvolen předseda nový, a jako už se stalo několikrát před tím (např. v roce 1911), byl zvolen kandidát, dalo by se říci, kompromisní. Mezi třemi hlavními uchazeči (Butler, Hailsham a Maudling) se prosadil sir Alec Douglas-Home.¹³⁷

Dalo by se říci, že v tomto třetím vládním období Konzervativní strana zaznamenala jistý odklon od levicové politiky, alespoň v rámci ekonomiky. Nejenže byla zákonem zakázaná řízená tvorba maloobchodních cen (resale price maintenance), což vyvolalo nejen silný odpor nemalé části konzervativních poslanců (kteří sympatizovali s macmillanovskou vizí na pomezí liberalismu a socialismu) a maloobchodníků, ale také se stát dále věnoval expansivní ekonomické politice, což sice způsobilo nebývalý nárůst poptávky, ale zároveň se tato politika odrazila ve vysoké míře platebního deficitu.

Byl to právě především vysoký deficit, který způsobil, že v následujících parlamentních volbách, které se konaly již v říjnu 1964, zvítězila Labouristická strana, i když pouze o 0,8 % preferenčních hlasů (viz příloha č. 1). K volebnímu neúspěchu přispěl zajisté i nový program strany, který ač hlásal „prosperitu s jasným cílem“ (*Prosperity with a Purpose*) nedokázal voličům nabídnout voličům nic jiného než obvyklé vyzvedávání konzervativních úspěchů spojené s kritikou labouristů.

Konzervativní strana se tedy po volbách 1964 ocitá opět po třinácti vládních letech v opozici, avšak opět s jasným cílem soustředit se v těchto chvílích na reorganizaci

¹³⁶ Jednalo se o skandál ministra obrany Profumoa, který přes Macmillanovu podporu nakonec přiznal, že před poslaneckou sněmovnou lhal o svém poměru s prostitutkou Christine Keller. Macmillan, který se bez váhání svého ministra zastával, tak ztratil ještě více přízeň voličů. (Seldon, Ball, 1994, str. 51)

¹³⁷ Je zajímavostí, že od roku 1902 se jednalo o prvního předsedu vlády, který byl členem sněmovny lordů. Pod vlivem nových zákonů se musel Home svého titulu vzdát.

struktury strany a na vytvoření nového politického kréda strany, vytvoření nového a jasného konzervativního poselství.

5 Nové vývojové tendence konzervatismu

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, opoziční léta sloužila Konzervativní straně především k reorganizaci. Mezi lety 1964 a 1968 dochází ke změnám organizační struktury strany (změny postihly Mladé konzervativce, agenty a zástupce měst; ke konci tohoto období ztrácí svou nezávislost Konzervativní výzkumné oddělení).

Zcela nově je také v otevřené soutěži volen předseda strany, kterým se tímto způsobem stává Edward Heath.

K největším změnám však dochází na poli ideologických základů strany. Již mnohokrát bylo zmíněno, že za volebními neúspěchy strany stojí především nekonkrétní program, nejasné směřování politiky strany a nedostatečné vytýčení základních cílů.

Pro Konzervativní stranu zde vyvstává zásadní otázka, zda směřovat svou politiku tak, jak to upřednostňovala v předchozích pěti letech, tj. politiku státní intervence, anebo se vydat některým konzervativním směrem, který se v 70 letech 20. století nově objevuje na politické scéně.

5.1 Nová pravice

Nová pravice (New Right) vzniká v 70. letech 20. století jako reakce na smířlivou formu státem řízeného kapitalismu, který se v Evropě objevuje po 2. světové válce. Dalo by se říci, že stejně jako se během 19. století konzervativci smířili s politickou demokracií, začali po roce 1945 akceptovat i určitou podobu demokracie sociální. Tuto tendenci podpořil zejména rychlý a dlouhotrvající ekonomický růst poválečných let, který zdánlivě dokazoval úspěšnost takto státem řízeného kapitalismu. V 70. letech se však v rámci konservatismu zformoval soubor radikálnějších idejí, které otevřeně napadaly keynesiánsko-welfaristickou ortodoxii¹³⁸.

¹³⁸ Keynesiánství představuje teorii podporující státní zásahy do ekonomiky (státní regulaci trhu). Pojmem Welfare se pak myslí štěstí, prosperita a celkový blahobyť; přitom pod ně nezahrnujeme jen fyzické přežívání, ale i jistou dávku zdraví a spokojenosti. Postupně byl spojován s různými specifickými nástroji, jak celkového blahobytu dosáhnout: jde o kolektivně poskytované sociální zabezpečení, které zajišťuje vláda pomocí toho, čemu se říká „stát blahobytu“ neboli sociální stát

Hnutí Nové pravice zahrnuje od svých požadavků širokou škálu změn od daňových škrtů až po volání po větší cenzuře televize a filmu, a dokonce po kampaně proti přistěhovalcům nebo za vypovídání přestěhovalců ze země.¹³⁹

Nová pravice je spojením dvou zdánlivě protichůdných ideologických proudů. Prvním je klasická liberální ekonomie, zejména teorie Adama Smithe hlásající volný trh, které byly ve 2. polovině 20. století oživeny a využity ke kritice „velkého státu“ a zásahů do ekonomické a sociální sféry. K těmto zásadám se hlásila liberální Nová pravice čili neoliberalismus.

Druhou součástí Nové pravice je konzervativní Nová pravice neboli neokonzervatismus. Jedná se o tradičně konzervativní sociální teorie, které především hájí řád, autoritu a kázeň.

Nová pravice se tak pokouší spojit libertariánství v ekonomice a autoritarismus v oblasti státu a společnosti. Je tudíž jakousi směsicí rysů radikálních, reakčních a tradicionalistických. Její radikalismus je patrný ve snaze potlačit intervenující stát a liberální sociální hodnoty. Tento radikalismus se nejzřetelněji projevuje u liberální Nové pravice, která těží z racionalistických teorií a abstraktních principů a zřídá se tudíž tradice. Radikalismus Nové Pravice je však přesto reakční, jelikož jak liberální, tak konzervativní NP se neustále poohlíží po „zlatém věku“ domnělé ekonomické správnosti a morální pevnosti. NP se však také dovolává tradice, zejména pokud jde o důraz, který neokonzervativci kladou na tzv. tradiční hodnoty. (Heywood, 2008, str. 106)

5.1.1 Liberální Nová pravice

Tento směr je reflexí odklonu od ekonomických idejí keynesiánství a příklonu k původním konzervativním teoriím volného trhu. Liberální aspekty myšlení NP tedy čerpají z liberalismu spíše klasického než moderního, a zejména z neoliberalismu (jedná se především o obhajobu minimálního státu pod heslem

(welfare state). Sociální stát je spojován s představou rovnosti, jelikož se snaží zajistit jistou základní úroveň blahobytu všem občanům.

V politické diskusi je welfare pojem vždy kolektivistický; vyjadřuje se jím přesvědčení, že za zajišťování blahobytu občanů odpovídá vláda. Někdy se v této souvislosti hovoří o „sociálním zabezpečení“ či „sociálním blahobytu“ (social welfare). (Heywood, 2005, str. 259)

¹³⁹ Zpočátku měly tyto ideje Nové pravice největší vliv v USA a UK, postupně se však jejich vliv začal projevovat i v některých zemích na evropském kontinentu, v Austrálii a na Novém Zélandu.

„soukromé je dobré, veřejné je špatné“). Liberální Nová pravice chápe stát jako sféru donucování a nesvobody, která nutně lidi poškozuje. To, čemu věří, je naopak jednotlivce a trh. Lidi je třeba mít k tomu, aby se spoléhali sami na sebe a činili racionální rozhodnutí ve svém vlastním zájmu. LNP jde především tedy o to zmenšit co nejvíce okruh funkcí státu (tzn. zúžení sociálního zabezpečení, neboť sociální výdaje vedou ke zvýšení daní a nevýkonnosti institucí).

Sociální stát je kritizován za to, že vytvořil „kulturu závislosti“. Podrývá iniciativu, snižuje podnikavost a lidi zbavuje důstojnosti a sebeúcty. Sociální zabezpečení je příčinou znevýhodňování, nikoli lékem na ně.

Naopak trh (volný trh) je považován za mechanismus, prostřednictvím něhož suma individuálních rozhodnutí povede k celkovému prospěchu pokroku. LNP vzkřísila klasickou ekonomii A. Smithe a Davida Richarda, prezentována byla v díle moderních ekonomů jako Friedricha Hayeka a Milтона Friedmana.¹⁴⁰ Centrem kritiky LNP se tak staly ideje keynesiánství, jež zpochybňovaly samoregulační funkci trhu.

Ústředním se pro LNP stal problém nezaměstnanosti, jejíž jistá „přirozená míra“ je podle Friedmana nutná a její umělé odstraňování způsobuje jen další ekonomické problémy, zejména inflaci. Proto v 80. letech jak vláda Raegana tak Thatcherové připustily prudký růst nezaměstnanosti, a to v přesvědčení, že tento problém může vyřešit jedině trh.

Další myšlenka, kterou LNP odmítá, se týká smíšené ekonomiky a veřejného vlastnictví. Privatizace, se kterou se v 80. letech začalo za premiérky Thatcherové v UK a která se později rozšířila do mnoha dalších západních zemí a velmi energicky se pak v 90. letech prováděla v zemích postkomunistických, fakticky zlikvidovala jak smíšené, tak zkollektivizované ekonomiky, jelikož z veřejných podniků učinila podniky soukromé.¹⁴¹

¹⁴⁰ Ideje volného trhu nabyly v 70. letech nové důvěryhodnosti, protože pro vlády bylo stále obtížnější zajistit ekonomickou stabilitu a stálý růst. Nakonec se začalo pochybovat, zda vláda vůbec dokáže ekonomické problémy řešit. Hayek a Friedman napadli samu představu „řízení“ či „plánované“ ekonomiky“. Rozmíst'ování zdrojů v průmyslově vyspělé ekonomice je příliš složité, než aby mohlo být zvládnuto aparátem úředníků. Trh sám umísťuje zdroje tam, kde je lze nejúčelněji a s největším ziskem využít. Vláda nejen že ekonomické problémy neřeší, ale naopak je sama vyvolává. (Heywood, 2008, str. 107)

¹⁴¹ Znárodněný průmysl byl považován za nevýkonný, neboť na rozdíl od soukromých firem není poháněn motivem zisku.

LNP klade hlavní důraz na nabídku; ekonomický růst tedy podporuje k vytváření podmínek, které spíše vedou producenty k tomu, aby produkovali, než konzumenty k tomu, aby konzumovali.¹⁴² (Heywood, 2008, str. 107–109)

5.1.2 Konzervativní Nová pravice

Jde především o posílení jednoty státu. Pospolitosť posiluje obnovováním autority a nastolováním společenské kázně. Odpovědnost státu za ekonomiku je třeba výrazně omezit.

Ve vnitřní politice jde hlavně o právo a pořádek a o veřejnou morálku. Nárůst kriminality vnímají jako oslabení autorit, ke kterému od 60. let dochází. Hlásí se k jakémusi sociálnímu autoritarismu. Rodina je patriarchální, děti mají poslouchat. Touha po silném státu, se projevuje v „rázném“ přístupu k právu a pořádku.

Zájem o veřejnou morálku vychází z přání znovu dát politice morální základy. Kritizovali zejména smířlivou politiku 60. let.¹⁴³

KNP má zájem především o národ, který je reprezentovaný státem. KNP se snaží o posílení národní identity tváří v tvář vnitřním i vnějším hrozbám. Národ svazuje společnost, dává jí kulturní a občanskou identitu, která je o to pevnější, o co více je zakotvena v dějinách a tradici. Hlavním vnitřním ohrožením je růst multikulturalismu (oslabuje pouta příslušnosti k národu, ohrožuje politické společenství a vede k rasovým a etnickým konfliktům).

Vnější ohrožení pak bylo spatřováno především v evropské integraci 90. let, což se projevilo značnou mírou tzv. euroskepticismu. (Heywood, 2008, str. 110–111)

5.2 „Střední cesta“

Nové vývojové tendence popisované v předchozí podkapitole sice vznikly v 70. letech 20. století, ale svůj největší rozmach zaznamenaly až v letech 80. Pro období své vlády nad Konzervativní stranou si Edward Heath zvolil tzv. Střední cestu, čímž navazoval na svého předchůdce Macmillana a jeho vizi střední cesty mezi starým liberalismem a novým socialismem. (Seldon, Ball, 1994, str. 52)

¹⁴² To se například projevilo během vlády Thatcherové, kdy docházelo ke snižování přímých daní, které odrazují od podnikání a mohou být považovány za zásah do vlastnických práv (tedy alespoň podle zásad LNP)

¹⁴³ V pozdějších letech se např. M. Thatcherová vyslovila za „viktoriánské hodnoty“.

Jinými slovy se dá říci, že Heathova politika byla umístěna mezi vlnou státní intervence z let 1961–64, a nekompromisní politikou M. Thatcherové.

V novém volebním programu z roku 1970, s příznačným názvem „Lepší zítřek“ se Heath přiklání k plné zaměstnanosti a některým welfarovým výhodám. Na straně druhé však odmítá spolupráci s odbory, upřednostňuje odstup státu od ekonomiky, preferuje nižší daně a veřejné výdaje a poskytování sociálních výhod jen určitým skupinám obyvatelstva (například řešení bytové otázky se má primárně týkat bezdomovců a obyvatel slumů¹⁴⁴). Jako prvotní cíl si stanovuje snížení inflace pomocí snížení daní, což mělo podpořit obyvatele k a) větším možnostem utrácení na straně jedné (což by vedlo k rozhýbání trhu) a b) vytváření finančních rezerv pro budoucnost (Konzervativní strana již zavedla svobodu vlastnit majetek a nyní chtěla uvést v praxi svobodu vlastnit kapitál). Ke škrtům pak mělo dojít především na úkor státní správy, která měla být opět značně ztenčena (jednalo se nejen o rušení ministerstev, ale především o omezení lokálních vlád. Konečně s inflací měla skoncovat především státní podpora nabídky, tj. podpora konkurenčního boje, který by stlačil ceny směrem dolů.

V průmyslové výrobě hodlají konzervativci umožnit volnou a spravedlivou soutěž všem, odmítají státní zásahy především v plánované výši cen a mezd.

Program se nově týká i přístupu k menšinám a imigraci. Zatímco program hlásá rovná práva všem bez rozdílu, je zde viditelná jasná snaha omezit imigraci do země.¹⁴⁵

Reforem se měl dočkat i systém místních vlád. Nejenže mělo dojít ke snížení počtu úředníků, ale místní problémy měly být nově řešeny pouze na lokální úrovni. Tyto změny se týkaly především státní správy ve Skotsku, Walesu a Severním Irsku, která měla nově získat větší pravomoci.

Také trestní zákoník měl projít řadou změn, ve kterých se jednalo zejména o zmodernizování a upřesnění některých zákonů.

¹⁴⁴ Peníze na jejich podporu chtěl stát získat především prodejem obecních bytů do osobního vlastnictví.

¹⁴⁵ Nově má být zavedeno pravidlo, že pracovní povolení neznamená ještě automaticky povolení k pobytu, respektive k trvalému pobytu pracovníka a jeho rodiny. Povolení k pobytu se má nově týkat jen některých vybraných zaměstnání a navíc má být časově omezeno, většinou na 12 měsíců. Konzervativní strana se takto snaží řešit problém permanentní imigrace do Spojeného království.

V programu se strana opět vrací k environmentálním otázkám, kterých pod vlivem průmyslové výroby neustále přibývá.

Tímto volebním programem si Heath zajistil vítězství ve volbách v roce 1970. Přestože první dva roky jeho vlády se nesou ve znamení politiky nevměšování se státu do ekonomiky (snížení daní a státních výdajů, zákaz Průmyslové reorganizační jednoty – neregistrované odborové organizace), již v lednu 1972 je přinucen, především nezadržitelně se zvyšující mírou nezaměstnanosti (jednalo se o milion lidí), přehodnotit význam státních zásahů do státní ekonomiky.

V Heathově politice dochází k úplnému obratu, když ještě v témže roce schvaluje tzv. Průmyslový zákon (Industry Act 1972), ve kterém garantuje finanční podporu loďařskému průmyslu. Heath také vstupuje do nového dialogu s odbory, v zájmu snížení inflace přistupuje ke státem řízeným příjmům a zvyšují se státní výdaje. Na tomto obratu ke státním zásahům do ekonomiky se velkou měrou podílelo především neúspěšné jednání s odbory v létě 1972. Původní myšlenku dobrovolného omezení platů a cen zamítl jak Kongres odborových organizací (TUC – Trades Union Congress), tak i Konfederace britského průmyslu (CBI – Confederation of British Industry). Jednání zcela ztroskotala již v listopadu roku 1972, a vláda byla tedy donucena přikročit k plošnému 90-ti dennímu zmrazení platů.

Přestože se díky těmto opatřením podařilo snížit nezaměstnanost na půl milionu, nic nemohlo zabránit vysoké míře inflace, způsobené nejen faktory vnitrostátními, ale také vnějšími. Byla to především ropná krize v roce 1973 a následující energetická krize, jež vedla k celosvětové recesi. Na domácím poli pak k neúspěchu Heathovi koncepcie přispěly úspěchy stále sílící Národní unie horníků (NUM – National Union of Miners). V roce 1972 se musela vláda vypořádat s první vlnou stávek (horníci usilovali až o 43% zvýšení příjmů, zatímco vláda slibovala pouze 7–8% navýšení), které vedly až k úplnému zastavení dodávek veškerých energetických zdrojů. Vláda byla nejdříve donucena vyhlásit stav nouze a zkrátit pracovní týden na pouhé 3 dny, až nakonec přistoupila na požadavky horníků.

Druhá vlna stávek byla zahájena v roce 1973, kdy horníci pod vlivem Arabsko-izraelského konfliktu vycítili svou šanci na opětovné zvýšení svých příjmů. Na začátku roku 1974 vstoupili horníci do stávký a byl opětovně vyhlášen stav nouze a

zkrácen pracovní týden na tři dny. Tentokrát však Heath nehodlal učinit vstřícný krok, a tak místo požadovaného 7% navýšení platů svolává na únor 1974 sněmovní volby. Toto opatření však nepřineslo Heathovi žádaný výsledek, neboť ve volbách zvítězila Labouristická strana, která byla schopná se v rychlosti s horníky domluvit a ukončit tak stávkou.¹⁴⁶

I přes tyto neúspěchy je Heathovo vládní období považováno za velmi důležité neboť během něj dochází k zapojení se do evropské integrace. V lednu 1973 vstupuje Velká Británie, i přes předchozí neúspěšné (de Gaullem blokové) pokusy, do Evropského společenství. Již ve svém volebním programu z roku 1970 se Konzervativní strana značně věnovala vstupu země do evropského integračního systému a slibovala voličům za malou cenu velké zisky. To vše ovšem pouze za předpokladu, že se podaří pro Británii vyjednat přijatelné podmínky vstupu. A jak se v roce 1973 ukázala, vyjednávání byla více než úspěšná.

I když Heathova vláda končí, pod tlakem inflace a pod stále narůstajícím vlivem odborových organizací, již v roce 1974, je nutné uznat, že tato přechodná fáze byla pro Británii významným krokem zejména v otázce začlenění království do evropských ekonomických a politických struktur.

V roce 1975 odchází Heath i se svou politikou „Střední cesty“ z čela Konzervativní strany, aby byl vystřídán Margaret Thatcherovou a její novou, zcela pravicově orientovanou vizí.

5.3 Reakční thatcherismus

Období Margaret Thatcherové v čele Konzervativní strany (a po 11 let také v čele britské vlády) je považováno za jedno z nejvýznamnějších období britské (přinejmenším moderní) historie. Svým vstupem do špičkové politiky zbořila nejen několik dosavadních tabu, ale zároveň se jí jako jedinému britskému politikovi podařilo vytvořit politický přístup, který si získal výsadní postavení ideologického charakteru – *thatcherismus*¹⁴⁷.

¹⁴⁶ UNIVERSITY OF WALES SWANSEA 1972 and 1974 Miners' Strikes [online] c2002 [cit. 23. 1. 2010] < http://www.agor.org.uk/cwm/themes/events/1972_1974_strikes.asp >

¹⁴⁷ Jednou z definic thatcherismu by mohl být komentář Charlese Moora v Daily Telegraph: „Thatcherismus není pouze technická ekonomická doktrína: není vlastně vůbec ekonomickou doktrínou. Je to mocné spojení víry v možnosti jednotlivých osob v politické společnosti. Věřící, že lidé by měli být nejen svobodní, ale také zodpovědní a že svoboda bez zodpovědnosti není svobodou v pravém slova smyslu. Svobodný trh pak nemá hrát roli nějakého kouzelného spasitele, je pouze

Předně byla Margaret Thatcherová první (a prozatím i poslední) ženou, která dosáhla premiérského křesla a na tomto postu se udržela nepřetržitě po jedenáct let. Její vstup do vrcholové politiky byl stejně nečekaný jako mnohá její pozdější rozhodnutí.¹⁴⁸

Do politiky vstoupila s jasným úkolem obnovit důvěru v Konzervativní stranu. Od svého předchůdce se odlišila především zcela jasnou artikulací politického programu strany a větší agresí vůči politickým oponentům. Hlavními dokumenty shrnující cíle Konzervativní strany byly *The Right Approach* (Správný přístup, 1976) a *The Right Approach to the Economy* (Správný přístup k ekonomii, 1977). Oba tyto dokumenty vytvořily pevný základ budoucího volebního programu CP pro volby v roce 1979. (Norton, 1996, str. 58) V prvně jmenovaném dokumentu byly shrnuty nejobecnější cíle CP, která se sice chtěla orientovat na svobodné obchodování, ale na druhé straně viděla ve státu pojistku celého systému, který měl zajistit rovnováhu mezi různými zájmy účastníků ekonomického procesu. Druhý dokument již zcela jasně a podrobně signalizoval příklon k monetární politice, tj. k striktní kontrole státních výdajů a omezení peněz v oběhu. Dalšími cíli bylo dosáhnout racionálního řešení v navyšování příjmů vzhledem k rostoucí nezaměstnanosti.

Neméně důležitým úkolem se pro Thatcherovou stalo zejména stmelení samotné Konzervativní strany, která byla nejednotná nejen ve vztahu k mnohým politickým problémům¹⁴⁹, ale i v postoji ke zvolení Thatcherové předsedkyní strany.

V následujících částech této kapitoly se pokusíme zhodnotit politiku Margaret Thatcherové z několika nejzásadnějších hledisek, a těmi jsou: ekonomické strategie, vztahy s odbory a sociální politika, a konečně přístup k zahraniční politice státu.

ekonomickým sebevyjádřením svobodných lidí. Thatcherismus je silnou ideologií, která ovšem klade důraz na důstojnost lidského individua a zavrhuje veškeré politické vizionáře, kteří by chtěli napravit svět.“ (Charmley, 1996, str. 236)

¹⁴⁸ Ve stranických volbách porazila oba největší konkurenty, nejen dosavadního leadera strany E. Heatha ale i Sira Keitha Josepha, který, ač jasný favorit voleb, si svou šanci zničil svým plamenným projevem, v němž obhajoval názor, že nejnižší společenské vrstvy obyvatelstva by neměly mít děti, neboť nejsou schopny se o ně žádným způsobem postarat.

¹⁴⁹ Problémem, který rozdělil CP, byla např. tzv. Rhodézská krize. Poté co Rhodézie (pod vedením RF – Rhodézské Fronty) vyhlásila, v roce 1965, jednostranně nezávislost na Británii, byly na ní pod záštitou OSN uvaleny sankce zejména ekonomického rázu (přerušeni obchodních styků se zemí). Tyto sankce trvaly až do roku 1979, kdy byla obnovena nadvláda Británie. V roce 1978 však 116 konzervativních poslanců odmítlo hlasovat pro obnovení sankcí (Norton, 1996, str. 58)

Ve volebním programu, se kterým Konzervativní strana vstoupila do čela Británie v roce 1979 je načrtnuto 5 základních pilířů, které je nutné posílit:

- 1) Ozdravení ekonomiky a společenského života kontrolou inflace a rovnováhou mezi právy a povinnostmi odborových organizací;
- 2) dostatečné ohodnocení tvrdé práce, odměny za úspěch a vytváření nových pracovních příležitostí ve vzkvétající ekonomice země;
- 3) posílení vlivu parlamentu a vláda zákonů;
- 4) podpora rodinného života: privatizace bytů, zvyšující se úroveň vzdělávání, koncentrace sociální pomoci na efektivní podporu starých, nemocných, nemohoucích a těch, kteří tuto pomoc skutečně potřebují;
- 5) posílení britské obranyschopnosti a spolupráce se spojenci při ochraně a prosazování vlastních zájmů ve stále nestabilnějším mezinárodním prostředí.¹⁵⁰

V rámci další podkapitol se pokusíme ukázat, jak byly či nebyly tyto optimistické vize naplněny.

5.3.1 Neoliberalismus a „suchá“¹⁵¹ monetární politika

Jak již bylo řečeno, Margaret Thatcherová vnesla do britského prostředí zcela nové politicko-ekonomické ideje. Její ekonomicky-politické působení je ve znamení volného trhu, privatizace a osobního vlastnictví. Je však nutné také říci, že tyto ideje nebyly objevem zcela novým, nýbrž byly z velké většiny převzaty z již existujících ekonomických teorií a postupně upraveny tak, aby co nejvíce vyhovovaly podmínkám Spojeného království.

Thatcherismus čerpá především z poznatků shromážděných tzv. Mont Pelerin Society, společnosti, jež byla založena ve 40. letech 20. století a měla za úkol zaštitovat ekonomy z celého světa, kteří vyznávali teorii volného trhu. Mezi vůdčí osobnosti této skupiny patřili např. Milton Friedman a F. A. von Hayek. Friedman jakožto reprezentant chicagské ekonomické školy zastával názory, že inflaci lze regulovat pouze omezením množství peněz v oběhu, zatímco Hayek prosazoval volný trh, kde jednotlivé subjekty mají svobodnou volbu jednání v rámci, který je

¹⁵⁰ ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1979 Conservative Party General Election Manifesto [online] 2001 [cit. 24. 1. 2010]

<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1979/1979-conservative-manifesto.shtml>>

¹⁵¹ Viz poznámka č. 156

regulován cenou a zákony. Oba se shodují na naprostém odmítnutí zákonů Keynesianství. (Seldon, Ball, 1994, str. 58). Jedná se zde o tzv. monetární politiku, která oproti keynesiánským státním zásahům staví tzv. „racionální očekávání“, tj. ekonomika se naučí interpretovat události i politické akce, a začne anticipovat vládní kroky a podle nich ovlivňovat vlastní akce. Monetaristé usilovali o tempo trvalého růstu peněžních zásob odpovídající růstu výroby v ekonomice (příliš vysoké zásoby peněz totiž způsobují inflaci, jako např. v 70. letech v UK, nedostatečné rezervy naopak způsobily depresi 30. let v USA). Dále pak podle monetaristů určují dlouhodobý růst reálné ekonomiky reálné faktory, tj. hmotné vstupy země, práce a kapitál a v neposlední řadě také zlepšení kvality a efektivnější prostředky organizace výroby. (Ramsden, 2002, str. 534–535)

Tyto teorie byly zpracovány v rámci konzervativní strany Enochem Powellem a Keithem Josephem a v roce 1975 publikovány pod názvem *Reversing the Trend* (Obrat do protisměru).¹⁵²

Pokud bychom se chtěli pokusit shrnout předchozí teorie pod jeden koncept, bylo by tedy možno říci, že thatcherismus je z velké většiny založen na neoliberalismu, tj. na teoriích, které se sice objevily již v 30. letech 20. století, ale ke slovu se dostaly až v letech šedesátých. Neoliberalismus je založen na předání kontroly nad ekonomikou státu do soukromých rukou, jelikož věří, že pouze tímto způsobem může stát motivovat ekonomické subjekty a dosáhnout tak oživení a ozdravení trhu. Cílem neoliberalismu je pak svět, v němž jakákoli činnosti jakéhokoli subjektu je obchodní transakcí, která probíhá v konkurenčním prostředí mezi ostatními subjekty a ovlivňuje všechny ostatní obchodní transakce.

Základními tezemi neoliberalismu jsou:

- 1) Nová expanze na trhu. Neoliberálové nacházejí na globální úrovni nové časové a prostorové možnosti pro trh. Např. otevírací doby obchodů 24 h denně.

¹⁵² Publikace zahrnovala kritiku veškerých vlád v poválečné době (včetně těch konzervativních), které selhaly ve svém konání především z důvodu zastávání keynesiánských přístupů, tj. snahou oživit ekonomiku většími státními výdaji, což způsobilo pouze inflaci a narušilo křehkou rovnováhu mezi soukromými podniky a státním sektorem. Sociální politika byla též podrobena kritice, neboť opět značně nahrává státnímu vlivu nad soukromým sektorem. (Seldon, Ball, 1994, str. 59)

- 2) Klasické liberální zdůrazňování vlastnictví nahrazuje důraz na uzavírání nových obchodů. (Klasická teorie Adama Smithe by jen stěží chápala, že někteří podnikatelé dokáží obchodovat i bez kapitálu v rukou).
- 3) Maximalizace nových kontraktů.
- 4) Rozrůstání se sektoru finančních služeb.
- 5) Větší rychlost podnikání – např. Online nakupování
- 6) Vytváření nových profesí, např. Human resources – psychologické testování uchazečů atd.

Neoliberalismus vnímá celý svět v metafoře trhu. Národy jsou prezentovány jako jednotlivé firmy, stejně tak města či regiony.

Důležitá je i idea zaměstnatelnosti jedince. Být zaměstnaným se stává morální povinností jedince, život má směřovat k tomu, aby člověk maximalizoval své možnosti na trhu práce.¹⁵³

Neoliberalismus přetváří i etické hodnoty, které nově hlásají jednání v souladu se silami trhu, či jednání člověka, které by ostatním jedincům vytvářelo co nejlepší podmínky pro aktivitu na trhu. Zde se rodí představa člověka jakožto podnikatele a na rozdíl od liberalismu, který nevěřil, že by v populaci mohlo být více než 10 % podnikatelů, neoliberalismus věří, že každý člověk by měl být zapojen do ekonomického procesu. Neoliberálům nestačí fakt, že zde existuje nějaký trh, nýbrž vyžadují, aby neexistovalo nic, co by nebylo na trhu.¹⁵⁴

Mohlo by se zdát, že neoliberalismus se navrácí k původnímu ranému liberalismu, který v sobě také zahrnoval kulturu, hodnotový systém, etiku a ekonomiku.

¹⁵³ Psychologové poukazují např. na nárůst počtu plastických operací, které mají pacientovi otevřít nové možnosti na trhu práce.

TREANOR, P. Neoliberalism [online] [cit. 31. 1. 2010]
<<http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/neoliberalism.html>>

¹⁵⁴ Tento požadavek velmi dobře dokresluje následující anekdota:

Marxista: „Dělníci nemají nic jiného na prodej než sami sebe (svou pracovní sílu)

Neoliberál: „Nabízím kurzy Jak co nejlépe zpeněžit sám sebe.

TREANOR, P. Neoliberalism [online] [cit. 31. 1. 2010]
<<http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/neoliberalism.html>>

Neoliberalismus však přináší mnohem progresivnější ideu trhu, která nenahrazuje pouze společenské normy, ale celou koncepci soukromého života.¹⁵⁵

Neoliberalismus a monetarismus v podání Margaret Thatcherové pak zcela převrátil zavedený establishment ve Spojeném království.

Prvotně se Thatcherová odklonila od teorie plné zaměstnanosti, která dominovala politice v celé dosavadní poválečné historii. Určitá míra nezaměstnanosti byla nově spatřována jakožto nevyhnutelná a pro motivaci ekonomických subjektů dokonce prospěšná. Naopak nejvyšší pozornost začala být věnována snížení inflace, která od roku 1979 do roku 1981 vzrostla na 20 %. Lékem na inflaci se stalo omezení státních výdajů (známé jako ustanovení M3) a zvýšení úrokových sazeb.¹⁵⁶ Přestože tato hospodářská politika snížila míru inflace, nezaměstnanost se vyšplhala na počátku 80. let až k 3 milionům, ani tento fakt však překvapivě neodradil voliče podporovat Konzervativní stranu i v několika dalších parlamentních volbách.

Nedá se však v žádném případě říci, že by Thatcherová neusilovala o snížení nezaměstnanosti, pouze se tak dělo na základě neoliberálních principů konkurenceschopnosti na trhu práce. Nezaměstnanost měla být snížena především podporou podnikání a vytvářením nových pracovních míst a pozic (rušením restrikcí vůči podnikům a zavedením nových částečných úvazků, které by pomohly zaměstnat např. pracovníky v předdůchodovém věku). Důležitým nástrojem snižování nezaměstnanosti se stalo zejména vzdělávání (oblast, již se Thatcherová věnovala jako náměstkyně ještě před svým zvolením do čela CP). Nově bylo zavedeno tzv. Přípravné schéma pro mladé (Youth Training Scheme), které mělo pomoci absolventům základních škol získat potřebnou kvalifikaci, později pak Rekvalifikační schéma (Job Training Scheme) pro dospělé, Veřejně prospěšný Program (Community Program) zapojující nezaměstnané do projektů, které by jim zajistily potřebné reference pro budoucí zaměstnavatele a v neposlední řadě tzv.

¹⁵⁵ Pojednání o neoliberalismu čerpáno z TREANOR, P. Neoliberalism [online] [cit. 31. 1. 2010] <<http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/neoliberalism.html>>

¹⁵⁶ Rozpočtová politika rozdělila na počátku 80. let Konzervativní stranu na 2 části známé pod názvy „Dries and Wets“ neboli „mokří a suší“. Původně se jednalo o hanlivé označení, kdy Thatcherová označovala levé křídlo konzervativců za „mokré“, čímž ukazovala na jejich slabost, pokrytectví a názorovou nevýraznost. Levicoví Toryové si ovšem výraz oblíbili a sami sebe označovali za „namočené mokré“. Opačný termín „suší“ byl interpretován jako „pružný“. Označení mělo i hospodářské souvislosti, kdy „suší“ stoupenci volného trhu stáli proti „mokřím“ intervencionistům.

Kluby nezaměstnaných (Job clubs), které sdružovali občany aktivně hledající práci.¹⁵⁷

Další z revolučních kroků Thatcherové byl uskutečněn na poli privatizace. Thatcherová opouští systém plánování privatizačních kroků (jak je patrné z volebního programu z roku 1979) a vrhá se na cestu pokusu a omylu, která ovšem přináší nezanedbatelné výsledky. Privatizace a prodej akcií se stávají v 80. letech velmi populárními a zároveň velmi výnosnými nástroji státní politiky. Prodej podílů Britského Telecomu v roce 1984 a Britských plynovodů v roce 1985 vydělává 9 miliard liber. Ve stejném duchu se nese prodej obecních domů do osobního vlastnictví a prakticky se tak naplňuje idea Noela Skeltona o „demokracii osobního vlastnictví“. (Popularizovaná především Edenem v 50. letech 20. století, viz výše.) V roce 1980 je schválena legislativa umožňující nájemníkům odkoupit jejich byty, čehož do roku 1990 využívá přibližně milion z nich. Poměr mezi státním a soukromým sektorem se vyvíjí stále více ve prospěch jednotlivce. (Seldon, Ball, 1994, str. 59)

Přes vlnu privatizace se vláda Thatcherové však plně nezříká ideji státních podniků, pouze je transformuje do více konkurenceschopné podoby. Jedním z hlavních úkolů bylo sestavení schopného managementu, který by státní podniky efektivněji řídil, a dalším krokem pak bylo uvedení těchto podniků do konkurenčního prostředí, které by zabránilo nadvládě monopolů. Za tímto účelem byly vydány licence např. konkurentům státního Telecomu – jednalo se o společnost Merkury a o 2 mobilní telefonní sítě.¹⁵⁸

¹⁵⁷ ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1983 Conservative Party General Election Manifesto [online] 2001 [cit. 3. 2. 2010]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1983/1983-conservative-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1987 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 3. 2. 2010]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1987/1987-conservative-manifesto.shtml>>

¹⁵⁸ ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1983 Conservative Party General Election Manifesto [online] 2001 [cit. 3. 2. 2010]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1983/1983-conservative-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1987 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 3. 2. 2010]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1987/1987-conservative-manifesto.shtml>>

5.3.2 Sociální politika a odbory

Neoliberální základy thatcherismu se zcela jasně promítají i do sociální politiky státu a v jistém smyslu boří předchozími vládami tolik pečlivě budovaný stát blahobytu. Nejviditelnější ústup se odehrává na poli rovnosti občanů. To se projevuje nejen na stále se zvětšujících rozdílech mezi prosperujícím jihem a zbytkem země, ale dále např. v příjmové politice konzervativní vlády. Zatímco daně z vyšších příjmů se snižuje z 83 na 40 procent, základní daň se snižuje pouze o 8 procent z původních 33 % na konečných 25 %. Jak se zdá konzervativci upřednostňují místo motivační rovnosti, stimulační nerovnost.

Největší změnou, kterou přinesla daňová reforma, byla tzv. Community Charge¹⁵⁹ (dříve „poll-tax“) neboli daň z hlavy, která nahrazovala celý systém daní z nemovitostí, domácností atd. Toto progresivní zdanění zvedlo v roce 1990 vlnu odporu a přispělo k opětovné podpoře labouristů. Nový daňový systém se totiž neodvíjel od hodnoty nemovitosti, nýbrž od počtu lidí v nemovitosti bydlících a proto podle kritiků nahrával bohatým a naopak znevýhodňoval chudé.

Sociální stát v rámci thatcherismu nedoznal větších změn až do roku 1987. Po té se objevují menší reformy zdravotnictví a nový Školský reformní zákon. I zde se objevují neoliberální vlivy zejména v možnosti jednotlivce zasahovat do státního systému.

Ve zdravotnickém sektoru se vytváří nově systém Partnership in care (participace na péči), který dovoluje vzniknout soukromým pojišťovněm a zároveň umožňuje jednotlivci připlácet si na zdravotní (většinou tedy nadstandardní) péči. Zdravotní systém také silně spoléhá na pomoc dobrovolníků, jejichž bezplatná práce má ulevit státním výdajům.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Daň z hlavy nahrazovala původní systém zdanění založený na nominální hodnotě nemovitosti. Nový systém zdaňoval naopak obyvatele dané nemovitosti – zdaněn byl každý dospělý člověk a peníze takto získané měly financovat místní vládu ve Skotsku od roku 1989 a v Anglii a ve Walesu od roku 1990.

¹⁶⁰ ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1983 Conservative Party General Election Manifesto [online] 2001 [cit. 3. 2. 2010]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1983/1983-conservative-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1987 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 3. 2. 2010]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1987/1987-conservative-manifesto.shtml>>

Ve školství, které má být základem pro budoucí konkurence schopnost jednotlivce na trhu práce, se objevují celostátní vzdělávací plány (National Core Curriculum), které mají zajistit stejné vzdělání všem. Na opačné straně se školám dostává značné svobody v nakládání s vlastním rozpočtem, který se má nově odvíjet od počtu studentů, které je škola schopna přitáhnout. (Opět zcela jasný neoliberální pokus udělat ze škol ekonomické subjekty soutěžící na „trhu se studenty“.) V rámci školství, stejně jako ve zdravotnictví, vzniká možnost jednotlivce připlácet si za vzdělání.¹⁶¹

Přestože se může zdát, že zásahy do sociální politiky jsou značné, velká obliba sociálních výhod u voličů však Konzervativní straně zabránila výrazněji zasahovat či dokonce omezovat sociální systém. To se projevilo například v ještě výraznější podpoře sociálně slabých rodin, či v penzijním zajištění občanů.¹⁶²

Oblastí, kterou naopak thatcherismus ovlivnil velmi významně, byly bezesporu odbory. Je téměř paradoxní, že právě organizace, ke které Thatcherová přistupovala v 80. letech zcela nekompromisním způsobem (čímž si získala přezdívku „železná lady“ – iron lady), stála u jejího zvolení do čela Británie. Thatcherová se stává předsedkyní vlády v době, kdy odborové organizace měly velmi silnou pozici a mohly si snadno diktovat podmínky. Stává se tak v roce 1979 po vlně masových stávek známých pod názvem „zima nepokojů“ (winter of discontent)¹⁶³, kdy pracující hromadně volí Konzervativní stranu, pod vlivem znechucení labouristickou fiskální politikou, která vyhnala míru inflace na 30 % a navíc se snažila zabránit zvyšování platů.

¹⁶¹ Tamtéž

¹⁶² Tamtéž

¹⁶³ „Zima nepokojů“ probíhala na přelomu roku 1978 a 1979 a byla největší stávkovou akcí od roku 1926, kdy byla vyhlášena generální stávka. Důvodem této akce byla nejen obrovská míra inflace (dosahující téměř 30 %), ale především neustálé zmrazování platů, organizované labouristickou vládou Jamese Callaghana. Nespokojenost vyvrcholila na podzim 1978, kdy Callaghan nařídil 5% strop navýšení příjmů a zároveň se rozhodl odložit sněmovní volby na další rok, aby dopřál ekonomice čas se stabilizovat. První náznak stávkové vlny se objevily mezi pracovníky Ford motors již v září 1978. Na počátku října byli ještě neoficiálně následováni pracovníky dopravní unie, ke stávce se postupně přidali dopravci (nákladní doprava a loďstvo). Tzv. Den Akce byl vyhlášen odbory na 22. ledna 1979, kdy přestalo naráz pracovat téměř 1,5 milionů lidí. Patřili mezi ně pracovníci v dopravě, školství, zdravotnictví a pohřebnictví, komunálních služeb a další. Masové demonstrace byly pořádány ve většině velkých měst. Stávková pohotovost skončila až 14. února 1979, kdy se odbory dohodly s vládou na 11% zvýšení platů.

ASPDEN, A. 1978–1979: Winter of Discontent [online] 15. 6. 2008 [cit. 7. 2. 2010]
<<http://libcom.org/history/1978-1979-winter-of-discontent>>

Thatcherová tedy začíná zavádět svou neoliberální a monetární politiku právě v okamžiku, kdy jsou odbory na vrcholu sil a voliči čekají zlepšení své dosavadní životní úrovně, tzn. plnou zaměstnanost, nízkou míru inflace a navýšení příjmů. Vzhledem ke všemu, co bylo doposud řečeno v 5. kapitole, je vidět, jak riskantní krok to byl.

K zásadnímu střetu s odborovými organizacemi dochází v březnu 1984, kdy oficiálně začíná roční stávka horníků, která končí až v březnu 1985. Jak již bylo zmíněno, pod vlivem snižování státních výdajů a tudíž inflace, dochází ke značnému nárůstu nezaměstnanosti a to především ve Walesu a severní Anglii. I přes ropnou krizi 70. let není pozice důlního průmyslu neotřesitelná, naopak dochází k hromadnému uzavírání dolů. Situace se stala neúnosnou v březnu 1984, kdy Národní těžažská rada ohlásila uzavření 20 dolů a propuštění 20 tisíc zaměstnanců. Výsledkem bylo vyhlášení národní stávky, která ovšem nebyla legálně schválena radou Národní unie horníků. Právě nelegálnost stávky vyvolala ostré policejní akce a dlouhotrvající násilnosti. Ani téměř roční stávka nepřiměla Margaret Thatcherovou k ustoupení od jejích cílů, což nakonec donutilo protestující uznat svou porážku.¹⁶⁴ Odbory tak ztratily své výsadní postavení a vliv na politiku vlády.

5.3.3 Thatcherismus v mezinárodním kontextu

V předchozích částech této kapitoly jsme narazili na mnoho nepopulárních důsledků vládní politiky M. Thatcherové, mezi které zcela jistě patří např. daňová reforma, vysoká míra nezaměstnanost, oslabení sociálního státu či oslabení pozice odborů. Přesto, jak již víme, byla země pod vládou Konzervativní strany v čele s Thatcherovou celých 11 let. Otázkou tedy zůstává, co udrželo ne vždy populární thatcherismus tak dlouho na politickém výsluní. Jednu z možných odpovědí lze získat bližším pohledem na zahraniční politiku Konzervativní strany v tomto období.

Zatímco předchozí konzervativní vlády upouštěly od imperiální tradice země (připomeňme např. Macmillanův „vítr změn“), vládní politika M. Thatcherové se opětovně dovolávala patriotismu a v té době již poněkud zašlé imperialistické slávy.

¹⁶⁴ Důvodem neústupné politiky Thatcherové mohl být i odstrašující příklad, který si mohla vzít z jednání svého předchůdce E. Heatha, který v roce 1972 hornickým odborům povolil a nakonec to způsobilo pád jeho vlády a nástup labouristické strany k moci.

Británie měla být opět vnímána jakožto zcela nezávislá světová velmoc. Odtud vychází např. opatrný přístup k evropské integraci, či postkoloniální sankce vůči Rhodézii. (Viz str. 79, pozn. 149)

Největším úspěchem na mezinárodním poli, který opět získal Británii pověst světové velmoci, však bylo úspěšné vyřešení tzv. Falklandské krize, jež navrátilo Britům pocit národní hrdosti. (Jedná se o tzv. Falklandský faktor.) 2. dubna 1982 bylo Argentinci dobyté britské výsostné území na Falklandských ostrovech a v té době nepříliš populární vláda M. Thatcherové byla donucena k ráznému jednání. Thatcherová viděla v konfliktu možnost jak hájit „reputaci západního světa“ a již 21. května 1982 byla Argentina po krvavých bojích donucena kapitulovat, zatímco Thatcherové přinesl její nekompromisní zásah do mezinárodních vztahů vítězství ve volbách 1983 a výrazný nárůst ekonomiky. (Ramsden, 2002, str. 249)

Hlavním tématem volebních programů let 1979 – 1991¹⁶⁵ však není národní hrdost, ale potřeba národní ochrany, tj. obranyschopnosti na pozadí studené války¹⁶⁶, a seberealizace na půdě Evropského společenství.

¹⁶⁵ Informace, sloužící jakožto základ dalšího textu této kapitoly jsou čerpány přímo z volebních programů CP z let 1979, 1983 a 1987 (online), není-li přímo v textu uvedeno jinak.

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1979 Conservative Party General Election Manifesto [online] 2001 [cit. 24. 1. 2010]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1979/1979-conservative-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1983 Conservative Party General Election Manifesto [online] 2001 [cit. 3. 2. 2010]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1983/1983-conservative-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1987 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 3. 2. 2010]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1987/1987-conservative-manifesto.shtml>>

¹⁶⁶ Pojem studená válka poukazuje na stav mezinárodního napětí v letech 1945–1989/91 v bipolárním systému, vytvořeném dvěma velmocemi a to Spojenými státy a Sovětským svazem. Celý konflikt se skládal z několika fází:

- 1) 1945–55 rozdělení Německa a budování bipolárních institucí – OEEC (Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci), která měla dohlížet na plnění Marshallova plánu (na americkou pomoc západoevropským zemím) a NATO (Severoatlantická smlouva). Dále v západním bloku vzniká po vytvoření Spolkové republiky Německo tzv. Rada Evropy. Ve východním bloku se vytváří jako reakce na OEEC Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) a v souvislosti s přijetím NDR do NATO vzniká vojenský pakt, tzv. Varšavská smlouva.
- 2) 1955–63 – vytváří se „pravidla hry“ pro studenou válku zvláště v Berlíně a na Kubě.
- 3) 1963–78 období uvolňování vztahů, politická komunikace se dostává na vyšší úroveň; konají se vrcholné schůzky představitelů supervelmocí, podepisují se dohody o odzbrojení a rozhodují se i další záležitosti spojené s bipolárním napětím.
- 4) 1978–1985 – tzv. „druhá studená válka“ (viz výše)

Problematika národní bezpečnosti byla v popředí zájmů snad každého volebního programu Konzervativní strany od ukončení 2. světové války. Jednalo se vždy především o snahu vytvoření rovnováhy sil v poválečném světě a zároveň snížení rizika nukleární hrozby. Období vlády Margaret Thatcherové probíhá na pozadí tzv. druhé studené války, tj. nové etapy mezinárodního konfliktu, která přichází v roce 1979, po době relativního zklidnění vzájemných vztahů, vyvolána sovětskou invazí do Afganistánu a islámskou revolucí v Íránu. Thatcherová, na rozdíl od svých předchůdců, kteří byli váhavě proti zbrojení a varovali před atomovou hrozbou, zastávala zcela nekompromisně roli spojence USA. To se projevilo např. souhlasem s umístováním řízených střel a participací Británie na protiatomové obraně (tzv. nukleární štít). Zároveň odmítala labouristické návrhy na jednostranné odzbrojení (jakožto příklad, který by sovětský blok následoval). Vlastnictví atomových zbraní bylo vnímáno jakožto jediný způsob, jak ochránit nejen zájmy vlastní, ale i zájmy celé Evropy. (Conservative party Manifesto 1983, 1987, online – viz pozn. 165)

Přes svůj původní nekompromisní postoj a klíčovou roli Británie v počátcích studené války vycítila Thatcherová nutnost změny přístupu po nástupu M. Gorbačova k moci v roce 1985. Jeho zvolení bylo signálem pro západní mocnosti, že by jim mohlo dát příležitost ke změně charakteru nerozhodně se vyvíjejícího konfliktu¹⁶⁷. Thatcherová vycítila, že Sovětský svaz je na pokraji ekonomického kolapsu a proto v dalších letech vystupovala spíše jako vyjednavac mezi východem a západem. V konečné fázi studené války již Británie nehrála tak významnou roli, zvláště vzhledem k problémům spojených s koncem britského imperiálního postavení, pochybnostem o významu nadnárodní Evropy jakožto západního mocenského bloku a nákladů vyplývajících ze závazku jaderného zbrojení. (Ramsden, 2002, str. 790–791)

Studená válka nebyla jediným problémem v rámci zahraniční politiky země. Od počátku 70. let se volební programy CP zabývají také problematikou členství Velké Británie v Evropském společenství. Na rozdíl od Labouristické strany se konzervativci vždy zasazovali o vstup země do ES, neboť ve sjednocené Evropě

5) 1985–1989/91 – konec studené války.

(Ramsden, 2002, str. 790–791)

¹⁶⁷ „Gorbačov je člověk, se kterým lze vyjednávat.“ (with whom we can do business) (Charmley, 1996, str. 223)

spatřovali nejen záruku trvalého míru, ale zároveň také otevření se novým ekonomickým příležitostem a především možnost vstupu na větší neomezený trh. Avšak ani nové možnosti a výhody otevřené sjednocené Evropy neodchýlily Konzervativní stranu od její vize Británie jako světové velmoci. Ústředním tématem se tedy nejdříve stalo vyjednávání výhodných vstupních podmínek země (na počátku 70. let) a později snaha získat ze členství co nejvíce nových zdrojů, za co nejmenšího příspěvku z vlastní strany. Ve volebním programu 1983 se doslova říká: „Labouristé chtějí Británii odloučit od Společenství, protože se bojí, že nebude schopna konkurence na širším ekonomickém poli a proto by bylo po našem odchodu z ES jednodušší vytvořit socialisticky řízenou ekonomiku. Liberálové a sociální demokraté chtějí sice, aby Británie zůstala členem Společenství, ale pouze za předpokladu, že nebude příliš silně vystupovat proti společné politice členských zemí. Konzervativisté odmítají obě tyto cesty.“¹⁶⁸

Vláda M. Thatcherové soustředila veškeré úsilí na snížení příspěvků do evropského rozpočtu a tím i zmírnění daňové zátěže obyvatel království. Na druhé straně se zasazovala o to, aby evropské výdaje byly přísněji kontrolovány stejně jako projekty, na něž byly určeny.

V 80. letech pak bylo Evropské společenství prezentováno konzervativci jako rozšířené pole k seberealizaci státu. Ve volebním programu 1987 se doslova říká: „Tato vláda zavedla Británii do středu Evropy. Ale být řádnými Evropany nám nezabrání, abychom nehájili především britské zájmy.“¹⁶⁹ Nakonec se podařilo Británii vydobýt nejen snížení příspěvku do společného rozpočtu, ale především zde byla snaha přeměřovat co největší množství peněz (které jednotlivé členské země čerpaly na realizaci svých projektů) ze sektoru zemědělské výroby (který byl již tradičně nejvíce dotován) do sektoru průmyslu, což nahrávalo právě především industriálně vyspělé Británii. Vláda Thatcherové tedy viděla v evropské integraci příležitost, kterou však bylo třeba využívat jen velmi opatrně. Pevnějším vazbám

¹⁶⁸ ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1983 Conservative Party General Election Manifesto [online] 2001 [cit. 3. 2. 2010]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1983/1983-conservative-manifesto.shtml>>

¹⁶⁹ ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1987 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 3. 2. 2010]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1987/1987-conservative-manifesto.shtml>>

v ES se spíše bránili, což se projevilo zejména rozkoem strany nad otázkou přijetí Maastrichtských dohod.

Mezi další nová témata zahraniční politiky CP patří zejména boj proti terorismu (v souvislosti zejména s Falklandskou krizí) či mezinárodní ekonomická pomoc rozvojovým zemím. Ani pomoc chudým státům však nebyla tak úplně nezištná, neboť země s nejnižší životní se staly prostorem, kam mohla Británii levně importovat své firmy, které získávaly důležité developerské zakázky a navíc v těchto zemích zakládaly levně nové pobočky domácích firem a nacházeli zde levnou pracovní sílu.

5.4 Návrat ke kořenům konservatismu pod vedením Johna Majora

Období vlády Johna Majora patří stále ještě ke sporným a nedořešeným tématům a jeho úspěšnost či neúspěšnost bude možné správně zhodnotit nejspíše až s delším odstupem času. Jedno je však jisté již dnes, a to že s Johnem Majorem končí jedna z nejzásadnějších ér v historii Konzervativní strany.

Ještě v roce 1992 Anthony Seldon píše: „Je to právě konzervativní pragmatismus a flexibilita, která pomáhá překonávat straně závažné vnitřní problémy, a překlenout období dočasné nespokojenosti jejích voličů. A je velmi pravděpodobné, že právě tyto vlastnosti zajistí, že se období Konzervativní dominance budou opakovat se stejnou četností i ve 21. století.“ (Seldon, Ball, 1994, str. 65)

Již v roce 1996 se však objevují mnohem pesimističtější vize např. v podání Philipa Nortona, který říká: „Konzervativní strana se mění ze strany v centru dění na stranu okrajovou („in“ party / „out“ party) ... je zde nebezpečí, že Konzervativní století je definitivně u konce.“ (Norton, 1996, str. 57)

Tato práce však nemá za úkol spekulovat o budoucnosti Konzervativní strany, a proto se v následujících částech této kapitoly budeme zabývat již zmapovanou realitou 90. let 20. století, zejména pak pádem thatcherismu a morálně-konzervativní politikou J. Majora.

5.4.1 Základní premisy pádu thatcherismu

Nástup M. Thatcherové do čela strany byl stejně rychlý a nečekaný jako její pád. K pádu thatcherismu přispělo hned několik faktorů, mezi něž patří především mezinárodní ekonomická situace promítnutá do stavu země na konci 80. let,

vnitrostranické problémy, zahrnující nejednotnost názorů a skandály uvnitř strany a v neposlední řadě také radikální přístup k řešení většiny politicko-ekonomických otázek samotné předsedkyně vlády, který v aktuálním kontextu doby přestal být pro voliče přijatelný.

V roce 1988 dochází k celosvětovému krachu na burze, který vyvolává širokou vlnu recese. V Británii dochází k navýšení inflace a zároveň ke snížení cen nemovitostí, které s velkým nadšením občané získávali do osobního vlastnictví v první polovině 80. let. S neúspěchem se setkává také druhé kolo privatizace, týkající se tentokrát elektřiny a vodárenského průmyslu. Británie prohlubuje v krizi nespokojenost občanů ještě tím, že v roce 1989 a 1990 zavádí již zmiňovanou *poll tax*, neboli daň z hlavy pod heslem: „každý by měl platit za komunální služby, které využívá.“ (Charmley, 1996, str. 226)

Problémy se začínají vršit i na vnitrostranické úrovni a zdá se že „železná lady“ nedokáže stranu již více usměrnit. Stranické názory se rozcházejí nejen nad otázkou užší evropské spolupráce v rámci ES, která je stále aktuálnější, zvláště vzhledem k blížícímu se summitu v Maastrichtu (Thatcherová v tomto směru vždy vykazovala značnou nedůvěru k příliš úzkým vazbám mezi jednotlivými státy, přestože obhajovala volný obchod.) Strana se především rozešla v otázce budoucnosti leteckého průmyslu, což nakonec vyvolalo tzv. Westlandskou krizi¹⁷⁰ v roce 1986 a nejednotnost vlády vyvolala u voličů dojem, že kabinet ztratil svou schopnost rozhodování. V neposlední řadě straně nepomohly ani soukromé skandály jejích členů, které otřáslou ideou striktního konservatismu ve společenských otázkách¹⁷¹.

Faktorem, který stál jak u zrodu, tak u pádu thatcherismu, byl bezpochyby radikální příklon k pravicovým hodnotám, který společnost, jež byla po téměř 50 let závislá na státu, nebyla schopna vstřebat. Thatcherová svou politikou otřásla běžnými

¹⁷⁰ Jednalo se o skandál na pozadí sporu o budoucnost britského helikoptérového průmyslu. Zatímco ministr obchodu a průmyslu Leon Brittain (podporovaný Thatcherovou) upřednostňoval sloučení s americkou firmou Skorsky, ministr obrany Michael Heseltin dával přednost evropskému řešení, tj. spojení se s British Aerospace, italskou Agustou a francouzskými společnostmi. Skandál se objevil poté, co do médií prosákla soukromá korespondence mezi zastánci amerického řešení a Heseltinem. Výsledkem byla rezignace některých členů kabinetu a vyšetřování na parlamentní úrovni.

¹⁷¹ Zde máme na mysli tzv. Parkinsonův skandál, kdy náměstek průmyslu Parkinson ohrozil svou dlouhotrvající mimomanželskou aférou morální status strany. Pro stranu, která viděla rodinu jako základní stavební kámen společnosti, byla aféra s těhotnou milenkou veřejným zostuzením. Navíc kritici neodpustili Thatcherové její smířlivý postoj k celé kauze.

životními základy společnosti, jejími institucemi a probudila občany do nové epochy svobody. Kritici si však neodpustí postřeh, že svoboda být úspěšným (která se v rámci thatcherismu rovná téměř povinnosti) zcela zastínila osobní svobodu jednice. Dalším neduhem, na který je třeba upozornit, je téměř vulgární materialismus odsouvající lidské a morální hodnoty (*Greed is good* neboli *chamtivost je v pořádku*), který nahrazuje ideu blahobytu a prosperity skrze podporu podnikání.

Abychom však nekončili tuto kapitolu pesimisticky, je třeba říci, že Margaret Thatcherová byla politikem zcela nového typu stojícím mimo všechny dosavadní kategorie a přijaté postupy své doby. Pokusila se vytvořit kulturu podnikání a ekonomické soutěže, která by zajišťovala prosperitu země a jejích občanů ještě dlouho po jejím odchodu z politické scény. (Charmley, 1996, str. 233)

5.4.2 Majorova vize návratu ke konzervativním kořenům

Jak je patrné z předchozí kapitoly John Major nastoupil do úřadu v poměrně složitém období. Hlavním cílem jeho vlády se stává posunutí thatcherismu do nové etapy, vítězství v příštích volbách a znovusjednocení Konzervativní strany, která by měla znovu získat ztracenou důvěru voličů. Již v tomto počátečním vymezení směru vlády J. Majora můžeme spatřit první náznaky problémů. CP brzy zjišťuje, že vlastně sama neví, kam a jakým směrem by se měl předchozí radikální thatcherismus nově vydat. Pro Majora navíc značí jakýkoli krok ve stopách jeho předchůdkyně potencionální možnost ztráty vlastní vůdčí pozice ve straně.¹⁷² Major tak zahajuje novou etapu fiskálního konservatismu a sociálního liberalismu. Více než k thatcherismu tíhne spíše k pragmatismu, tzn., že jeho vize začínají a končí v horizontu „tady a teď“, vyznává spíše styl konformní, defensivní, než radikální, ofensivní. Pragmatičtí příznivci Majora byli brzy stoupenci thatcherismu nazýváni Whigy, ani ne tak pro ideologický obsah (který byl značně nečitelný), jako spíše pro styl jejich práce.¹⁷³ Konzervativní Whigové pak podle svých odpůrců nabízeli atraktivní, leč úzkoprsý přístup k politice se silnou tradicí veřejných služeb a byli zastánci vize politiky jako „umění možného“. (Přestože jim nezbývalo než připustit,

¹⁷² Kam až vedla jeho snaha odlišit politiku vlastní od politiky M. Thatcherové, bude vysvětleno v následující kapitole.

¹⁷³ Podle Chermleye (str. 248) je dokonce mnohem přesnější rozdělovat konzervativce na Whigy a thatcheristy než používat původní taxonomii „pravíčoví/levíčoví konzervativisté“.

že M. Thatcherová značně tyto hranice možného posunula.) Thatcheristé vyčítali Whigům především jejich posedlost minulostí, zatímco zapomínali na přítomnost a budoucnost. Pragmatismus se podle jeho oponentů hodil do vlády, nicméně v opozici by byl zcela ztracen. (Charmley, 1996, str. 248)

Tato pragmatická strategie se projevila hned v prvním roce jeho premiérské činnosti. Zásadními kroky, které měly získat zpět přízeň voličů, byly:

- a) reforma daně z hlavy;
- b) otevřenější přístup k evropské integraci;
- c) uklidnění situace v Severním Irsku.

Ad a) Tolik odmítanou daň z hlavy zmínil zavedením tzv. Council tax (obecní daň), která byla sice nadále vypočítávána podle počtu osob žijících v nemovitosti, ale nově umožňovala četné úlevy lidem, jejichž majetek byl v rozsáhlé rekonstrukci, mladistvým, osobám žijícím o samotě, charitativním spolkům atd.

Ad b) Snad největším úspěchem Majorovy vlády bylo vytvoření Maastrichtské smlouvy na vrcholné schůzce předsedů vlád členských zemí ES v prosinci 1991. Byl to však jen první krok na dlouhé cestě k užší evropské spolupráci, který nakonec rozdělil nejen konzervativní stranu, ale celou britskou politickou scénu.

Ad c) V prosinci 1993 vydal společně se severoirským premiérem Albertem Reynoldsem Deklaraci z Downing Street, která měla povolit přístup k vyjednávání všem ozbrojeným skupinám v oblasti Severního Irsku, za předpokladu, že se permanentně zřeknou násilí. K příměří postupně přistoupily IRA i protestantské militantní skupiny.

Přes počáteční úspěchy Majorovy vlády a opětovné (i když velmi těsné a překvapivé) vítězství ve volbách v roce 1992, se objevují závažné problémy v ostatních sférách politického, ekonomického i společenského života.

Již po volbách v roce 1992 je uzavřena velká většina zbývajících dolů a tato strategie je v plném rozsahu dokončena v roce 1994. Za další ekonomický přešlap by mohl být považován návrh privatizace poštovních služeb a zavedení daně z přidané hodnoty na domácí pohonné hmoty. Ani jeden z těchto návrhů neprošel sněmovnou a to zejména kvůli zamítavým hlasům právě z řad konzervativců. K těmto zásadním neúspěchům se ještě přidaly problémy se schválením

Maastrichtské smlouvy, při které byli konzervativní poslanci nabádáni svými holandskými kolegy (Holandsko původně odmítlo smlouvu ratifikovat), aby hlasovali proti schválení smlouvy.

Aby navrátil rozhádané straně jednotu a vytyčil „nové“ cíle, přišel John Major na stranické konferenci v roce 1993 s kampaní pojmenovanou jednoduše „Back to basics“ neboli „návrat k základům“.¹⁷⁴ Tato kampaň měla dát voličům jasný signál, že se strana vrací ke svým původním morálním a rodinným zásadám. Avšak i tato výzva dala vzniknout roztržkám v řadách konzervativních poslanců, kteří se přeli především to, co se za jednotlivými základními hodnotami myslí. (Norton, 1996, str. 65–66) Kampaň nakonec skončila úplným fiaskem, když během 19 měsíců muselo rezignovat 21 členů vlády, kteří (ač zastánci rodinných hodnot, manželství, věrnosti a heterosexuálních rodin s oběma rodiči) byly nějakým způsobem zapleteni do finančních či sexuálních skandálů. (Charmley, 1996, str. 245) A tak místo pozitivní pozornosti voličů, získala CP spíše negativní pozornost tisku.¹⁷⁵

Problémy Konzervativní strany nabývaly s blížícími se volbami na objemu. Vláda J. Majora, která se tolik snažila vtisknout konzervativní politice svůj vlastní punc nezatížený vlivem thatcherismu, najednou při sestavování volebního programu zjistila, že jejich pragmatismus nenabízí žádné jednotné vize budoucnosti, žádné konkrétní cíle, či jasný směr, který by mohl přitáhnout podporu voličů. Naopak se strana musela vyrovnávat s úbytkem členů, problémy s financováním a morálními skandály svých členů. Není proto divu, že ve volbách 1997 vítězí Blairova New Labour, která se paradoxně, narozdíl od svých konzervativních soků, hrdě hlásí k odkazu Margaret Thatcherové.

¹⁷⁴ Ve svém projevu na výroční konferenci strany, 8. října, 1993, Major referuje ke stále se zrychlujícímu tempu moderní doby, která nedopřává dostatek času přizpůsobit se změnám. „Zavedené jistoty se hroutí, rozpadají se tradiční hodnoty. Denně můžeme pozorovat četné útoky na pilíře naší společnosti – církve, zákony a dokonce i na samotnou monarchii ... Přestože se věci na povrchu změnily, pod povrchem jsme stále stejní. Staré zavedené hodnoty – sousedství, morálka, slušné chování – jsou stále živé, a stále jsou tím nejlepším, co může Británie nabídnout ... Pokud někdo patří do vězení, měl by tam být, lepší viník za mřížemi než nevinný ustrašený doma. Potřebujeme přísnější pravidla udílení podmíněčných trestů ... Jme proto, aby se lidé spoléhali sami na sebe, jsme pro morálku a respekt k ostatním, pro platy, které zůstanou v kapsách zaměstnanců a nezmizí v daních. Jsme pro peníze, které si udrží svou cenu, pro zemi, která bude sjednocená na základě zdravého rozumu. Britské hodnoty by nikdy neměly být potlačeny. Proto je závěr naší konference jasný: musíme se navrátit k základům.“ (Ball, 1998, str. 133–134)

¹⁷⁵ Tisk přichází s novou charakteristikou Majorovy vlády známou jako „sleaze factor“ neboli „faktor zvrhlosti“.

6. Konzervativní strana ve volebních číslech

Fenomén konzervativního století prostupoval až doposud celou tuto práci, aniž bychom se příliš věnovali důvodům, které toto nazírání CP, jakožto vůdčí síly britské politické scény 20. století, zapříčinily.

Pokud však nahlédneme do volebních statistik, zjistíme, že odpověď je nasnadě. Konzervativní strana se od roku 1900 do roku 1992 zúčastnila 24 parlamentních voleb a z toho 13 z nich jasnou většinou vyhrála. (Viz příloha č. 1) V poválečném období byla konzervativní volební úspěšnost ještě mnohem výraznější – ze třinácti parlamentních voleb (do roku 1992) dokázala proměnit ve vítězství 8 z nich. I přes nepříznivá období (charakterizována roky 1906, 1945 a 1966) lze říci, že CP dominovala celým dekadám let třicátých, padesátých a osmdesátých.

Hledání příčin volebních úspěchů Konzervativní strany bude předmětem dalších kapitol.

6.1 Volební systém Velké Británie

Než začneme s analýzou volebních úspěchů a neúspěchů Konzervativní strany, je nutné zasadit toto téma do rámce volebního systému země.

Pokud bychom měli definovat pojem voleb, našli bychom následující charakteristiky:

1. volby jsou prostředkem legitimace politického systému, názory a zájmy voličů se přenášejí na strany a osoby;
2. volby představují pro společnost přijatelný prostředek výběru politické elity;
3. volby reprezentují pokojné řešení politických konfliktů, konkurenční boj má podobu utkání s určitými pravidly;
4. volby jsou prostředkem aktualizace politických změn;
5. volby apelují na voliče, aby se zamysleli nad určitými hodnotami, cíli a programy, a posilují občanské vědomí a účast na politickém životě.¹⁷⁶

V britském kontextu pak volby fungovaly nejen jako legitimní způsob získání nové vlády, ale pro mnohé politiky se volby staly prostředkem jak legitimizovat své

¹⁷⁶ (Klokočka, 1991, str. 69)

vlastní vládní kroky (příkladem může být neúspěšný pokus E. Heathe, který tak chtěl ospravedlnit svůj radikální postoj k odborům) či své vůdčí postavení v čele strany a vlády (zde můžeme odkázat na např. J. Majora, který se svým překvapivým volebním úspěchem v roce 1992 vymanil alespoň částečně ze stínu Margaret Thatcherové – viz příloha č. 1).

Jak je dobře známo, v demokraciích západního typu fungují dva základní druhy volebního systému a to: a) **proporcionální**, ve kterém procentuální počet získaných hlasů přibližně odpovídá počtu získaných parlamentních křesel. Vláda takto vytvořená může být vládou většinovou, menšinovou či koaliční (příkladem státu s tímto systémem je kromě velké části evropských zemí i Česká republika); b) **většinový**, který funguje na principu postupu neúspěšnějšího kandidáta ve volebním obvodu, přičemž se hlasy neúspěšných kandidátů ztrácejí.¹⁷⁷ Vládu pak tvoří pouze sama vítězná strana.

Velká Británie je typickým představitelem většinového volebního systému, kdy se u moci střídají vždy dvě největší parlamentní strany, tj. až do roku 1945 se jednalo o Konzervativní stranu a Liberální stranu, zatímco v poválečném období jsou volby v rukou Konzervativní strany a Labouristické strany. (Viz příloha č. 2) Mohlo by se zdát, že v současných 659 volebních obvodech tak proti sobě bojují pouze dva konkurenční zastupitelé, pravdou ale je že kandidátů je mnohem více a i oni mohou ovlivnit výsledky voleb. I když se zástupci menších stran nemají šanci dostat do parlamentu, často se stává, že odebírají hlasy nejžhavějším kandidátům. To se projevilo například v první polovině 20. století, kdy tehdy ještě nepříliš výrazná Labouristická strana získala ve svůj prospěch část voličů Konzervativní strany a pomohla tak k vítězství liberálů.

Velkými výhodami tohoto systému je vytvoření silné většinové vlády, která pak má v podstatě neomezenou možnost prosazovat svou vládní politiku. Na druhé straně kritici zdůrazňují, že možnost vládnout je předem zajištěna pouze dvěma nejsilnějším stranám, zatímco menší strany nemají možnost do politiky státu téměř nikdy zasáhnout, ztrácí se tak pluralita politických názorů a možnost diskuse, tolik důležitá pro vývoj země. Další zřetelnou nevýhodou většinového volebního systému je fakt, že celkový počet získaných volebních hlasů neodpovídá celkovému

¹⁷⁷ Systém nazývaný *first past the post*, neboli „vítěz bere vše“. (Rovná, 2004, str. 200)

zisku parlamentních křesel. (Viz příloha č. 3, 4, 5) Například Konzervativní strana ve své historii dvakrát získala většinu celkového počtu hlasů a přesto prohrála parlamentní volby v roce 1910 a 1974.¹⁷⁸

Volby jsou vždy vyhlášeny premiérem, který žádá královnu o rozpuštění parlamentu. Dnem rozpuštění parlamentu začíná volební kampaň, která končí až dnem voleb. Maximální funkční období jedné vlády je 5 let, ale zatímco např. ve Spojených státech je datum nových voleb přesně dané, o vyhlášení voleb v Británii rozhoduje pouze premiér. Vyhlášení voleb se tudíž stává mocným nástrojem v rukou vládnoucí strany, která může nové volby vypsat právě v okamžiku své největší síly.¹⁷⁹

Závěrem je ještě nutné zmínit, že volební právo v Británii má každý občan starší osmnácti let, který je zapsán na voličském seznamu¹⁸⁰, který sestavuje orgán samosprávy a doplňuje ho dvakrát ročně podle volebních obvodů. (Rovná, 2004, str. 202)

6.2 Konzervatismus dělnické třídy

Již od svého vzniku byla Konzervativní strana (dokonce i její předchůdkyně, strana Toryů) vždy velmi úzce spjata s vládnoucí společenskou vrstvou. Stalo se již jakým

¹⁷⁸ Ve volbách 1910 získala parlamentní většinu Liberální strana, i když obdržela celkově téměř o 200 tisíc hlasů méně než konzervativci. Podobná situace se opakovala v roce 1974, kdy v únorových předčasných volbách získala CP pod vedením Heatha opět o přibližně 200 tisíc hlasů více než konkurenční Labouristé a přesto ve sněmovně obdržela pouze 297 křesel, zatímco Labouristé získali většinu o pouhých čtyři křesla, tj. 301. (Charmley 1996, str. 258 a 259) Podobná situace nastala i v roce 1951, kdy Labouristická strana sice získala celkem o více než 200 tisíc hlasů více než její největší konkurent, ale zisk křesel měla o 7 menší. (Viz příloha č. 1)

¹⁷⁹ Zatímco funkční období většiny vlád ve 20. století bylo 4 roky, John Major čekal až do poslední chvíle roku pátého, aby tak co nejvíce upevnil své pozice, zejména na pozadí Války v zálivu a Maastrichtských dohod.

¹⁸⁰ Rozšiřování volebního práva v Británii probíhalo v několika etapách (jak už ostatně bylo zmíněno zejména v kapitole 2):

1832 – 20 % mužů (jednalo se většinou o vyšší vrstvy obyvatel)

1867 – 33 % mužů (volební právo přiznáno i dělnictvu)

1884 – 67 % mužů

1918 – 74 % všech dospělých obyvatel nad 21 let, volební právo žen nad 30 let

1928 – 100 % všech obyvatel, rovné právo mužů a žen nad 21 let

1969 – volební právo od 18 let pro všechny

(Rovná, 2004, str. 203)

si klišé, spojovat Konzervativní stranu se zastáváním zájmů majetných a s orientací na konzervativní hodnoty jako jsou rodina, církev a ve 20. století naopak osobní svoboda a podnikání. Tímto způsobem analyzovala přízeň voličů jednotlivých stran.

Podle tohoto dělení pak může vysledovat, že zatímco v 19. století se voličstvo dělilo především podle náboženství (na vyznavače anglikánské církve podporující konzervativce a zastávce nonkonformismu volící ve velké většině liberály), s nástupem 20. století se voličská základna začala ve svých preferencích orientovat spíše podle třídní příslušnosti. Třídní příslušnost a způsob obživy se tak ve 20. století staly hlavní proměnnou ve výzkumu volebních výsledků. (Viz příloha č. 6)

Jak již bylo zmíněno, CP je většinou spojována se stále se zužující skupinou elit, tj. členů té nejvyšší společenské vrstvy, skupiny majetných. Avšak tento zavedený pohled na věc nedokáže ani zdaleka vysvětlit, proč se Konzervativní strana udržela na politickém výsluní až do současnosti (na rozdíl např. od Liberální strany) a proč dokonce ve 20. století prožívala několik výrazných období hegemonie, zatímco její konkurence, v čele s Labouristickou stranou (která by podle této teorie měla mít mnohem větší zastání, neboť její ideologie apeluje zejména na širokou dělnickou třídu) se dokázala výrazněji prosadit pouze v poválečném období a pak musela čekat více než 40 let na svou příští výraznější šanci.

Pokud se podíváme na volební statistiky, zjistíme, že Konzervativní strana si během své existence dokázala zajistit širokou podporu přesahující jednoznačně zaběhnutý třídní rámeček a kromě svých tradičních zastánců přitáhla svou politikou i značnou část těch, kteří by podle třídní teorie měli podporovat liberály a později labouristy¹⁸¹ – mluvíme zde o dělnické třídě.¹⁸²

Podle kritiků konzervatismu, a zde se budeme především odvolávat na Alana Browna a jeho *The Tory Years 1951–1962*, reprezentuje CP pouze tzv. třídu elit, tj. směs nejmocnějších reprezentantů Británie, kteří vlastní půdu, továrny a další

¹⁸¹ Zdroj flexibility, kterou v přístupu k voličům CP vykazuje, je také možné hledat v letech strávených v opozici, které Konzervativní strana vždy využila k přehodnocení své ideologie, struktury a svých přístupů.

¹⁸² Podle Roberta Wallera by konzervativci, coby strana majetkových a finančních elit a církve, jejíž stoupenci by se rekrutovali pouze ze střední a vyšší vrstvy, jen stěží získala být jediné křeslo v parlamentu za celou první polovinu 20. století. (Seldon, Ball, 1994, str. 582)

výrobní prostředky, finanční zdroje země a vyznačují se vysokou mírou kontroly nad těmi, kteří těmito prostředky nedisponují. (Brown, 1963, str. 8) Konzervativní strana je pak nástrojem, skrze nějž může vládnoucí třída prosazovat své zájmy, které jsou v přímé opozici k zájmům jejich oponentů, tj. labouristického hnutí, které si klade za úkol hájit potřeby široké masy lidí. (Brown, 1963, str. 9) Je tedy zásadní otázkou jak je možné, že strana zastupující třídu vykořisťovatelů získala širokou podporu zástupců třídy vykořisťovaných.¹⁸³ Robert McKenzie a Allan Silver, ve své knize *Angels in Marble – working class conservatives in urban England*, vnáší do analýzy volebních výsledků celou skupinu nových pojmů, zastřešených pod názvem *konzervatismus dělnické třídy*.

6.2.1 Konzervatismus dělnické třídy v první polovině 20. století

V rámci této teorie se pak nabízí vysvětlení pomocí faktoru tzv. ‘úcty či podřízenosti’ (angl. deference). Podle McKenzieho a Silvera se „podřízení voliči“ dobrovolně vzdávají své politické moci ve prospěch společensky nadřazených osob. Takovýto voliči věří v jisté osobní kvality elit, a v jejich dobrou vůli, která zajistí pracujícím blahobyt. Upřednostňují symbolický či institucionální status před změnou. (McKenzie, Silver, 1968, vysvětlující poznámka-nestránkováno)

Dalšími faktory, které předznamenávají „podřízené voličské chování“ jsou: souhlas s dominantní ideologií (důraz je kladen především na tradici a tudíž jakákoli odchylka, či radikální a socialistické názory byly vnímány jako „deviantní“); loajalita vůči straně, kterou volily předchozí generace¹⁸⁴; prostupování dominantní ideologie všemi částmi běžného života – vzdělání, rodina, církve, média. (Seldon, Ball, 1994, str. 584)

Méně významnou teorií v rámci konzervatismu dělnické strany se stala idea sociální kontroly pracujících nad vládnoucí elitou tím, že ovlivňují její zvolení či nezvolení.

Někteří politologové se přiklánějí i k možnosti fragmentace v rámci společenské vrstvy a poukazují na fakt, že mnozí pracující mající vyšší kvalifikaci mohli volit

¹⁸³ Oba výrazy „vykořisťovatel“ a „vykořisťovaný“ prostupují celou knihou Alana Browna a proto jsou zde použity.

¹⁸⁴ Viz příloha č. 7

konzervativce za účelem odlišení se od zbytku dělnictva. (Seldon, Ball, 1994, str. 585)

Podle Wallera (Seldon, Ball, 1994, str. 590) navíc britské dělnictvo, přes vzrůstající třídní vědomí, nikdy zcela nepřijalo ideu ani praxi „třídního boje“ a i po vlnách stávek (např. 1921 či 1926) došlo vždy k dlouhodobému uklidnění situace. Stejně odmítavý přístup měli pracující vrstvy obyvatel i ke skupinám marxistickým, fašistickým či anti-semitickým (narozdíl od svých soukmenovců v kontinentální Evropě).

Přestože v raném období 20. století pomalu upadal zájem o náboženské hodnoty reprezentované právě Konzervativní stranou¹⁸⁵, další tradice zastávané CP byly stále živé. Jednalo se především o restriktce vůči imigraci (vysoká míra imigrantů, mohla dělníky připravit o pracovní příležitost), a obrana národa.

Nejvíce motivační však jednoznačně byla idea „jednoho národa“ (či „celého národa“ – „the whole nation“), kterou konzervativci obzvláště zdůrazňovali. Alfred Duff Cooper ve své práci *Why Workers Should Be Tories* doslova říká: „Torysmus nesnese rozdělení Angličanů do tříd.“ (McKenzie, Silver, 1968, str. 27) Také Quintin Hogg, v roce 1967 opakuje to, co bylo řečeno již o dvacet let dříve (tj. „jakákoli kniha o konzervatismu je současně historií britského národa, jeho institucí a nahromaděných vědomostí a především národního charakteru“) a dodává, že „být konzervativcem je jen další způsob jak být pravým Britem.“ (McKenzie, Silver, 1968, str. 18)

Již na počátku 20. století se Konzervativní strana také zaměřila na svou image, tj. vizi jednotné silné strany svázané s tradicemi a historií země, která u voličů jasně vítězila nad rozdělenými liberály či nově vzniklou Labouristickou stranou. Součástí image strany byly i politické schopnosti jejích představitelů, které se v rámci konzervatismu projeví zejména během 2. světové války. Zatímco labouristé byli

¹⁸⁵ Úpadek náboženských hodnot lze nejlépe vyčíst z tabulky (viz příloha č. 8). Jedná se o nový způsob analýzy volebních výsledků, která byla přijata Williamem Millerem (*Electoral Dynamics*) a Kennethem Waldem (*Crosses on the Ballot*). Koeficienty ukazují vztah mezi různými proměnnými vzhledem k volebním výsledkům Konzervativní strany. Čím vyšší je kladné číslo v tabulce, tím více měla daná proměnná vliv na rozhodování konzervativních voličů. Z tabulky lze tedy například vyčíst, že zatímco do roku 1918 byla podpora střední třídy pro konzervativce zcela zanedbatelná (resp. počet voličů ze střední třídy ve volebním obvodu měl minimální vliv na získání voličských hlasů), od roku 1918 je vztah mezi počtem voličů střední třídy a počtem konzervativních hlasů stále vyšší a jasnější.

většinou vykreslováni jako nekompetentní extremisté, zastávající radikální ekonomickou politiku (jednalo se zejména o celonárodní vlnu znárodnování a posílení úlohy odborových organizací), Konzervativci se ukázali jako patrioti, kteří hájí zájmy země (např. v rámci daňové reformy a následného protekcionismu) se silným důrazem na ochranu země a protisocialistickou vizí majetkové demokracie (umožnili vlastnit majetek širokým vrstvám obyvatel). (Seldon, Ball, 1994, str. 591)

Jedná se tedy o zcela netřídní ideály, díky kterým zejména ve dvacátých a třicátých letech 20. století dokázala Konzervativní strana vytvořit většinovou či koaliční vládu (jednalo se o volby 1922 – 1935, kdy pouze v roce 1923 a 1929 vznikla vláda menšinová). (Viz příloha č. 1)

6.2.2 Voličská základna Konzervativní strany ve 2. polovině 20. století

Duch poválečné éry vnesl do britské společnosti touhu po radikální změně. Voliči se odklání od konzervatismu a velkou většinou volí Labouristickou stranu, slibující válkou vyčerpanému národu ulehčení od každodenních starostí v podobě řízené ekonomiky, znárodnování a silného sociálního státu. Jak je však patrné z volebních výsledků (viz příloha č. 1) labouristi si nedokázali své postavení udržet po celá dvě funkční období¹⁸⁶(pokud hovoříme o období mezi lety 1945 – 1997).

Důvodem je zřejmě neschopnost dlouhodobě oslovit voliče a přílišná zaměřenost jen na jednu sociální vrstvu obyvatelstva. Přestože dělnická třída i v poválečných letech stále početně převyšovala třídu střední, typicky konzervativní, nezajistila svou podporou vítězství labouristů v roce 1951. Dělnická třída, ač početnější, nikdy jednotně nevolila labouristy, z čehož vytěžila právě Konzervativní strana, která svým programem a svou image dokázala přesvědčit různé společenské vrstvy obyvatelstva.

Hlavním symbolem pro volby 50. let se stala Studená válka a z ní plynoucí boj proti komunismu a silná obrana národa (čelící hrozbě např. atomové či vodíkové bomby). Značnou část voličů ze středních i dělnických vrstev pak ke

¹⁸⁶ Po vítězství ve volbách 1945 a 1950 přišel pád ve volbách 1951, necelá 2 funkční období byli labouristé u moci v letech 1964–1970. Ještě kratší bylo období labouristické vlády od roku 1974 – jednalo se o pouhé 1 funkční období.

konzervativcům přilákala jejich politika bydlení pod vedením Macmillana (v té době ministra pro otázky bydlení).¹⁸⁷

Volební výsledky let 60. byly nejvíce ovlivněny pracovním zařazením voličů, kdy již tradičně nemanuálně pracující voliči upřednostňovali CP, zatímco nižší střední třída a vyučená dělnická třída se přikláněla k labouristům.¹⁸⁸ Avšak právě mezi vyučenými dělníky se vytvořila početná skupina tzv. pohyblivých voličů (floating voters), kteří svou přízeň dělili střídavě mezi CP a labouristy a pomohly tedy Konzervativní straně přinejmenším ke dvěma přesvědčivým volebním vítězstvím (jednalo se o volby 1955 a 1959, ve volbách 1951 zvítězila CP pouze těsnou většinou 7 křesel – viz příloha č. 1)

V souvislosti s volebními čísly 60. let Waller také hovoří o tzv. efektu sousedství či prostředí (neighbourhood/milieu effect), který ukazuje na podobnost politických preferencí lidí sdílejících stejné prostředí ať už životní, pracovní, třídní, či lokálně ekonomické (horníci podporující labouristy, zemědělci podporující konzervativce atd.). (Seldon, Ball, 1994, str. 597)

Období sedmdesátých let se naopak neslo v duchu střídání vlád a jisté voličské rozpolcenosti. Jednalo se o bezpochyby konkurenčně nejnabitější volební období, které ovšem nedokázalo přinést zemi potřebnou stabilitu pod záštitou ani jedné ze dvou vůdčích stran. Hlavní důvod takovéto situace můžeme najít především v neschopnosti obou stran dlouhodobě řešit především ekonomické problémy země.

6.3 Fenomén Margaret Thatcherové

S nástupem Margaret Thatcherové do čela Konzervativní strany a později vlády přichází vlna radikálních změn a přesunů nejen na poli ekonomickém a sociálním, ale i na poli volebním. Podle R. Rose změnilo 42 procent všech voličů během let 1979–1983 nějakým způsobem své politické preference.¹⁸⁹ Vliv na tuto situaci měla nejen politika a síla osobnosti Margaret Thatcherové, které se opětovně podařilo překročit třídní rámec voličské příslušnosti, ale také fakt, že typicky labouristická dělnická voličská základna se zmenšila z původních 61% v roce 1964

¹⁸⁷ Preference voličů podle způsobu bydlení viz příloha č. 9

¹⁸⁸ Podle Wallera (Seldon, Ball, 1994, str. 596) se k protikonzervativnímu táboru přidali ještě mladí voliči. Všechny tyto 3 skupiny vyčítaly Konzervativní straně propojení s velkým obchodem a navíc podléhaly dojmu, že CP hájí zájmy pouze jediné vrstvy obyvatelstva (v tomto případě té nejvyšší).

¹⁸⁹ Viz příloha č. 10

na 49% v roce 1979. (Seldon, Ball, 1994, str. 600) K tomu dále přispěl vývoj emancipace žen, kdy stále větší počet z nich se zabýval již 50 let nemanuálními činnostmi, což nadále prohloubilo jejich již tak tradiční příklon ke Konzervativní straně.¹⁹⁰ Patrné je to zejména na volebních statistikách z roku 1979, mírný pokles podpory strany v dalších volbách lze vysvětlit např. vyšším vzděláním žen a tudíž jistým odklonem od rodinných hodnot. Ze stejných důvodů se také postupně stírá rozdíl ve voličských preferencích mezi ženami a muži. (viz příloha č. 11)

Přesto se spíše zdá, že nástup Thatcherové nebyl ani tak vítězstvím konzervativců, jako spíše prohrou labouristů, jejichž strana dlouhodobě působila dojmem neschopnosti řešit problémy (což se projevilo např. již zmiňovanou Zimou nepokojů, viz str. 86). Systém sociálních benefitů zklamal, míra inflace dosáhla nevídaných hodnot a platy byly zmrazeny. Thatcherová vydělala na stále sílícím hlasu středních vrstev vyžadujících podporu drobného podnikání a omezení plýtvání v rámci sociálního státu.

Ve volebních výsledcích Konzervativní strany pod vedením M. Thatcherové se však odráží ještě jeden velmi důležitý faktor, který zvláště v období stále sílícího vlivu médií se ukazuje jako naprosto centrální a to je *image* strany. Byla to právě schopnost prezentace, která zajistila CP širokou podporu voličů, přestože vláda během svých tří volebních období zavedla mnoho velmi nepopulárních opatření (připomeňme např. omezení moci odborů, uzavírání dolů, vysoká míra nezaměstnanosti, daňová reforma atd.). Podle Wallera (Seldon, Ball, 1994, str. 604) se voliči nerozhodují ani tak podle způsobu vedení politiky, jako jsou spíše osloveni obecnou image stany, jejími kompetencemi, silnou vůdcovskou osobností a vnitřní jednotou strany. Neméně důležitá je také prezentace politických idejí strany způsoby, které jsou pro voliče srozumitelné. (Tamtéž.)

Pokud bychom se měli z tohoto úhlu pohledu podívat na politiku M. Thatcherové je jasné, že měla své voliče čím ohromit. O její silné vůdčí osobnosti není třeba dalekosáhle hovořit, stačí připomenout přezdívku, již si získala – „železná lady“.

¹⁹⁰ Po získání volebního práva vstoupily ženy do volebních místností a svým pragmatismem se již od počátku z velké části přikláněly právě ke Konzervativní straně. A jelikož v roce 1928 tvořily ženy 53% všech registrovaných voličů, nebyla to podpora vůbec zanedbatelná. Podle některých odhadů by dokonce bez přispění voličů ženského pohlaví byli labouristé nepřetržitě u moci od roku 1945 do roku 1979 (Seldon, Ball, 1994, str. 615). Ve srovnání s poválečným obdobím, se od roku 1955 genderové rozdíly v konzervativní straně postupně stírají a již ve volbách 1983 a 1987 jsou rozdíly téměř zanedbatelné. (Seldon, Ball, 1994, str. 615)

Zatímco svoji stranu dokázala prezentovat jako silně patriotistickou, schopnou stát v čele světových velmocí (k čemuž přispěl např. tzv. Falklandský faktor, viz str. 88), na druhé straně se jí podařilo vykreslit opoziční labouristy jako stranu nedůvěryhodnou a levicově extremistickou, zaměřenou pouze na jednu oblast voličů, tj. úzce spojenou s odbory. Svou kompetenci vládnout pak podpořila zejména na poli ekonomickém, kde i přes vysokou míru nezaměstnanosti převládal u voličů pocit zlepšení životních (ekonomických) podmínek, k čemuž přispěl zejména tzv. Lawsonův boom.¹⁹¹

Pokud se podíváme na statistiku volebních preferencí z roku 1987, můžeme si všimnout, že Thatcherová dokázala získat vysokou podporu skutečně téměř všech vrstev, ať už je bereme z hlediska sociálního či hlediska zaměstnání. (viz příloha č. 12)

Po nadšení let 80. však přišlo jisté vystřízlivění a na počátku 90. let hromadný odliv preferencí, opět u všech skupin obyvatel, způsobil pád Margaret Thatcherové. Podíl na tomto poklesu oblíbenosti měla především nově zavedená daň z hlavy a dále jistá politická ztuhlost hraničící občas až s pravicovým extremismem. Po odchodu Thatcherové z čela vlády a nástupu Johna Majora na konci roku 1990 je možné vysledovat nový nárůst voličské oblíbenosti strany. (Viz příloha č. 12) Major zcela viditelně dokázal obrousit hrany thatcherovského radikalismu a znovu získat širokou podporu obyvatel.

6.4 Přejít Konzervativní strany do dlouhodobé opozice pod vlivem New Labour

Ve volbách 1992 vítězí Konzervativní strana v čele s Johnem Majorem opět výraznou většinou nejen hlasů, ale i počtem získaných parlamentních křesel. Zdá se, že strana dosáhla zvolením nového vůdce jistého oživení a jeho úspěchy na poli domácí i mezinárodní politiky (měnová reforma, Maastrichtská smlouva) toto domnění jen potvrzují. Konzervativní strana je v roce 1992 stranou otevřenou širokým společenským vrstvám, ženám i evropské integraci. Stačí však pouhých pět let na to, aby se strana proměnila ve stranu nejasné politické ideologie, vnitřních sporů, skandálů a vůbec ve stranu, která je najednou schopna oslovit o celých

¹⁹¹ Jednalo se o fiskální politiku ministra financí Lawsona, který se částečně odvrátil od klasického monetarismu. Srovnal směnný kurz libry s německou markou v poměru 1:3, aby tak stabilizoval britskou měnu a vyhnul se stále vzrůstající míře inflace.

6 miliónů voličů méně než ve volbách předchozích. (Viz příloha č. 1) Image strany coby kompetentního a důvěryhodného zastávce všech občanů je zcela ztracena.

Důsledky jsou pak nedozírné. Strana se ocitá od roku 1997 v permanentní opozici, která trvá již přes 12 let. Na opačné straně politického spektra slaví nevídané úspěchy tzv. New Labour, neboli transformovaná Labouristická strana, která vůbec poprvé ve své historii je schopna prosadit se ve třech po sobě jdoucích volbách a to s velmi výraznou většinou získaných křesel, i když celkový počet hlasů zejména v posledních volbách tomu příliš neodpovídá (srov., viz příloha č. 3, 4 a 5).

Příčinou tohoto pro Konzervativní stranu jasně nepříznivého vývoje je již zmíněná proměna Labouristické strany, zatímco na straně druhé stojí zejména vnitřní problémy konzervativců.¹⁹² V následujících dvou kapitolách podrobněji zmapujeme již zmíněné důvody pádu konzervativní vlády (viz kapitola 5.4.2) a zároveň se pokusíme ukázat, čím si New Labour získala tak širokou podporu voličů.

6.4.1 Zhodnocení důvodů neúspěchu konzervativní strany ve volbách 1997 – 2005

Již v kapitole 5.4.2 byly zmíněny některé důvody pádu Majorovy konzervativní vlády. Nyní se však podrobněji podíváme na volební programy strany z let 1997–2005, pokusíme se zhodnotit strategie volební kampaně a nakonec se také věnujeme zhodnocení konzervativního neúspěchu, tak jak ho analyzovali sami konzervativci.

Majorova vláda se před volbami 1997 nenacházela právě v nejvýhodnější pozici (snad i právě proto Major čekal s vyhlášením voleb až na nejzazší termín).

Konzervativní strana byla vnitřně rozdělena nad otázkami Evropské Unie, zvláště v souvislosti s blížícími se Římskými dohodami, které měly v Evropě nastolit jednotnou měnu, a navíc se na důvěryhodnosti strany podepsala řada osobních afér velké části členů kabinetu („sleaze“ viz kapitola 5.4.2). Zásadní prohrou konzervativní vlády byly ekonomické neúspěchy země, také vyloučení Británie ze Směnného mechanismu (Exchange Rate Mechanism) v září 1992, či navýšení daně z přidané hodnoty u pohonných hmot.

¹⁹² Jedná se především o názorovou roztržičnost (zejména nad otázkami EU) a do roku 2005 nebyla strana schopna nalézt dostatečně silného, charismatického vůdce, který by navrátil straně ztracenou důvěryhodnost.

Konzervativní vláda, vládoucí nepřetržitě od roku 1979, jen stěží hledala nové cíle, které by mohly obstát v konkurenci s neotřelou vizí New Labour. Již při sestavování volebního programu se objevily nové obtíže, a to především s hledáním nové (od thatcherismu odlišené) a jednotné ideologie, již tak rozhádané, strany. Výsledkem byl vágní politický program, který se sice pokusil sestavit seznam konkrétních cílů, avšak i těch bylo příliš mnoho (celkem 25) a vytyčení strategií k jejich naplnění se odehrávalo na té nejjobecnější rovině.¹⁹³ (srov. New Labour, kap. 6.4.2).

Strana se pokusila vytěžit především ze svých ekonomických úspěchů a proto téměř veškerá témata, včetně sociálních (např. téma rodina se odehrává téměř výlučně na rovině vlastnictví majetku), jsou neodlučně spjata s vizí pokroku a výdělků. Výsledkem je do určité míry odosobněný obsah, který může vytvářet dojem, že strana vnímá člověka pouze jako výrobní prostředek (srov. New Labour, viz kapitola 6.4.2). Ovšem i na tomto poli ztratila CP svou důvěryhodnost, neboť se distancovala od období ekonomické recese na počátku 90. let a tudíž jí veřejnost nepřipisovala ani úspěchy za její ozdravení.¹⁹⁴

Stejně neosobní přístup byl volen v oblasti školství, kde chce CP dosáhnout jednotných výsledků všech studentů, které by byly pečlivě kontrolovány a měřeny. („Nastavíme národní standard školních výkonů tak, aby odrážel náš všeobecný zájem udržet Británii na výsluní evropské vzdělanosti“¹⁹⁵)

Snad nejspornějším bodem konzervativního programu je otázka Evropské Unie, kdy se strana odklání od thatcherovské vize Británie jako vůdce evropských zemí a přiklání se spíše k pasivnímu vyčkávání. „Chceme být v Evropě, ale nechceme řídit Evropu“¹⁹⁶, i toto heslo vyznělo poněkud naprázdno, neboť přes snahu být součástí

¹⁹³ „Naším cílem musí být, aby Británie byla nejlepší místem pro život na celém světě“

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1997 Conservative Party General Election Manifesto: You can only be sure with the Conservatives [online] c2001 [27. 2. 2010] <<http://www.conservative-party.net/manifestos/1997/1997-conservative-manifesto.shtml>>

¹⁹⁴ BBC 1997: Labour landslide ends Tory rule [online] poslední revize 15. 4. 2005 [cit. 7. 3. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/vote_2005/basics/4393323.stm>

¹⁹⁵ ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1997 Conservative Party General Election Manifesto: You can only be sure with the Conservatives [online] c2001 [27. 2. 2010] <<http://www.conservative-party.net/manifestos/1997/1997-conservative-manifesto.shtml>>

¹⁹⁶ ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1997 Conservative Party General Election Manifesto: You can only be sure with the Conservatives [online] c2001 [27. 2. 2010] <<http://www.conservative-party.net/manifestos/1997/1997-conservative-manifesto.shtml>>

Evropy, se Konzervativní strana drží konceptu pouze ne příliš pevného sjednocení silných národních států. („Konzervativní vláda bude usilovat o partnerství národních států, zatímco ostatní chtějí budovat federální Evropu. Britská konzervativní vláda nedovolí, aby se Británie stala součástí federace evropských států“¹⁹⁷. Stejně váhavý postoj je viditelný i z přístupu k jednotné evropské měně, kdy Konzervativní strana nechává tuto otázku otevřenou a odpovědnost za rozhodnutí přenechává občanům. („Garantujeme referendum o společné evropské měně“.)

K volebnímu vítězství nakonec nepřispěla ani poslední strategie tzv. „clear blue water“ („průzračná modrá voda“). V jistém smyslu se jednalo se o nastavení zrcadla New Labour a její nové politice, která zásadním způsobem připomínala politiku konzervativní. Konzervativci vznesli požadavek stanovit jasnou hranici mezi původním konzervatismem a novým labourismem, neboli oddělit oba směry „průzračnou modrou vodou“. (Ball, 1998, str. 134–135) Tímto způsobem se snažili poukázat na labouristické „překrucování“ konzervativní politiky, např. labouristická podpora podnikání, která však měla přinést lidem rovnost spíše než zisky atd. Avšak zde CP narazila na problém, který sebou přinesla jejich vlastní dlouhodobá úspěšnost. Vysoký počet voličů totiž nikdy plně nezažil, vzhledem ke svému věku (připomeňme, že konzervativci vládli nepřetržitě 18 let), labouristickou vládu a tudíž zde nebyl prostor pro srovnání, čímž se mohly vize New Labour zdát ještě lákavější (oproti poněkud neměnné politice konzervativců).

Pohled konzervativců na jejich zásadní volební neúspěch v roce 1997 (s takto velkým rozdílem zvítězila naposledy Konzervativní strana v roce 1931, viz příloha č. 1) lze vyjádřit slovy projevu Michaela Portillia (původně konzervativního poslance, který neúspěšně kandidoval na post předsedy strany) na výroční konferenci centra pro politická studia, 9. října 1997:

- 1) Strana začala být spojována s nejneoblíbenějšími tématy a myšlenkami. Konzervativní strana byla neodvolatelně spojena s drsností, pocitem, že se nestará o nezaměstnanost, chudobu, nepatřičné bytové podmínky, nemohoucí a samoživitel. Dále lidé považují CP za nedostatečně zúčastněnou, pokud jde o morální argumenty týkající se zavírání dolů či prodeje zbraní. Konzervativní

¹⁹⁷ Tamtéž

straně je vyčítáno, že podporuje nestřídmost a má nedostatečně kvalifikovaná přístup k ekonomice volného trhu.

- 2) Strana téměř úplně zapoměla na důležitost loajality a vazeb uvnitř strany, bez čehož není žádná politická strana schopna efektivně fungovat. Pouze loajalita, která je řádně prezentována navenek a posilována zevnitř může být efektivní v boji o přízeň voličů.
- 3) Konzervativní strana je stále více považována za arogantní a vzdálenou reálnému kontextu věcí a událostí. Strana se prezentuje způsobem, který je nesrozumitelný lidem, používá neosobní jazyk ekonomie tam, kde je zapotřebí lidskosti. Strana a zejména její stále stejní (staří) členové se svou vulgaritou, odtažitostí a nesrozumitelným slovníkem odcizili svým voličům.
- 4) Nemorální aféry jednotlivých členů strany („sleaze) zásadně poškodily dobré jméno CP v očích voličů. Konzervativní strana je dnes vnímána jako zkorumpovaná a nevhodná pro sužbu veřejnosti. (Ball, 1998, str. 140–141)

Volby 2001 byly pro Konzervativní stranu v čele se Williamem Hagem spíše snahou napravit obrovské škody způsobené propadem ve volbách 1997, než pokusem o znovuzískání vládních postů. Strana byla i nadále rozdělena nad otázkou Evropské Unie, čemuž nepomohl ani proslov M. Thatcherové, která řekla absolutní „ne“ přijetí eura. Nejednotnost strany se však ukázala i na příkladu stínového ministra financí Olivera Letwina, který ohlásil několikanásobně větší škrty ve státních výdajích, než bylo oficiální stanovisko strany (20 miliard liber místo 8). Také nová postava v čele strany si nedokázala vydobýt dostatečně silné postavení, zvláště v souvislosti s jeho nepřilíživými slovními projevy. William Hague byl ve svých 36 letech považován spíše za „loutku“ a Ted Heath ho pro časopis Spectator popsal doslova jako „šáška“ („laughing stock“).¹⁹⁸

Přesto kampaň probíhala tentokrát spíše poklidně, neboť většina voličů se spíše než na volby samotné soustředila na právě probíhající epidemii slintavky a kulhavky, která zasáhla Británii a doslova ochromila nejen zemědělskou výrobu, ale také

¹⁹⁸ BBC 2001: Labour claims second term [online] poslední revize 5. 5. 2010 [cit. 7. 3. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/vote_2005/basics/4393329.stm>

turismus. Právě proto měly tyto volby nejnižší účast od roku 1918 – k volbám přišlo pouhých 59 % všech oprávněných voličů.¹⁹⁹

Apatické náladě voličů odpovídaly i programy stran. Oba hlavní konkurenti se zabývali především otázkou zdravotnictví, vzdělání a Evropské Unie (konzervativci pod heslem „zachraňte libru“), nicméně žádné přelomové novinky do svých programů nezařadili.

Volby 2005 s sebou přinášejí nový trend ve vývoji preferencí jednotlivých stran. Pokud pozorně srovnáme volební výsledky z tohoto roku s výsledky z let 1997 a 2001 (viz příloha č. 3, 4, 5), můžeme si povšimnout, že zatímco v roce 1997 zvítězili labouristé nad konzervativci o více než 250 křesel a získali podporu 43 % všech voličských hlasů, v roce 2005 se labouristický náskok zmenšil na přibližně 150 křesel a především výrazně ubylo celkového počtu voličů, kteří by preferovali New Labour (rozdíl mezi dvěma hlavními konkurenty se zmenšil na pouhých 3 % hlasů ve srovnání se 13 % v roce 1997). Zde je však nutné uvést, že odliv labouristických voličů směřoval především k Liberálně-demokratické straně, zatímco volební preference konzervativců se od roku 2001 v podstatě nezměnily. (Viz příloha č. 1) Odklon voličů od labouristů byl zapříčiněn především zahraniční politikou labouristické vlády, zejména Blairovou podporou války v Iráku, do které Británie vstoupila v roce 2003. Tato proamerická politika zvedla u široké veřejnosti vlnu nesouhlasu, která zastínila i ekonomické úspěchy vlády týkající se především investic do zdravotnictví a ozdravené ekonomiky vůbec. Blairova důvěryhodnost byla ještě více oslabena po zatčení Saddáma Hussaina, kdy nebyly nalezeny žádné avizované zbraně hromadného ničení, a veřejnost ztratila logický důvod proč pokračovat ve válce.²⁰⁰

V této situaci do voleb vstupuje částečně ozdravená Konzervativní strana v čele s novým zkušeným vůdcem Michaelem Howardem. Konzervativní strana vyrazila do tvrdého boje s labouristy pod heslem: „Myslíte si to samé co my?“ (Are you

¹⁹⁹ BBC 2001: Labour claims second term [online] poslední revize 5. 5. 2010 [cit. 7. 3. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/vote_2005/basics/4393329.stm>

²⁰⁰ BBC 2005: Historic third term for Labour [online] poslední revize 20. 9. 2007 [cit. 7. 3. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/vote_2005/6994476.stm>

thinking what we're thinking?“, kterým napadali vysoké daně, nedostatečně kontrolovanou imigraci či nárůst zločinnosti.)²⁰¹

Přestože válka v Iráku byla ve volbách nejzásadnějším tématem (čehož využili především liberální demokraté svým tradičním odmítavým postojem), konzervativci se soustředili především na otázky imigrace a školství. (Důvodem byla jejich počáteční podpora invaze a nyní tedy volali především po vyslyšení odmítavých hlasů občanů.) Konzervativní strana slibovala přísnější kontrolu imigrace a přísnější vstupní podmínky, kvóty na přijímání žadatelů o azyl, omezení výdeje pracovních povolení, či nepřetržitou kontrolu přístavů.

Velký rozruch vzbudil labouristický návrh ztrojnásobit školné na vysokých školách, aby bylo možno financovat stále se zvyšující počet míst na univerzitách. Proti přímému navýšení školného vystoupili jak konzervativci, tak liberálové. Zatímco liberální demokraté chtěli potřebné peníze získat zvýšením daně z příjmů, konzervativci navrhovali přijatelnější řešení v podobě navýšení úroků ze studentských půjček.²⁰²

Jak již bylo řečeno, Konzervativní strana si ve volbách 2005 příliš nepolepšila, nicméně negativní vývoj voličské přízně jejich největších konkurentů sliboval jistou vidinu lepší výsledků Konzervativní strany v příštích volbách. Lze tedy snad říci, že již v roce 2005 bylo jasné, že Konzervativní strana určitě neskončí v permanentní opozici.

²⁰¹ Mnohé z těchto výčitek se však vrátily konzervativcům okamžitě zpět. Např. jejich heslo „omezení imigrace není rasismus“ bylo označeno za xenofobní.

BBC 2005: Historic third term for Labour [online] poslední revize 20. 9. 2007 [cit. 7. 3. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/vote_2005/6994476.stm>

²⁰² BBC 2005: Historic third term for Labour [online] poslední revize 20. 9. 2007 [cit. 7. 3. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/vote_2005/6994476.stm>

6.4.2 Ozvěny thatcherismu v politice New Labour²⁰³

Když už se mohlo téměř zdát (a někteří autoři jako například Norton, či Seldon o tom skutečně spekulovali), že Labouristická strana skončí nenávratně v opozici, přišel volební rok 1997 a s ním vize New Labour, se kterou labouristé vybojovali naprosto nevídanou většinu více jak 150 křesel. (Viz příloha č. 3)

Na rozdíl od svých konzervativních protivníků a jejich již zmíněného nekonkrétního a rozmělněného volebního programu hlásá již v úvodu proměnu svého přístupu: „Jsme stranou idejí a ideálů, nikoli však zastaralých ideologií. Chceme zemi, která má své tempo, cíl a energii.“ (Labour party manifesto 1997, online) A v čele s mladým, výrazným a energickým vůdcem Tonym Blairem je nová image strany o to přesvědčivější. Vyhlášení nové Labouristické strany je zároveň přesným protikladem Majorovské vize návratu ke kořenům. Strana také hned na úvod vyzdvihuje jednotnost názorů, aby se tak distancovala od rozhádané konzervativní politiky („95 % všech členů naší strany vyslovilo podporu našemu programu“)²⁰⁴. Avšak nejdůležitějším bodem její nové prezentace je jasná názorová orientace a jasné cíle budoucí vlády, které se tímto prohlášením zavazuje splnit. Program je stručně shrnut do pouhých 10 základních a velmi konkrétních bodů nebo spíše cílů, které až později plně rozpracovává. Na rozdíl od obecného a víceméně prázdného slovíčkaření konzervativců dává všem lidem jasnou vizi budoucnosti příštích pěti vládních let.

Do programu vnáší New Labour také několik zcela nových témat, nebo nových přístupů k nim. Jedná se především o životní prostředí, které má propojovat snažení všech členů vlády. Otevírá se zde kapitola obnovitelných zdrojů i tzv. „green technologies and business“ neboli „ekologických technologií a obchodu“. Mezi další nová témata patří např. velmi aktuální řešení problematiky bezdomovectví a

²⁰³ Kapitola založena na analýze volebního programu New Labour 1997, 2001 a 2005 online.

ARCHIVE OF LABOUR PARTY MANIFESTOS 1997: new Labour because Britain deserves better [online] c2001 [cit. 12. 3. 2010]

<<http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1997/1997-labour-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF LABOUR PARTY MANIFESTOS 2001 Labour Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 12. 3. 2010]

<<http://www.labour-party.org.uk/manifestos/2001/2001-labour-manifesto.shtml>>

HAPPOLD, T. Blair launches Labour's manifesto [online] 13. 4. 2005 [cit. 12. 3. 2010]

<<http://image.guardian.co.uk/sys-files/Politics/documents/2005/04/13/labourmanifesto.pdf>>

²⁰⁴ (Labour party manifesto 1997, online)

světové chudoby. Voliče z různých částí země se pak strana pokouší oslovit např. podporou národních odlišností, tzn. podporou národních jazyků, jako skotštiny atd. Největší část programu však není založena ani na nových politických idejích ani na opakování předešlých vizí, nýbrž celkem překvapivě na již prověřeném thatcherismu, kterému se konkurenční konzervativci tak úzkostlivě snažili vyhnout a kterým nechtěli být v nových volbách zatíženi.

Labouristé naopak přiznávají thatcherismu jisté úspěchy, ve kterých je možné pokračovat, ovšem v mnohem lidštější, ohleduplnější a zejména umírněnější formě. „Věříme v sílu a hodnoty minulosti, avšak chápeme, že politiku nelze praktikovat způsobem shodným s tím, který byl aktuální v roce 1947 či 1967.“ (Labour Party Manifesto 1997, online) Kromě témat, která čerpají hodně z konzervatismu (zejména co se podpory podnikání a jednotlivce týče), je thatcherismem prostoupena právě ona základní idea radikální proměny strany, její politiky a vůdčích přístupů, které již nikdo neočekával. Také je ve všech následujících ideologických bodech vidět zcela jasný příklon doprava.

Nejzásadnější proměny politického přístupu si můžeme u New Labour povšimnout v rámci ekonomického myšlení. Labouristé znenadání přijímají z velké části ideu volného podnikání s podporou drobného podnikání, kdy úspěch je něčím, na co má právo každý jednatel. Můžeme zde vidět jasný signál směrem k omezení sociálního státu, neboť vláda hodlá podporovat obyvatele, aby se sami domohli svých potřeb, namísto pasivního spoléhání se na sociální pomoc. Avšak i na poli „volného“ trhu se labouristé drží svých hodnot a představují novou vizi spolupráce soukromého a státního sektoru, jakožto garanta úspěchu. (Nedočkáme se tedy zcela volné soutěže). Nově se také objevuje požadavek soukromého materiálního bohatství, které by však bylo podpořeno ještě navíc státními službami. Labouristé také konečně přijímají myšlenku globalizace a ve svém programu se hlásí k podpoře silného konkurenčního prostředí doma i v zahraničí.

Jistý odklon od původní Labour politiky je viditelný i na poli odborů, kde nemají být nově hájeny pouze zájmy a práva zaměstnanců, ale i zaměstnavatelů (další důkaz podpory podnikání).

V oblasti welfare, neboli sociálního státu se nově objevuje idea „rights and duties“, tzn. „nejen práva ale i povinnosti“. New Labour požaduje větší kontrolu využívání

sociálních dávek, a v boji s nezaměstnaností se vydává konzervativní cestou hromadné rekvalifikace nezaměstnaných (připomeňme konzervativní kluby nezaměstnaných atd.).

Myšlenka sociálního státu, který vyrovnává společenskou nerovnost, se mírně vytrácí i ze školství a zdravotnictví. New Labour slibuje decentralizaci zdravotnictví a zelenou dává i dříve tolik zatracovaným soukromým školám (i zde ovšem předpokládá vyšší míru spolupráce soukromého a státního sektoru vzdělávání). Po vzoru konzervativců pak dále prohlubuje požadavek na větší vliv rodičů ve školách (LEAs).

New Labour jak již bylo řečeno, oslovila ve volbách široké vrstvy obyvatel a to zejména díky původně konzervativní ideji „jednoho národa“, které se podle labouristů konzervativci zvláště v průběhu radikální vlády M. Thatcherové poněkud vzdálili.²⁰⁵ Labouristická strana byla vždy spojována především s dělnickou třídou, jak jsme si ovšem ukázali v předchozích kapitolách, ne vždy dokázala tuto celou skupinu voličů oslovit, navíc dochází koncem 80. let ke stále většímu rozrůstání se střední vrstvy a to především za pomoci podpory vzdělávání a podnikání. New Labour se tedy nově zasazuje o národní jednotu, která tak má kopírovat jednotu budoucí vládní strany. Labouristé si půjčují jedno z tradičně konzervativních témat, a to rodinu a nově se soustředí především na podporu rodinných hodnot, ze kterých vyrůstají hodnoty národní. (jedná se např. o podporu rodičů – samoživitelů, rovnováhu mezi prací a rodinou a nabízí i jistou společenskou péči o potomky).

Posledním ústředním tématem programu – opět zásadně ovlivněným konzervativní politikou – je vztah k Evropské unii. New Labour nově propaguje nejen nutnost obrany země, ale především žádá větší angažovanost v evropském kontextu.

Británie má pod vedením New Labour najít nový silný hlas, který by hájil především zájmy země a získat vedoucí postavení v EU.²⁰⁶

²⁰⁵ Jedná se o ideu zavedenou již Disraelim, kterou převzali především „wet / mokří“ konzervativci, kteří se obávali konfrontační politiky Thatcherové. Podle Francise Pyma (ministr zahraničí v době Falklandské krize) jde o systém, který umožňuje tolerovat a spojovat široké spektrum názorů, je založen na potřebě naslouchat lidem, ať už s jejich názory souhlasíme či ne. Jde o to podporovat věci, které lidi spojují a nikoli přehánět a vyhrocovat to, co je rozděluje. Pym dále rozvíjí teorii, že v současnosti (tj. rok 1984) je možné v parlamentu pouze souhlasit, nebo být prohlášen za rebela, anebo prostě mlčet. On sám volá po harmonii a porozumění. (Ball, 1998, str. 175–176)

²⁰⁶ I k tématu EU se labouristé přece jen vyjadřují konkrétněji než jejich konzervativní konkurenti a například zcela jasně ve svém volebním programu slibují referendum nad vstupem do měnové unie.

New Labour se ve svém programu zcela otevřeně prezentuje jako strana nabízející novou střední cestu, která by spojovala to nejlepší z pravice i levice. Z výše uvedených informací si lze povšimnout, že velká většina témat labouristického manifestu je shodná s hodnotami konzervativců, i když ve všech bodech doplňuje konzervativní ideologii levicová opatrnost a ohleduplnost vůči ostatním. Labouristé se na rozdíl od konzervativního neosobního materialismu snaží těm samým hodnotám vtisknout vřelejší a přívětivější nádech. Vedle materiálního blaha vyzdvihují morálku, kterou podle nich předešlé konzervativní vlády (ať už radikální vláda Thatcherové či skandály kompromitovaná vláda Majora) postrádaly.²⁰⁷

Pokud se v rychlosti podíváme na následující volby do parlamentu a to volby 2001 a 2005 můžeme si všimnout, že zatímco v roce 2001 obhájila Labouristická strana své majoritní vítězství, v roce 2005 se již potýkala s velmi výraznou ztrátou voličských preferencí (viz příloha č. 4, 5).

Pro rok 2001 připravil Tony Blair ještě údernější volební program mající pouze pět závazných cílů, týkajících se ekonomiky, školství, zdravotnictví, kriminality a rodiny²⁰⁸. Labouristé pro voliče připravili tzv. závazek na deset let do roku 2010 (kde se nevyhýbají ani otázkám Evropské Unie, či globálních problémům) avšak zároveň ke každému bodu stanovují neblížší kroky vedoucí k uskutečnění dlouhodobého cíle. Touto strategií budí dojem přímé strany, která umí srozumitelně voličům sdělit své cíle a navíc je schopna je naplnit. Blairovi také pomohl ve vítězství fakt, že konzervativní vůdce William Hague si nedokázal získat dostatečně pevné postavení v čele strany (zejména kvůli jeho věku – 36 let – a nedůvěře svých spolupracovníků). (Labour Party Manifesto 2001, online)

²⁰⁷ Thatcherová sama odmítala představu konzervatismu jakožto pouze na peníze a výkonnost orientovanou ideologii. Ve svém proslovu na výroční konferenci 1986 prohlásila: „Morálka nikdy nebyla monopolem jedné strany, ani my netvrdíme, že je monopolem naším, avšak prohlašujeme, že je základem naší politiky. Konzervativní strana přece nebojuje s inflací jen kvůli cenám zboží, nýbrž aby zabránila znehodnotit úspory občanů, zmenšit počet pracovních míst a s nimi i všechny naděje voličů. Neumožnili jsme lidem koupit podíly státních firem jen kvůli ziskům, ale abychom se podělili o národní bohatství s tak velkým počtem občanů, jak je jen možné... Tak jako vláda v minulém století rozšířila volební právo, tak my nyní rozšiřujeme osobní vlastnictví. Vracíme moc lidem. To je ta jediná cesta jak dosáhnout jednoty národa, jednoty lidu.“ (Ball, 1998, str. 178–179)

²⁰⁸ Primární péče však byla v programu věnována přílivu peněz do školství a zdravotnictví. Strana se také vyslovila pro přijetí eura, které mělo zemi přinést lepší možnosti podnikání, investic a zaměstnání. (Labour Party Manifesto 2001, online)

Volby 2005 pak pro cestu New Labour znamenaly poměrně značný neúspěch, kdy se zvláště pod dojmy války v Iráku²⁰⁹ velká část labouristických voličů přiklání k Liberálně-demokratické straně, která v těchto volbách dosahuje ze všech tří největších stran nejvýraznějšího zisku nových hlasů (z 18,3 % v roce 2001 na 22,1 % viz příloha č. 4 a 5).²¹⁰

²⁰⁹ Tony Blair ztrácí přízeň voličů a jeho důvěryhodnost je podlomena v okamžiku kdy po dopadení Hussaina nebyly nalezeny avizované zbraně hromadného ničení, což rozvířilo diskuzi nad „skutečnými“ důvody vedení války v Iráku.

²¹⁰ BBC 2005: Historic third term for Labour [online] poslední revize 20. 9. 2007 [cit. 7. 3. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/vote_2005/6994476.stm>

7. Možné perspektivy Konzervativní strany

Předchozí kapitola nevyzněla pro budoucnost Konzervativní strany příliš optimisticky. Podívejme se tedy nyní, jaké možnosti se straně nabízejí a jakým způsobem se jich chystá chopit.

Již během voleb v roce 2005 se ukázalo, že se náskok Labouristické strany nad konzervativisty, co do počtu hlasů, značně zmenšil, a to na pouhých tři procenta (viz příloha č. 5). V prosinci 2005 Konzervativní strana ve volebních průzkumech dokonce své rivaly po dlouhé době překonala (viz příloha č. 13). Pokud se podíváme na volební průzkumy podrobněji (viz příloha č. 13), můžeme zjistit, že přestože do dubna 2006 jsou voličské preference obou největších stran poměrně vyrovnané a ve vedení se poměrně pravidelně střídají, od května 2006 si Konzervativní strana udržuje poměrně pravidelný náskok, který se (až s výjimkou druhého a třetího čtvrtletí roku 2007) postupně zvětšoval a dosáhl míry kolem 20 % ve druhé polovině roku 2008. Přízeň voličů okolo 40 % si pak Konzervativní strana udržela i po většinu roku 2009. (Na konci května 2009 vedla dokonce o 22 % – viz příloha č. 13)

Důvodů k tomuto vývoji je hned několik. Významnou roli v oblibě CP má především nová postava předsedy strany, Davida Camerona, který s sebou přinesl nový náboj²¹¹ i nový politický program. V rozhovoru pro iDNES.cz z 1. června 2009 Cameron jasně ukázal, kam se posunula politika jeho strany od dob, kdy konzervatismu v Británii velela M. Thatcherová. „To, co se změnilo, jsou problémy, se kterými se střetáváme. Kromě ekonomické krize, se kterou se musela potýkat i ona, se my musíme soustředit na to, co nazývám ‘opravou rozbité společnosti’. Tedy řešit vysokou kriminalitu, zneužívání drog a alkoholu, vysokou rozvodovost... Řekl bych, že se strana od její doby tematicky rozšířila, ale i tak se

²¹¹ David Cameron na rozdíl od svých předchůdců prosazuje blairovský styl vystupování, tj. komunikaci prostřednictvím médií, výraznou rétoriku a schopnost přesvědčování.

CAMERON, D. Budoucnost Konzervativní strany [online] Listy 6/2005 [cit. 7. 3. 2010] <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=056&clanek=060523>> Pokud se např. podíváme na oficiální internetové stránky Konzervativní strany (MABBUTT, A. Conservatives Conservatives [online]<www.conservatives.com> nemůžeme si nepovšimnout, že videa s nahrávkami předsedy strany (např. jeho proslovy) jasně vedou nad psaným textem.

máme od paní Thatcherové stále co učit.²¹² Sám Cameron se dle svých vlastních slov považuje za „moderního, soucitného konzervativce“, přičemž moderní znamená porozumět dnešnímu světu a být tolerantní k různým životním stylům. Soucitný znamená, že konzervativci jsou připraveni pomoci těm, co to sami nezvládnou. „Ano, podporujeme soběstačnost, ale jsme povinni pomoci těm, kteří mají méně štěstí. A konzervativní znamená, že jsme věrni našim zásadám svobody a zodpovědnosti.“²¹³

Je tedy jasné, že konzervativci se poučili z kritiky jejich odosobněné politiky 90. let a snaží se takto ukázat voličům (dodejme, že úspěšně) lidštější tvář.

Pro volby 2010 (které by se měly s největší pravděpodobností konat 6. května 2010) si Konzervativní strana připravila zcela nový program, který již několik let úspěšně propaguje. Do politiky strany přináší Davida Cameron zcela nová témata, která jsou v souladu s jeho vnímáním proměny světa, společnosti a jejích problémů.

Konzervativní strana začala pod Cameronovým vedením klást důraz na školství a sociální témata a nově upozorňuje na ochranu klimatu, obnovitelné zdroje energie nebo boj s globální chudobou.²¹⁴ Jedním z nových sloganů se dokonce stalo heslo „volte modrou a buďte zelení“.²¹⁵

²¹² NÍDR, T. Šéf britských konzervativců Cameron: Obdivuji Mirka i hodnoty ODS [online] iDNES.cz 1. 6. 2009 [cit. 14. 3. 2010] <http://zpravy.idnes.cz/sef-britskych-konzervativcu-cameron-obdivuji-mirka-i-hodnoty-ods-p9w-/kavarna.asp?c=A090601_104317_kavarna_bos>

²¹³ NÍDR, T. Šéf britských konzervativců Cameron: Obdivuji Mirka i hodnoty ODS [online] iDNES.cz 1. 6. 2009 [cit. 14. 3. 2010] <http://zpravy.idnes.cz/sef-britskych-konzervativcu-cameron-obdivuji-mirka-i-hodnoty-ods-p9w-/kavarna.asp?c=A090601_104317_kavarna_bos>

²¹⁴ David Cameron se např. sešel s představiteli nejvýznamnějších britských ekologických organizací jako Greenpeace, Přátelé Země nebo WWF a dále pod jeho vedením konzervativci ustavili „Skupinu pro globalizaci a světovou chudobu“ (Globalisation and Global Poverty Group) nebo „Skupinu pro kvalitu života (Quality of Life Policy Group), která má navrhnout strategii dlouhodobě udržitelného rozvoje, včetně omezení emisí skleníkových plynů. Mnozí pozorovatelé uvnitř i vně Konzervativní strany diskutují ovšem o tom, zda Cameron skutečně zahájil modernizační kúru CP zahrnující „ozelenění“ programu nebo zda jde jen o šikovnou PR, která má zmást voliče doposud preferující labouristy nebo liberální demokraty.

ŠUTA, M. Zelená lekce Davida Camerona Topolánkově ODS: Podpoříme povinnou náhradu nebezpečných chemikálií! [online] STUZ 17. 10. 2006 [8. 3. 2010] <<http://www.stuz.cz/view.php?cisloclanku=2006100012>>

²¹⁵ MUNDIL, S. Šéf britských konzervativců čelí odporu ve straně kvůli ekologii [online] Ekolist.cz, 2. 12. 2009 [cit. 14. 3. 2010] <<http://www.ekolist.cz/zprava.shtml?x=2207448>, 2.12.2009>

Na konci roku 2005 se Konzervativní strana rozhodla sestavit program „vyvážený, ohleduplný a moderní, založený na optimismu“. (www.listy.cz)²¹⁶ V nové předloze volebního programu pro rok 2010 v tomto směru strana pokračuje a zcela jasně (oproti předešlým volbám) ukazuje za jakými hodnotami stojí.²¹⁷

Na výroční konferenci Konzervativní strany David Cameron slíbil „postavit Británii znovu na nohy“ pokud vyhraje parlamentní volby. Konzervativci podle něj mají za úkol napravit podle nich „pochroumanou společnost“ a bojovat s údajnou závislostí na sociální podpoře. Dalšími vytyčenými úkoly jsou vypořádání se zločinností a protispolečenským jednáním a zlepšit fungování zdravotnictví. Evropská unie potřebuje „decentralizaci, průhlednost a povinnost skládat účty“. Jedním z návrhů také bylo, aby unie působila tam, kde může opravdu pomoci, tedy v boji s klimatickou změnou a při šíření volného obchodu. Současně by se měly členským zemím vrátit pravomoci, které by EU neměla mít (což dále nespecifikoval).²¹⁸

Cameronova „moderní konzervativní strana“ se má vypořádat s nerovností, nezaměstnaností i chudobou, kterou podle něj zapříčinila právě labouristická vláda

²¹⁶ Na konferenci v Blackpoolu v říjnu 2005 se strana dohodla na směru, kterým se hodlá vydat. CP i nadále zdůrazňuje ekonomický a sociální pokrok plynoucí z volného trhu a hodlá odbourat řadu regulací a to i těch přicházejících z EU. Zjednodušením mají projít i daně, čímž by se měla zajistit konkurenceschopnost. Velký důraz je kladen opětovně i na školství. Zde CP vidí nové výzvy vzdělávání. Součástí gramotnosti se v nové době má stát především schopnost mluvit.

Velkou výzvu spatřuje CP v řešení problematiky rozpadu rodiny, přičemž je vidět jistý odklon od vize tradiční rodiny (Cameron volá pouze po angažovanosti obou rodičů na výchově, přičemž opouští požadavek tradičního soužití v manželství.) V neposlední řadě se CP staví na stranu euroskeptismu, „Musíme zastavit obsesi EU prohlubovat integraci, chceme Evropu národních států, otevřenou světu za evropskými hranicemi.“

NÍDR, T. Šéf britských konzervativců Cameron: Obdivuji Mirka i hodnoty ODS [online] iDNES.cz 1. 6. 2009 [cit. 14. 3. 2010] <http://zpravy.idnes.cz/sef-britskych-konzervativcu-cameron-obdivuji-mirka-i-hodnoty-ods-p9w-/kavarna.asp?c=A090601_104317_kavarna_bos>

Důraz je nově kladen i na image strany. „Abychom vzbudili jejich zájem, musíme si osvojit i jiný styl politiky. Konzervativní strana nesmí připomínat obhroublou show, která mladé lidi zvláště odpuzuje. Musíme z konzervativní strany v příštích třech letech udělat dílnu nových politických idejí – spolupracovat s lidmi z akademických kruhů s líhni nápadů, nejlepší mozky země musí spolupracovat na detailní, dlouhodobé politice, nikoliv politice novinových titulků. Musíme vyhrát souboj idejí.“ CAMERON, D. Budoucnost Konzervativní strany [online] Listy 6/2005 [cit. 7. 3. 2010] <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=056&clanek=060523>>

²¹⁷ Samotný návrh volebního programu nese název „Where we stand“ neboli „Kde/Za čím (si) stojíme“

Where we stand [online] c2010 [cit. 20. 3. 2010] <<http://www.conservatives.com/Policy.aspx>>

²¹⁸ K tomuto tématu a zároveň k tématu britského referenda se vyjádřil francouzský ministr pro Evropu Pierre Lellouche, který označil přístup konzervativců k Evropě za „žalostný a autistický“. Doslova prohlásil: „Je to velmi bizarní autismus.“

Cameronův projev vyvolal kritiku [online] halonoviny.cz 6. 11. 2009, redakční zpráva [cit. 20. 3. 2010] <<http://www.halonoviny.cz/index.php?id=87173>>

„Selhali jste a tak je na nás, na moderní konzervativní straně, aby bojovala za ty nejchudší.“²¹⁹

A jak je vidět ve volebních průzkumech, tato strategie, tolik připomínající Blaira a jeho New Labour na voliče zapůsobila. (viz příloha č. 13)

Přestože od roku 2006 si Konzervativní strana udržovala nad labouristy stabilní náskok kolem 15 %, od počátku roku 2010 (za zlomový by se dal považovat únor 2010) se náskok CP značně zmenšil a začínají se ozývat hlasy varující před velmi těsnou výhrou konzervativců, která by jim nemusela zajistit parlamentní většinu. Zatímco labouristé si udržují podporu voličů kolem 30 procent, podpora Konzervativní strany se zmenšila na 37% a naopak liberálové se dostali na 20%. (28. 2. 2010, the Independant, viz příloha č. 13)

Konzervativcům je v současnosti vyčítáno zejména elitářství, neboť většina stínových ministrů jsou absolventi soukromých škol.²²⁰ (Konzervativci a soukromé školy – online) Labouristé poukazují na fakt, že konzervativci jsou často příslušníci vyšších středních vrstev, kteří měli exkluzivní přístup ke vzdělání v drahých anglických soukromých školách. V současné době, kdy je mnoho lidí postiženo ekonomickými problémy v souvislosti s ekonomickou krizí, labouristé doufají, že tato politika bude opětovně fungovat.²²¹ Konzervativní straně na popularitě nepřidává ani vnitřní nejednotnost strany nad otázkami EU a ekologie.²²²

Závěrem této kapitoly lze tedy říci, že Konzervativní strana prošla (ostatně jako během všech opozičních období) zásadní proměnou nejen ve svém politickém programu, ale i ve způsobu sebe prezentace na veřejnosti. A i když zatím volební

²¹⁹ ČTK Cameron chce Británii „znovu postavit na nohy“ [online] Finanční noviny.cz 8. 10. 2009 [cit. 13. 3. 2010] <http://www.financninoviny.cz/tema/index_img.php?id=123826>

²²⁰ Labouristický předseda vlády Gordon Brown napadl šéfa konzervativců v parlamentě a obvinil ho, že „si s ostatními vymyslel svou daňovou politiku a snížení dědické daně na hřištích v Etonu.“ Britští konzervativci ve snaze vyhrát volby předstírají, že nechodili do soukromých škol [online] Britské listy, 20. 12. 2009 [cit. 21. 3. 2010] <<http://www.blisty.cz/art/50416.html>> ISSN 1213–1792

²²¹ Gordon Brown možná neprohraje volby [online] Britské listy, 4. 12. 2009 [cit. 21. 3. 2009] <<http://www.blisty.cz/art/50169.html>> ISSN 1213–1792

²²² Někteří členové plně nepřijali Cameronův „zelený převrat“ a ideu, že ekologie musí být na prvním místě na všech případných ministerstvech. Stranu také rozděluje míra euroskeptismu. Např. po zrušení požadavku referenda o Lisabonské smlouvě (Cameron se této ideje vzdal po podpisu České republiky) odstoupil z funkce konzervativních poslanců známý euroskeptik Roger Helmer. Podle něj jsou Cameronovy evropské záměry v zásadě kosmetickou politikou.

Cameronův projev vyvolal kritiku [online] halonoviny.cz 6. 11. 2009, redakční zpráva [cit. 20. 3. 2010] <<http://www.halonoviny.cz/index.php?id=87173>>

průzkumy hovoří v její prospěch, není o jejím budoucím úspěchu, či neúspěchu ještě rozhodnuto.

8 Závěr

Na samém počátku, si tato práce vytkla za cíl změnit, či alespoň narušit stereotypní představy, s nimiž je Konzervativní strana od samotného vzniku stále spojována, a objevit nové perspektivy strany, které by ji dostaly zpět na samotný vrchol domácí politické scény. Z tohoto důvodu přináší diplomová práce analýzu ideologických změn, které byly neoddělitelně spjaty s historickým kontextem, na jehož pozadí byly prováděny. Konzervativní strana se v celé práci postupně ukazuje jako strana silně flexibilní, tj. strana schopná přizpůsobit se nejen nově vzniklým politicko-ekonomickým podmínkám, které sebou přináší každá nová historická etapa, ale také novým (a stále se zvyšujícím) požadavkům občanů, kteří v rámci těchto podmínek realizují své životní příběhy. Není tedy překvapením, že právě pod vedením Konzervativní strany si Spojené království dokázalo vybudovat a udržet stabilně silné postavení ve světovém měřítku, a z koloniálního impéria se přeměnit na moderní vyspělý stát, nabízející svým občanům nejen soubor základních jistot (welfare), ale především zajišťující svobodu, tolik nutnou k realizaci vlastního potenciálu.

Jak z diplomové práce vyplývá, hlavními faktory v postupném přerodu původně zcela úzce zaměřené strany ve stranu, kde pluralita oblastí zájmu má být výhodou, byly: silná osoba vůdce, efektivně využitá opoziční období a změny voličské základny.

Z celé diplomové práce vyplývá, že silná osobnost předsedy strany je zcela nezpochybnitelně spjata s volební i vládní úspěšností či neúspěšností strany stejně tak jako se všemi vývojovými změnami na poli stranické ideologie a organizace a je nutné dodat, že se často jedná o změny téměř revoluční.

Nejzásadnějším příkladem, který tento závěr dokládá je bezesporu soubor radikálních změn zavedených v období vlády M. Thatcherové a to hned z několika důvodů: a) vliv politiky M. Thatcherové ovlivnil bezesporu a ve všech možných sférách celou Velkou Británii a na dlouhou dobu ji znovu vyzvedl na post jednoho z vůdčích států světa; b) v historii Konzervativní strany se stalo poprvé, aby po stranickém vůdci byla pojmenována nejen skupina jeho příznivců, ale i celá politická ideologie a v podstatě celá jedna historická éra; c) nástup Thatcherismu znamená pro Konzervativní stranu zlomový okamžik, neboť s sebou přináší jednu

z nejradikálnějších, nejucelenějších a nejrychlejších změn v historii strany. Nejenže M. Thatcherová přichází s revolučními politickými přístupy s jejichž odkazem se budou muset vyrovnávat všechny vlády následující (konzervativní či labouristické), neméně důležitá je však i doba a společenský kontext v nichž se tuto nenadálou a vskutku revoluční změnu rozhodla učinit.

Ve zdánlivém protikladu k úspěchům konzervativních vlád pak stojí všechna konzervativní opoziční období, která hrají významnou roli v posouvání Konzervativní strany na ose mezi pravicovou a levicovou ideologií, tak aby se strana co nejvíce přiblížila potřebám státu a voličů. Celá práce je tak protknuta myšlenkou, že období strávená v opozici a nové silné vůdčí osobnosti s novou konzervativní vizí (která může být velmi často obratem až o 180 stupňů) zpravidla předznamenává výrazný volební úspěch strany.

Konečně proměny voličské základy (ať už se jedná o změny ve skladbě voličstva či změny potřeb jednotlivých voličů), jakožto třetí faktor prostupující celou práci, stály nejen u zrodu Konzervativní strany, ale zároveň byly hybatelem ideologického a organizačního vývoje strany. Byla to právě schopnost Konzervativní strany získat si širokou podporu voličstva, která stála za vznikem již několikrát zmiňovaného pojmu „konzervativní století“, a na straně druhé, odliv voličů, zapříčiněný především vlastními selháními CP a také vlivem mobilizace Labouristické strany, která vedla až ke vzniku levicové New Labour, uvrhl Konzervativní stranu do dlouhodobé opozice posledních 13 let.

Analýzou nejen těchto tří základních faktorů dospěla tato práce k závěru, že se Konzervativní strana po dlouhém období regenerace, stráveném v opozici, a s novým výrazným vůdcem, který ve snaze získat podporu voličů neváhá otevírat pro Konzervativní stranu nová témata, opět ocitá na cestě vedoucí až na samý vrchol politického spektra. Ani tato cesta však nebude ve stále se zvyšujícím tempu vnitřních i vnějších změn zcela bez překážek.

Hlavní přínos této diplomové práce potom spatřuji v tom, že je založena zejména na cizojazyčné literatuře, která doposud nebyla přeložena do českého jazyka a tudíž je pro část české veřejnosti stále nedostupná. Text této práce dále vychází z velkého množství primárních zdrojů, tj. přímo z textů volebních programů Konzervativní a Labouristické strany a nikoli pouze ze sekundární literatury. Diplomová práce se

navíc snaží zmapovat vývoj Konzervativní strany i v období let 1997–2010, které není ve většině dostupných materiálů komplexně postihnuto.

Diplomová práce pak kromě svého akademického přínosu může sloužit i jako didaktická pomůcka při výuce či studiu některých předmětů v rámci školních vzdělávacích programů. Práce může být použita jako zdrojový materiál při výuce angličtiny, neboť poskytuje základní vhled do sociálně-politického prostředí Velké Británie a dále může pomoci při přípravě studentů k maturitní zkoušce z anglického jazyka, týkající se především politického systému Spojeného království.

Nejširší didaktické využití však samozřejmě práce může mít zejména v rámci společenskovědních oborů.

V oblasti politologie přináší především první kapitola této práce základní přehled politických stran, stranických systémů a ideologických konceptů, i když se zcela záměrným důrazem na konzervatismus a problematiku s ním spojenou.

Kromě politologie zasahuje práce také do pole ekonomie, kde čtenáři představuje dva základní přístupy k řízení ekonomiky státu. Dále názorně ukazuje komplexnost vztahů mezi hlavními ekonomickými ukazateli, jako jsou inflace, nezaměstnanost a HDP. Na poli mezinárodním se pak zabývá problematikou ekonomické integrace.

Přílohová část této práce může posloužit jako zdroj dat v rámci sociologie, neboť nepředstavuje pouze rozvrstvení společnosti podle politických preferencí, ale také ukazuje na rozdělení třídní, podle vzdělání, vyznání, či zaměstnání a jejich vzájemnou provázanost, čímž předkládá ucelenější pohled na společnost Spojeného království. Diplomová práce se také v rámci analýzy jednotlivých volebních programů opírá o hodnotový systém britské společnosti a předkládá jeho nejvýraznější proměny, tak jak byly reflektovány a zpracovávány jednotlivými politickými stranami (především samozřejmě Konzervativní a Labouristickou stranou). Práce dále reflektuje změny politického a ekonomického prostředí a jejich vliv na život společnosti (nezaměstnanost, inflace, evropská integrace), zejména pak jak se tento vliv odrazil ve volebních výsledcích.

Již řecký filosof Aristoteles označil člověka jako „zoon politikon“ neboli živočich žijící v obci. A jelikož politika tento život v obci ve všech rozměrech ovlivňuje a utváří, je pro jedince alespoň základní orientace v této problematice naprostou nezbytností. Tato práce je tedy určena nejen zasvěceným čtenářům, kterým dává

prostor ke konfrontaci s jejich vlastním pohledem na věc, ale také všem, kteří mají zájem proniknout do problematiky britského konzervatismu v průběhu 20. století.

9 Použitá literatura

9.1 Tištěné publikace

- Ball, S. *The Conservative Party since 1945*. Manchester: Manchester University Press, 1998
- Bobbio, N. *Pravice a levice: důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003
- Brown, A. *The Tory years: 1951-1962*. London: Lawrence & Wishart, 1963
- Carlisle, R. *Encyclopedia of politics – the Left and the Right, Volume one: the Left*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc. 2005
- Carlisle, R. *Encyclopedia of politics – the Left and the Right, Volume two: the Right*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc., 2005
- Eatwell, R., Wright, A. *Contermporary Political Ideologies*. London: Pinter, 1993
- Encyclopaedia Britiannica: vol. 22, 23. Chicago: W. Benton, 1971
- Fiala, P., Mareš, M., Sokol, P. *Eurostrany: politické strany na evropské úrovni*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2007
- Filippi-Codaccioni, A., M. Dějiny 20. století: encyklopedie politického, ekonomického a kulturního dění. Praha: Mladá fronta, 1994
- Heywood, A. *Plitologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008
- Heywood, A. *Politická teorie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005
- Heywood, A. *Politické ideologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008
- Hobsbawm, E. *Industry and Empire: The Birth of the Industrial Revolution*. London: Penguin group, 1999
- Charmley, J. *A history of conservative politics, 1900-1996*. New York: St Martin's press, INC., 1996
- Ingle, S. *The British party system*. London: Pinter, 2000
- Joch, R. *Levice a Pravice: Tři pojednání*. Praha: Občanský Institut. Buletin OI č. 56, duben 1996
- Klokočka, V. *Politická representace a volby v demokratických systémech*. Praha: Aleko, 1991
- Kolektiv autorů *Rulling Britannia: A Political History of Britain 1688-1988*. New York: Longman INC., 1990
- McKenzie R., Silver, A. *Angels in Marble: Working class conservatives in urban England*. London: Heinemann, 1968
- Norton, P. *The Conservative Party*. Hemel Hempstead: Prentice Hall, 1996
- Novák, M. *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997
- Prorok, V., Lupták, M. *Politické ideologie a teorie v dějinách*. Praha: VŠE, Fakulta MZV, 1998

- Ramsden, J. aj. *Oxfordský průvodce britskou politikou 20.století*. Praha: PROSTOR, 2006
- Roman, D. *Politologie: základy společenských věd*. Olomouc: Fin, 1995
- Rovná, L. *Kdo vládne v Británii?* Praha: SLON, 2004
- Sartory, G. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005
- Scruton, R. *Slovník politického myšlení*. Brno: Atlantis, 1999
- Seldon, A., Ball, S. aj. *The conservative century: The Conservative Party since 1900*. Avon: Oxford university press, 1994
- Strmiska, M. *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005
- Tóth, R. *Politické strany*, Bratislava: Smaragd, 2007
- KOLEKTIV AUTORŮ Webster's New World Dicionary. London: Macmillan and Co, 1962
- Žaloudek, K. *Encyklopedie politiky*. Praha: Nakladatelství Libri, 1999

9.2 Elektronické zdroje

- 1902 Education Act [online] [cit. 16. 12. 2009]
<<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/Leducation1902.htm>>
- Anthony Eden [online] [cit. 10. 1. 2010] <
<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/PReden.htm>>
- ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1945 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 30. 12. 2009]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1945/1945-conservative-manifesto.shtml>>
- ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1950 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 2. 1. 2010]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1950/1950-conservative-manifesto.shtml>>
- ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1951 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 10. 9. 2009]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1951/1951-conservative-manifesto.shtml>>
- ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1955 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 10. 9. 2009]<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1955/1955-conservative-manifesto.shtml>>
- ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1959 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 10. 9. 2009]
<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1959/1959-conservative-manifesto.shtml>>
- ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1964 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 10. 9. 2009]

<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1964/1964-conservative-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1966 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 10. 9. 2009]

<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1966/1966-conservative-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1979 Conservative Party General Election Manifesto [online] 2001 [cit. 24. 1. 2010]

<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1979/1979-conservative-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1983 Conservative Party General Election Manifesto [online] 2001 [cit. 3. 2. 2010]

<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1983/1983-conservative-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1987 Conservative Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 3. 2. 2010]

<<http://www.conservative-party.net/manifestos/1987/1987-conservative-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1992 Conservative Party General Election Manifesto: The Best Future for Britain [online] c2001 [cit. 10. 9. 2009] <<http://www.conservative-party.net/manifestos/1992/1992-conservative-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 1997 Conservative Party General Election Manifesto: You can only be sure with the Conservatives [online] c2001 [27. 2. 2010] <<http://www.conservative-party.net/manifestos/1997/1997-conservative-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF CONSERVATIVE PARTY MANIFESTOS 2001 Conservative Party General Election Manifesto: Time for Common Sense [online] c2001 [cit. 10. 9. 2009] <<http://www.conservative-party.net/manifestos/2001/2001-conservative-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF LABOUR PARTY MANIFESTOS 1945 Labour Party Election manifesto [online] c2001 [cit. 30.12. 2009] <<http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1945/1945-labour-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF LABOUR PARTY MANIFESTOS 1997:new Labour because Britain deserves better [online] c2001 [cit. 12. 3. 2010] <<http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1997/1997-labour-manifesto.shtml>>

ARCHIVE OF LABOUR PARTY MANIFESTOS 2001 Labour Party General Election Manifesto [online] c2001 [cit. 12. 3. 2010] <<http://www.labour-party.org.uk/manifestos/2001/2001-labour-manifesto.shtml>>

ASPDEN, A. 1978-1979: Winter of Discontent [online] 15.6. 2008 [cit. 7. 2. 2010] <<http://libcom.org/history/1978-1979-winter-of-discontent>>

BBC 1997: Labour landslide ends Tory rule [online] poslední revize 15. 4. 2005 [cit. 7. 3. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/vote_2005/basics/4393323.stm>

BBC 2001: Labour claims second term [online] poslední revize 5. 5. 2010 [cit. 7. 3. 2010]
 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/vote_2005/basics/4393329.stm>

BBC 2005: Historic third term for Labour [online] poslední revize 20. 9. 2007 [cit. 7. 3. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/vote_2005/6994476.stm>

BBC David Lloyd George [online] [cit. 25. 12. 2009]
 <http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/george_david_lloyd.shtml>

BBC Results through time – 1945 to 2001: 1997 – Labour victory [online] c2008 [cit. 20. 2. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/shared/vote2005/past_elections/html/>

BBC Results through time – 1945 to 2001: 2001 – Labour victory [online] c2008 [cit. 20. 2. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/shared/vote2005/past_elections/html/>

BBC Results through time – 1945 to 2001: 2005 – Labour victory [online] c2008 [cit. 20. 2. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/shared/vote2005/past_elections/html/>

BBC Tories launch election manifesto [online] poslední revize 11. 4. 2005 [cit. 10. 9. 2009]
 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/vote_2005/frontpage/4431305.stm>

BBC Tories launch election manifesto [online] poslední revize 11. 4. 2005 [cit. 10. 9. 2009]
 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/vote_2005/frontpage/4431305.stm>

BLOY, M. Robert Banks Jenkinson, second Earl of Liverpool [online] poslední revize 4. 3. 2002 [cit. 24. 10. 2009]
 <<http://www.victorianweb.org/history/pms/Liverpool.html> >

BLOY, M. The Corn Laws [online] poslední revize 10. 10. 2002 [cit. 25. 10. 2009]
 <<http://www.victorianweb.org/history/cornlaws1.html> >

Boer Wars [online] poslední revize 14. 12. 2009 [cit. 16. 12. 2009] <
<http://www.boer-war.com>>

Britští konzervativci ve snaze vyhrát volby předstírají, že nechodili do soukromých škol [online] Britské listy, 20. 12. 2009 [cit. 21. 3. 2010]
 <<http://www.blisty.cz/art/50416.html>> ISSN 1213-1792

CAMERON, D. Budoucnost Konzervativní strany [online] Listy 6/2005 [cit. 7. 3. 2010] <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=056&clanek=060523>>

Cameronův projev vyvolal kritiku [online] halonoviny.cz 6. 11. 2009, redakční zpráva [cit. 20. 3. 2010] <<http://www.halonoviny.cz/index.php?id=87173>>

ČTK Cameron chce Británii „znovu postavit na nohy“ [online] Finanční noviny.cz 8. 10. 2009 [cit. 13. 3. 2010]
 <http://www.financninoviny.cz/tema/index_img.php?id=123826>

EVANS, A. „Wind of Change“ speech [online] c2001 [cit. 15.1. 2009] <
http://africanhistory.about.com/od/eraindependence/a/wind_of_change1.htm>

EVERETT, G. The Reform Acts [online] poslední revize obsahu 1987 [ci. 14. 11. 2009] <<http://www.victorianweb.org/history/hist2.html>>

Gordon Brown možná neprohraje volby [online] Britské listy, 4. 12. 2009 [cit. 21. 3. 2009] <<http://www.blisty.cz/art/50169.html>> ISSN 1213-1792

Habeas Corpus Act [online] poslední revize 30. 9. 2009 [cit. 10. 10. 2009]
<<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/PRgagging.htm> >

HAPPOLD, T. Blair launches Labour's manifesto [online] 13. 4. 2005 [cit. 12. 3. 2010] <<http://image.guardian.co.uk/sys-files/Politics/documents/2005/04/13/labourmanifesto.pdf>>

Housing of the Working Classes Act 1885 [online] [cit. 17. 11. 2009]
<http://en.wikipedia.org/wiki/Housing_of_the_Working_Classes_Act_1885>

Irish Land Acts [online] [cit. 23. 12. 2009]
<http://en.wikipedia.org/wiki/Irish_Land_Acts >

MABBUTT, A. Conservatives Conservatives [online]<www.conservatives.com>

MUNDIL, S. Šéf britských konzervativců čelí odporu ve straně kvůli ekologii [online] Ekolist.cz, 2. 12. 2009 [cit. 14. 3. 2010]
<<http://www.ekolist.cz/zprava.shtml?x=2207448>>

NÍDR, T. Šéf britských konzervativců Cameron: Obdivuji Mirka i hodnoty ODS [online] iDNES.cz 1. 6. 2009 [cit. 14. 3. 2010] <http://zpravy.idnes.cz/sef-britskych-konzervativcu-cameron-obdivuji-mirka-i-hodnoty-ods-p9w-/kavarna.asp?c=A090601_104317_kavarna_bos>

Six Acts [online] [cit. 25. 10. 2009] <http://en.wikipedia.org/wiki/Six_Acts >

ŠUTA, M. Zelená lekce Davida Camerona Topolánkově ODS: Podpoříme povinnou náhradu nebezpečných chemikálií! [online] STUZ 17. 10. 2006 [8. 3. 2010] <<http://www.stuz.cz/view.php?cisloclanku=2006100012>>

TREANOR, P. Neoliberalism [online] [cit. 31. 1. 2010]
<<http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/neoliberalism.html>>

UK Polling Report [online] poslední revize 4. 3. 2010 [cit. 3. 4. 2010]
<<http://ukpollingreport.co.uk/blog/voting-intention>>

United Kingdom general election 1997 [online] poslední revize 28. 2. 2010 [cit. 1. 3. 2010] <http://en.wikipedia.org/wiki/United_Kingdom_general_election,_1997>

United Kingdom general election 2001 [online] poslední revize 26. 2. 2010 [cit. 1. 3. 2010] <http://en.wikipedia.org/wiki/United_Kingdom_general_election,_2001>

United Kingdom general election 2005 [online] poslední revize 24. 2. 2010 [cit. 1. 3. 2010] <http://en.wikipedia.org/wiki/United_Kingdom_general_election,_2005>

University of Wales Swansea 1972 and 1974 Miners' Strikes [online] 2002 [cit. 23. 1. 2010] <http://www.agor.org.uk/cwm/themes/events/1972_1974_strikes.asp>

Where we stand [online] 2010 [cit. 20. 3. 2010]
<<http://www.conservatives.com/Policy.aspx>>

William Pitt [online] poslední revize 30. 9. 2009 [cit. 10. 10. 2009]
<<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/PRpitt.htm> >

10 Seznam zkratek

CBI	Confederation of British Industry
CDU	Německá křesťansko-demokratická unie
CENTO	Central Treaty Organization
CP	Konzervativní strana
DC	Italská křesťansko-demokratická strana
Euroatom	Evropské společenství pro atomovou energii
ES	Evropské společenství
ESUO	Evropské společenství uhlí a oceli
EU	Evropská unie
FNO	Fronta národního osvobození
HDP	Hrubý domácí produkt
IRA	Irská republikánská armáda
KNP	Konzervativní nová pravice
LEA	Local Educational Authorities - místní vzdělávací úřady
LNP	Liberální nová pravice
NATO	Severoatlantická aliance
NDR	Německá demokratická republika
NP	Nová pravice
NUM	Národní unie horníků
NV	Národní vláda
OEEC	Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci
OSN	Organizace spojených národů
PR	Public relations/ vztahy s veřejností
PRI	strana v Mexiku - pragmatická, hegemonická
RF	Rhodézská Fronta
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
TUC	Kongres odborových organizací
TUC	Trades Union Congress
UK	United Kingdom
USA	Spojené státy americké

11. Seznam příloh

- Příloha č. 1 – Statistika všeobecných parlamentních voleb, 1895–2005
- Příloha č. 2 – Srovnání volebních výsledků 1985–2005
- Příloha č. 3 – Zisk křesel v dolní sněmovně parlamentu ve volbách 1997
- Příloha č. 4 – Zisk křesel v dolní sněmovně parlamentu ve volbách 2001
- Příloha č. 5 – Zisk křesel v dolní sněmovně parlamentu ve volbách 2005
- Příloha č. 6 – Podíl hlasů CP a Liberálních Unionistů v Anglických volebních obvodech ve vztahu k vybraným sociálním a ekonomickým proměnným
- Příloha č. 7 – Preference voličů podle sociálního statutu rodiny
- Příloha č. 8 – Politické preference podle vyznání voličů
- Příloha č. 9 – Bytové vlastnictví a voličské preference, 1964
- Příloha č. 10 – Komponenty změny volebních preferencí 1964–1987
- Příloha č. 11 – Vztah pohlaví k volebním preferencím (%)
- Příloha č. 12 – Volební průzkum 1987–1990
- Příloha č. 13 – Průzkum volebních preferencí 2005–2010

Příloha č. 1 – Statistika všeobecných parlamentních voleb, 1895–2005

volby	CP	CP počet hlasů	Labour	Lab. počet hlasů	Liberálové	Lib. počet hlasů	ostatní
1895	411	1,894,772	0	44,325	177	1,765,266	82 (Irští nacionalisté)
1900	402	1,767,444	2	63,304	184	1,568,141	82 (Ir. Nac.)
1906	157	2,451,454	30	329,748	400	2,757,883	83 (Ir.Nac.)
1910 (led.)	273	3,127,887	40	505,657	275	2,880,581	82 (Ir.Nac.)
1910 (pros.)	272	2,420,566	42	371,802	272	2,295,88	84 (Ir.Nac.)
1918	332 (koalice)	3,472,738	4 (koalice)	53,962	127 (koalice)	1,396,590	9 (Ir.Nac.)
1922	345	5,502,298	142	4,237,349	64	2,668,142	14
1923	258	5,514,541	191	4,339,780	159	4,301,481	8
1924	419	7,854,523	151	5,489,087	40	2,928,737	5
1929	260	8,656,225	288	8,370,417	59	5,308,738	8
1931	473	11,905,925	52	6,649,630	35	809,302	5
1935	388	10,496,300	154	8,325,491	21	1,443,093	10
1945	197 (+ 11 lib.)	9,101,099	393	11,967,746	12	1,443,093	2 (Nacionalisté)
1950	282 (+ 16 lib.)	11,507,061	315	13,266,176	9	2,621,487	3
1951	302 (+ 19 lib.)	13,717,538	295	13,717,538	6	730,546	19 (Nacionalisté)

volby	CP	CP počet hlasů	Labour	Lab. počet hlasů	Liberálové	Lib. počet hlasů	ostatní
1955	324 (+ 21 lib.)	12,468,778	277	12,405,254	6	722,402	21 (Nacionalisté)
1959	345 (+ 20 lib.)	13,749,830	258	12,216,172	6	1,640,760	20 (Nacionalisté)
1964	298 (+ 6 lib.)	12,001,396	317	12,205,808	9	3,099,283	6 (Nacionalisté)
1966	250 (+ 3 lib.)	11,268,676	364	13,096,629	12	2,327,457	3 (Nacionalisté)
1970	330	13,145,123	288	12,208,758	6	2,117,035	6
1974 (únor)	297	11,872,180	301	11,645,616	14	6,059,519	14
1974 (říj.)	277	10,462,565	319	11,457,079	13	5,346,704	13
1979	339	13,697,690	269	11,532,148	11	4,313,811	11
1985	397	13,012,315	209	8,456,934	17	4,210,115	17
1987	376	13,736,405	229	10,029,797	22	7,341,623	22
1992	336	14,092,891	271	11,559,735	20	5,99,384	20
1997	165	9,600,943	419	13,518,167	46	5,242,947	29
2001	166	8,357,615	413	10,724,953	52	4,814,321	28
2005	198	8,772,598	356	9,562,122	30	5,981,874	30

Zdroj: 1) volební výsledky 1895 - 1992: Charmley, J. A history of conservative politics, 1900-1996. New York: St Martin's press, INC., 1996, str. 258-259

Zdroj 2) Volby 1997-2005 -počet křesel -

BBC Results through time – 1945 to 2001: 1997 – Labour victory [online] c2008 [cit. 20. 2. 2010]
<http://news.bbc.co.uk/2/shared/vote2005/past_elections/html/>

BBC Results through time – 1945 to 2001: 2001 – Labour victory [online] c2008 [cit. 20. 2. 2010]
<http://news.bbc.co.uk/2/shared/vote2005/past_elections/html/>

BBC Results through time – 1945 to 2001: 2005 – Labour victory [online] c2008 [cit. 20. 2. 2010]
<http://news.bbc.co.uk/2/shared/vote2005/past_elections/html/>

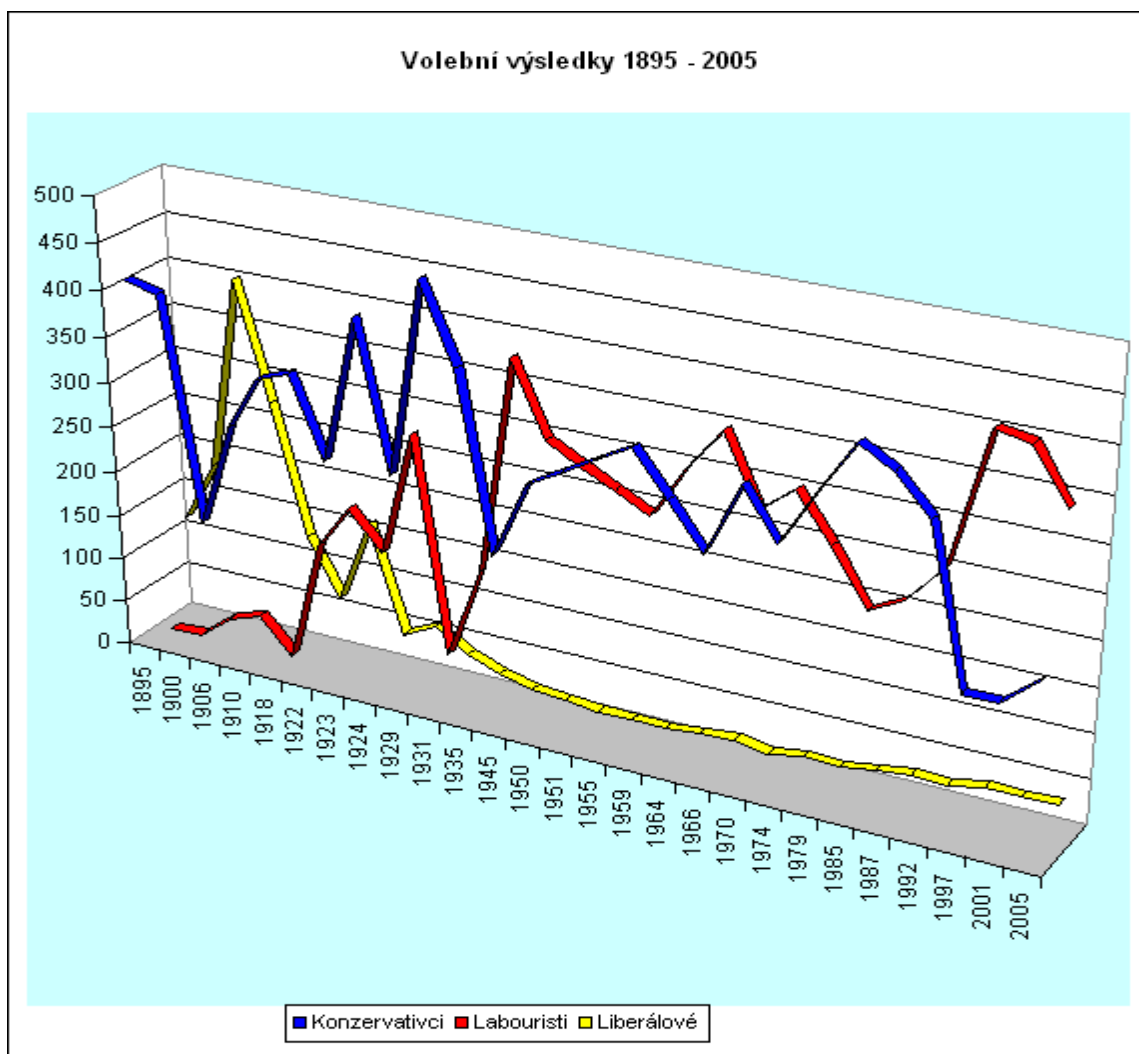
Zdroj 3) volby 1997-2005 - počet hlasů:

United Kingdom general election 1997 [online] poslední revize 28. 2. 2010 [cit. 1. 3. 2010]
<http://en.wikipedia.org/wiki/United_Kingdom_general_election,_1997>

United Kingdom general election 2001 [online] poslední revize 26. 2. 2010 [cit. 1. 3. 2010]
<http://en.wikipedia.org/wiki/United_Kingdom_general_election,_2001>

United Kingdom general election 2005 [online] poslední revize 24. 2. 2010 [cit. 1. 3. 2010]
<http://en.wikipedia.org/wiki/United_Kingdom_general_election,_2005>

Příloha č. 2 - Srovnání volebních výsledků 1895 - 2005

Zdroj: 1) volební výsledky 1895 - 1992: Charmley, J. A history of conservative politics, 1900-1996. New York: St Martin's press, INC., 1996, str. 258-259

2) Volby 1997-2005 -počet křesel

BBC Results through time – 1945 to 2001: 1997 – Labour victory [online] c2008 [cit. 20. 2. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/shared/vote2005/past_elections/html/>

BBC Results through time – 1945 to 2001: 2001 – Labour victory [online] c2008 [cit. 20. 2. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/shared/vote2005/past_elections/html/>

BBC Results through time – 1945 to 2001: 2005 – Labour victory [online] c2008 [cit. 20. 2. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/shared/vote2005/past_elections/html/>

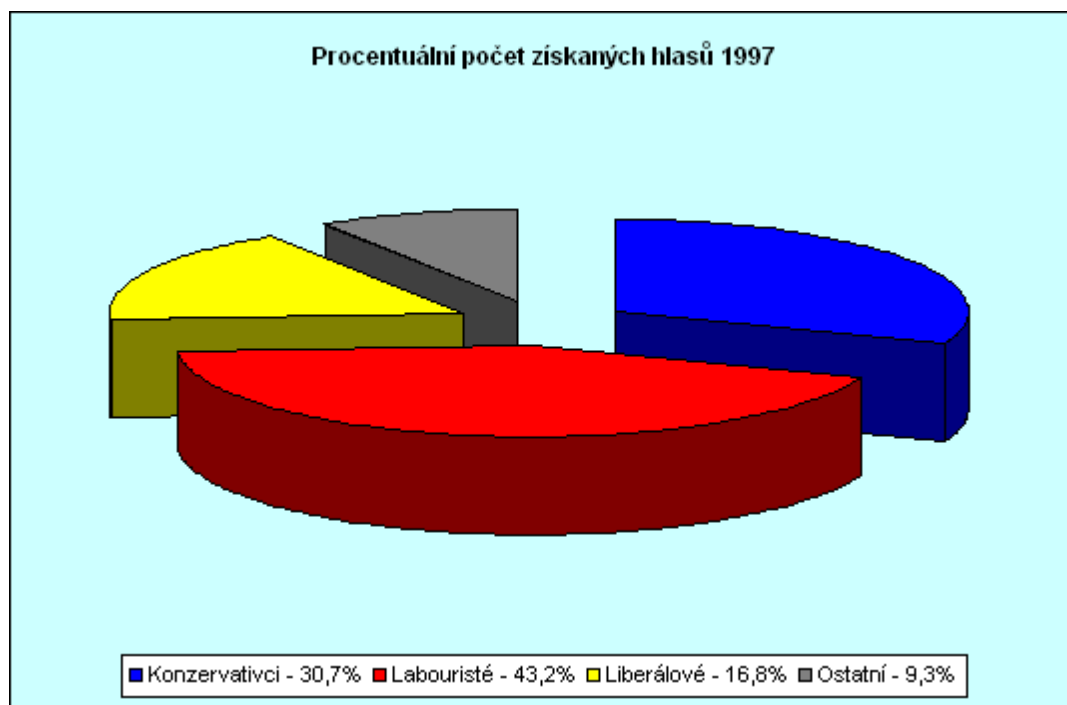
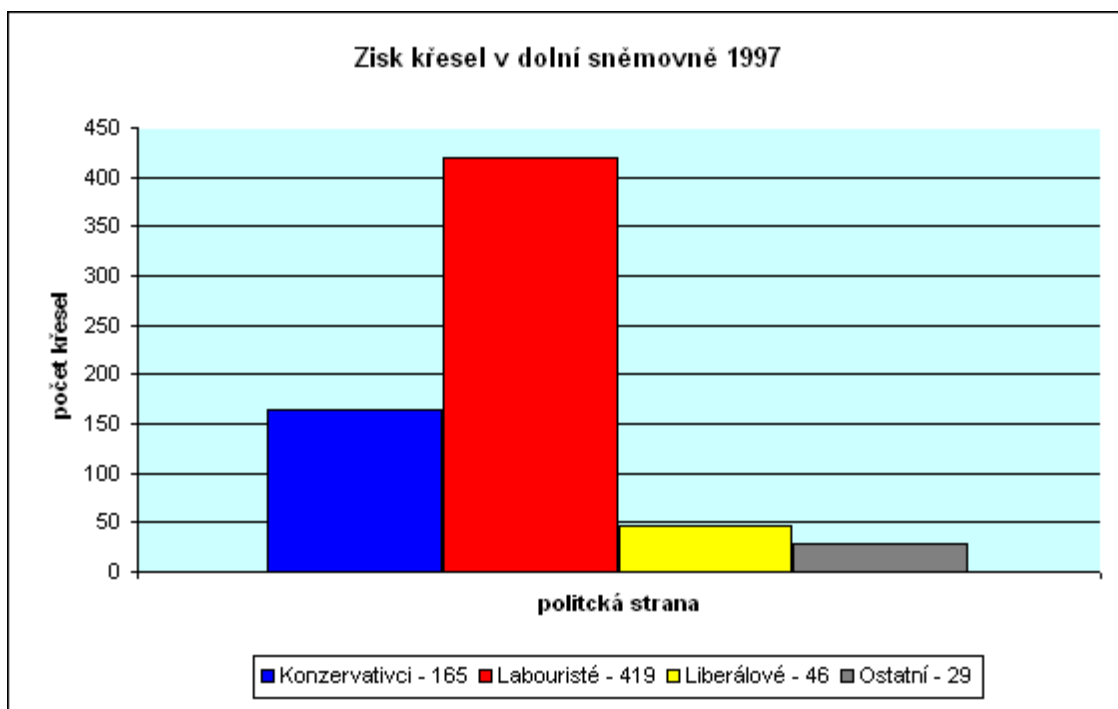
3)volby 1997-2005 - počet hlasů

United Kingdom general election 1997 [online] poslední revize 28. 2. 2010 [cit. 1. 3. 2010] <http://en.wikipedia.org/wiki/United_Kingdom_general_election,_1997>

United Kingdom general election 2001 [online] poslední revize 26. 2. 2010 [cit. 1. 3. 2010] <http://en.wikipedia.org/wiki/United_Kingdom_general_election,_2001>

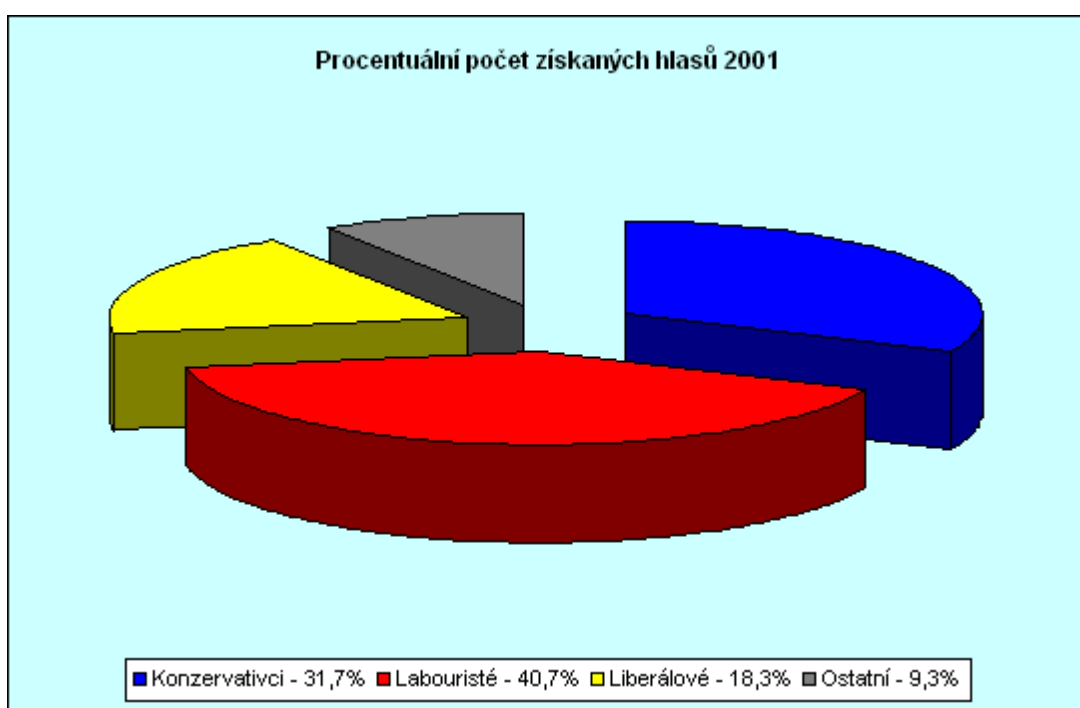
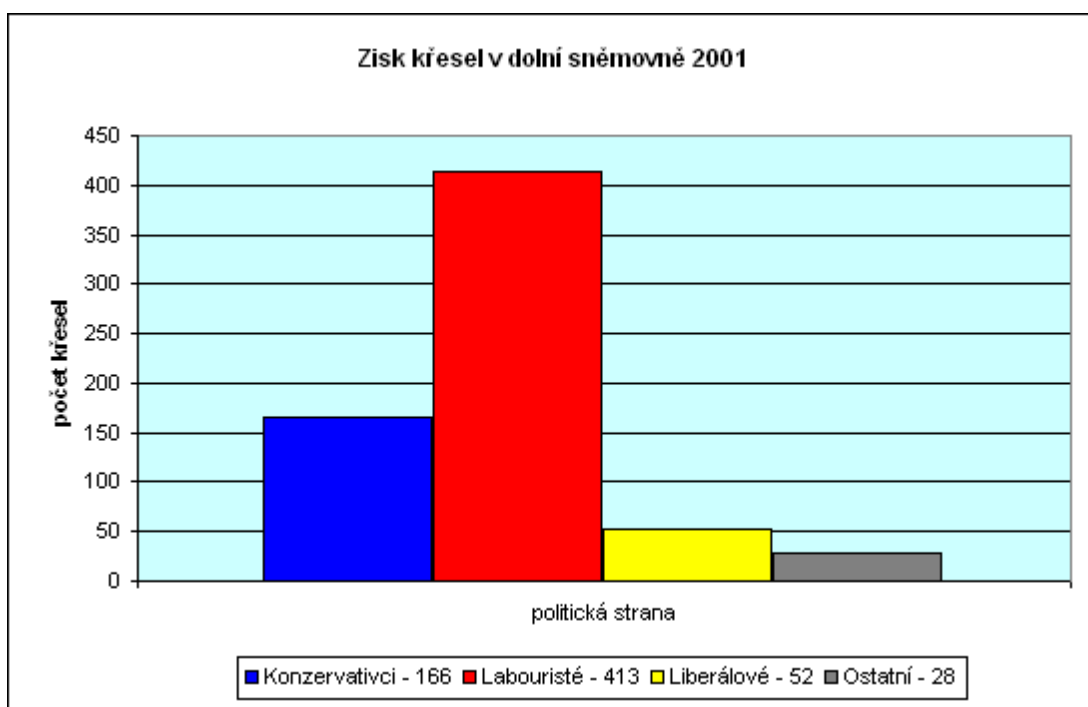
United Kingdom general election 2005 [online] poslední revize 24. 2. 2010 [cit. 1. 3. 2010] <http://en.wikipedia.org/wiki/United_Kingdom_general_election,_2005>

Příloha č. 3 – Zisk křesel v dolní sněmovně parlamentu ve volbách 1997

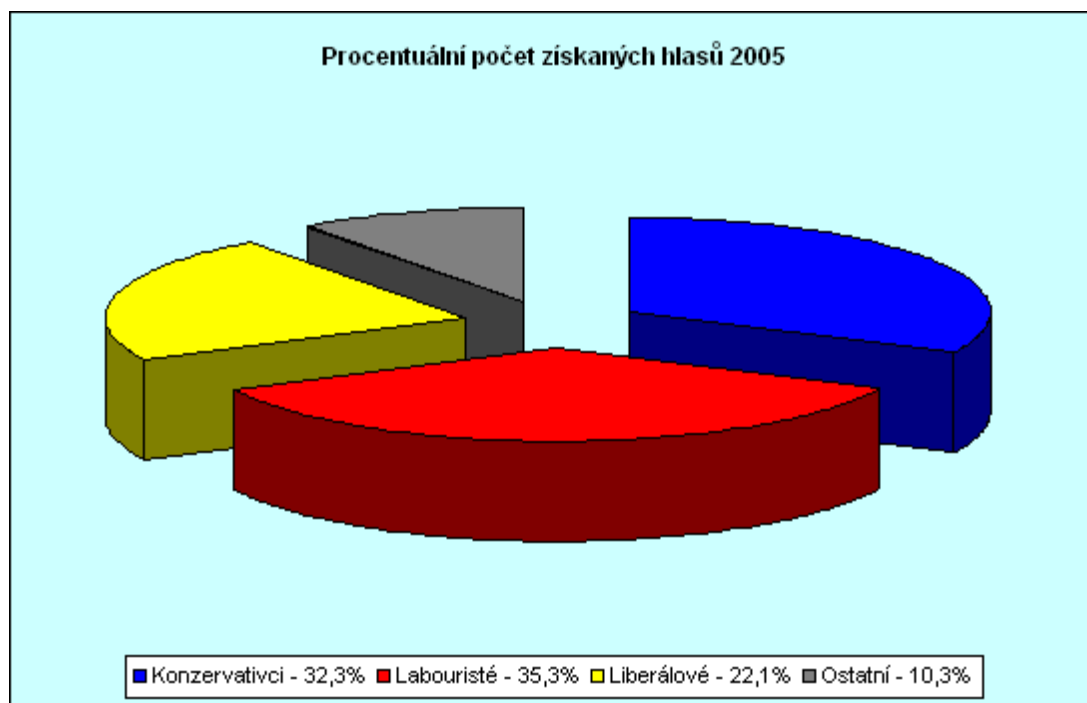
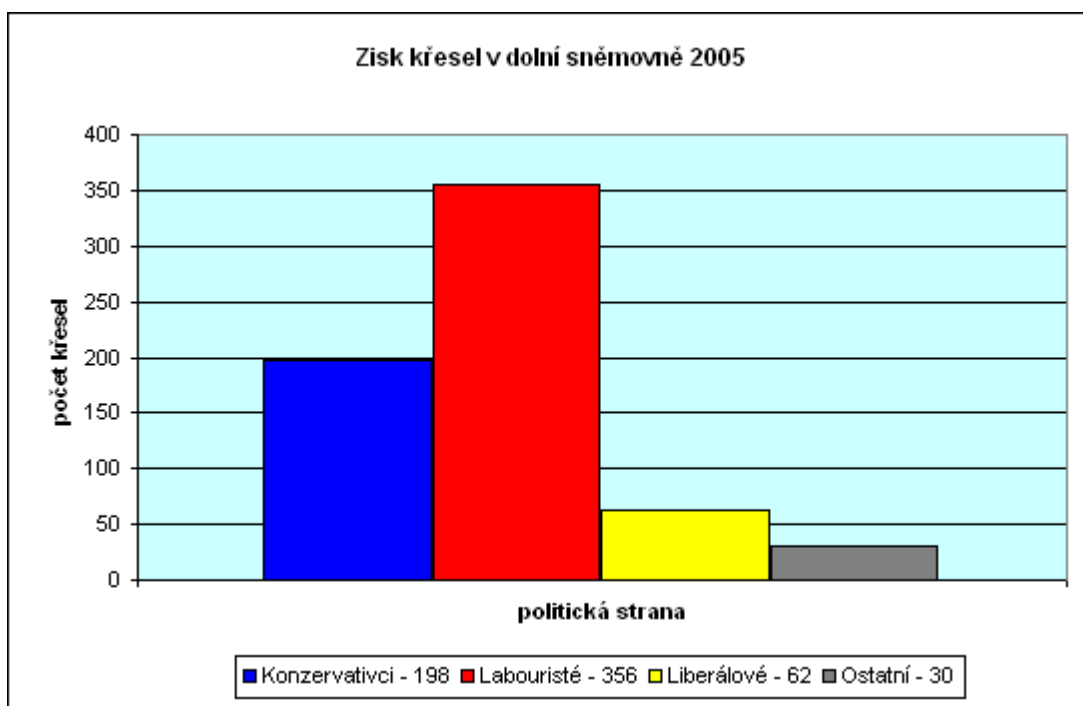
Zdroj: BBC Results through time – 1945 to 2001: 1997 – Labour victory [online] c2008 [cit. 20. 2. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/shared/vote2005/past_elections/html/>

Příloha č. 4 – Zisk křesel v dolní sněmovně parlamentu ve volbách 2001

Zdroj: BBC Results through time – 1945 to 2001: 2001 – Labour victory [online] c2008
[cit. 20. 2. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/shared/vote2005/past_elections/html/>

Příloha č. 5 – Zisk křesel v dolní sněmovně parlamentu ve volbách 2005

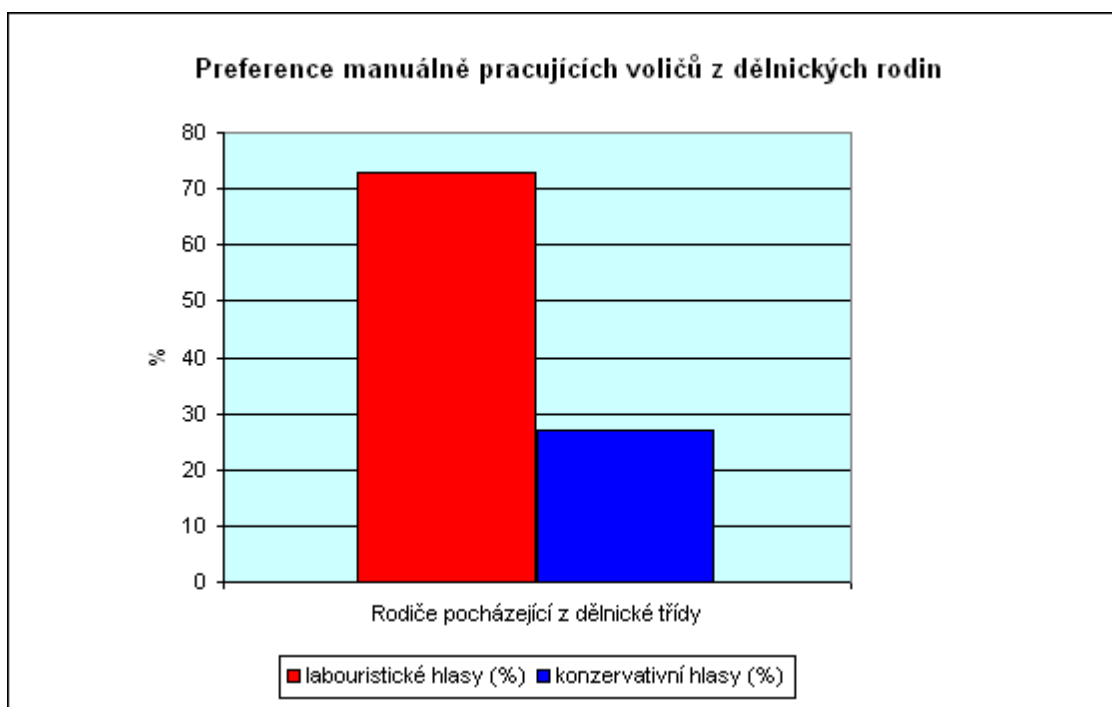
Zdroj: BBC Results through time – 1945 to 2001: 2005 – Labour victory [online] c2008
[cit. 20. 2. 2010] <http://news.bbc.co.uk/2/shared/vote2005/past_elections/html/>

Příloha č. 6 – Podíl hlasů CP a Liberálních Unionistů v Anglických volebních obvodech ve vztahu k vybraným sociálním a ekonomickým proměnným

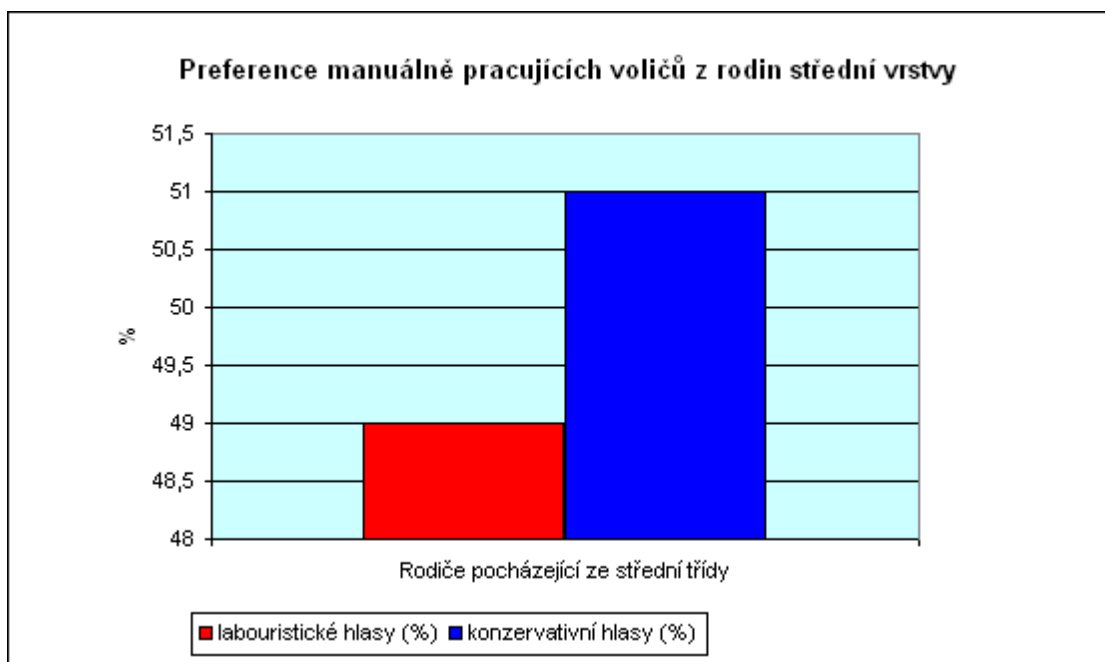
Volby	Náboženské rozdělení úřednictva			Mužská pracovní síla zaměstnaná v zemědělství	Střední třída
	Anglikáni	Nekonformisté	Katolíci		
1900	- .03	- .02	.45	.04	- .04
1906	.23	- .38	.10	.20	.09
1910 (leden)	.26	- .49	.20	.20	.18
1910 (pros.)	.44	- .39	.22	- .05	.27
1918	.47	- .28	.03	- .56	.65
1922	.32	- .40	.07	- .17	.70
1923	.49	- .33	.07	- .14	.67
1924	.34	- .30	.10	- .15	.66
1929	.52	- .29	.11	- .37	.68

Zdroj: Seldon, A., Ball, S. aj. The conservative century: The Conservative Party since 1900. Avon: Oxford university press, 1994, str. 589

Příloha č. 7 – Preference voličů podle sociálního statutu rodiny

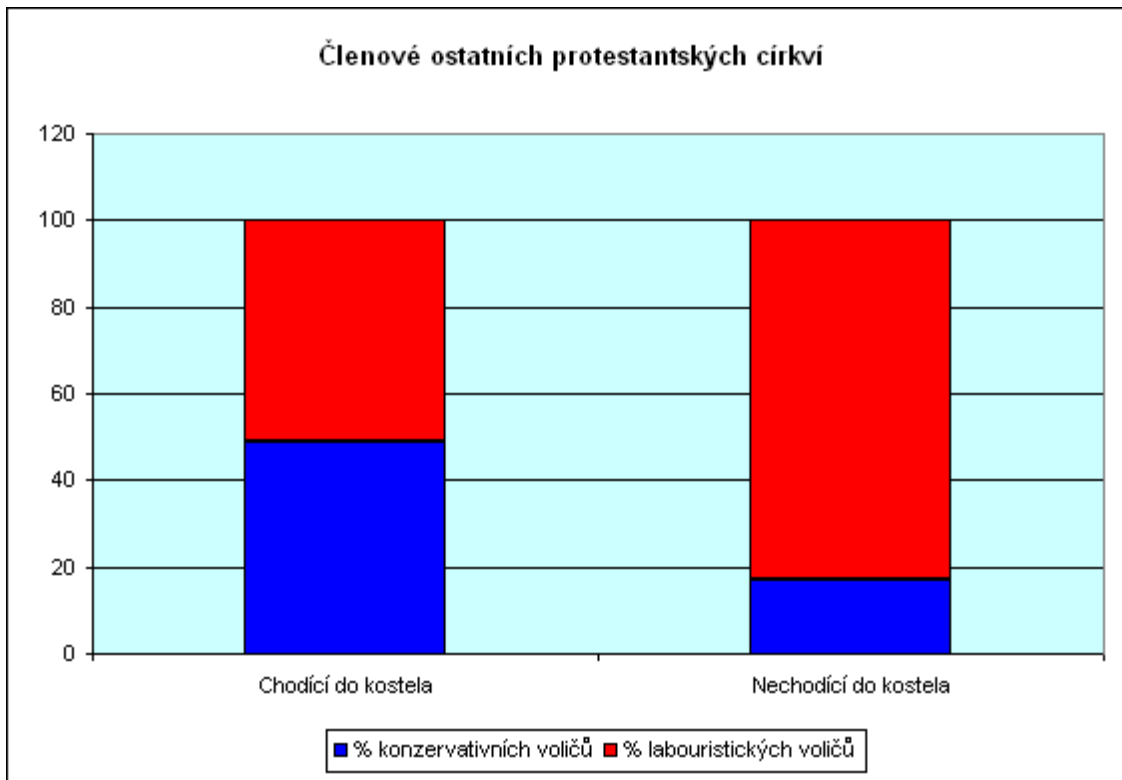
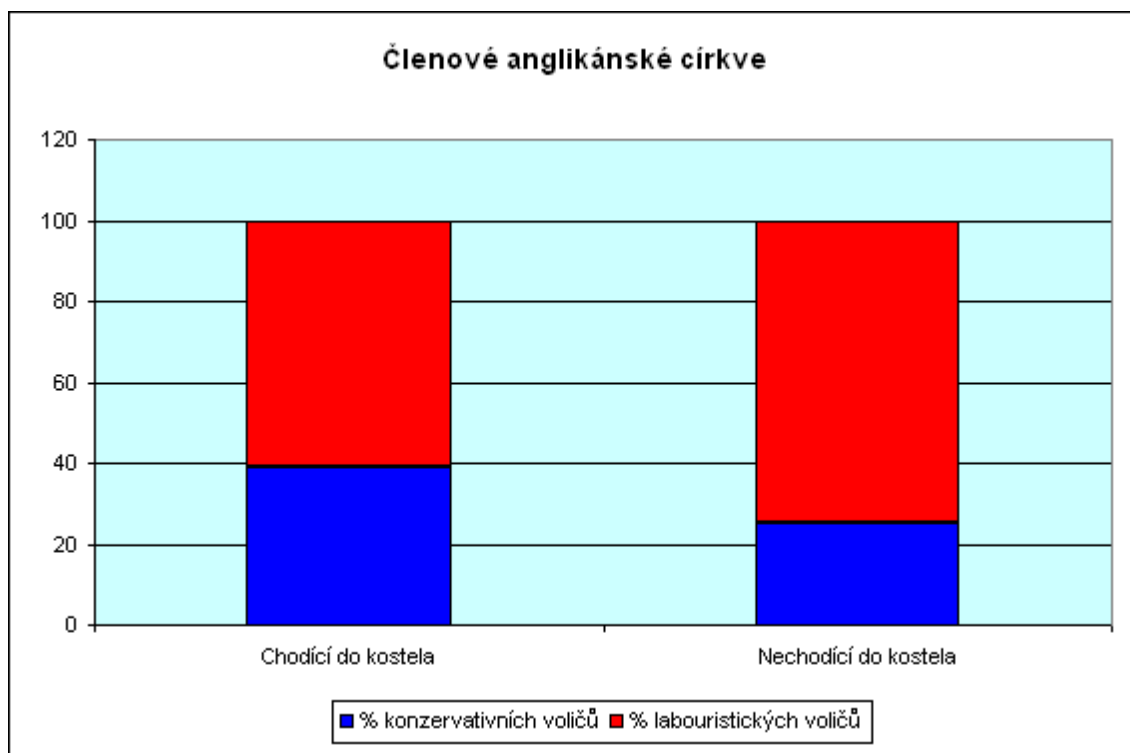

Zdroj: McKenzie R., Silver, A. Angels in Marble: Working class conservatives in urban England. London: Heinemann, 1968, str.98

Zdroj: McKenzie R., Silver, A. Angels in Marble: Working class conservatives in urban England. London: Heinemann, 1968, str.98

Příloha č. 8 – Politické preference podle vyznání voličů

Zdroj: McKenzie R., Silver, A. Angels in Marble: Working class conservatives in urban England. London: Heinemann, 1968, str. 101

Příloha č. 9 – Bytové vlastnictví a voličské preference, 1964

Bytové vlastnictví	Střední třída volící CP (%)	Dělnická třída volící Lab. (%)
Obecní byty	37.7	74.1
Pronájem	55.9	61.2
Osobní vlastnictví	71.6	45.9
Celkem	65.6	60.3

Zdroj: Seldon, A., Ball, S. aj. The conservative century: The Conservative Party since 1900. Avon: Oxford university press, 1994, str. 595

Příloha č. 10 – Komponenty změny volebních preferencí 1964–1987

Zdroj změny	Podíl hlasů		
	Konzervativní strana	Liberální Aliance	Labouristická strana
Společen. Třída	+ 3.8	+ 0.7	- 4.5
Bydlení	+ 4.6	+ 0.6	- 5.0
Region	- 0.1	+ 0.1	- 0,1
Členství v odborech	+ 0.5	- 0.1	- 0,4
Vyšší vzdělání	- 0.4	+ 0.8	- 0,5
Etnicita	- 0.7	- 0.3	+ 1.0
Náboženství	- 4.0	+ 0,1	+ 4.1
Další soc. důvody	+ 2.7	+ 1.8	- 4.0

Zdroj: Seldon, A., Ball, S. aj. The conservative century: The Conservative Party since 1900. Avon: Oxford university press, 1994, str. 603

Příloha č. 11 – Vztah pohlaví k volebním preferencím (%)

Rok	Muži		Ženy	
	CP	Ostatní	CP	Ostatní
1945	35	65	43	57
1950	41	59	45	55
1951	46	54	54	46
1955	47	53	55	45
1959	45	55	51	49
1964	40	60	43	57
1966	36	64	41	59
1970	43	57	48	52
1974 (únor)	37	63	39	61
1974 (říjen)	35	65	37	63
1979	45	55	48	52
1983	45	55	45	55
1987	44	56	44	56
1992	37	61	43	57

Zdroj: Seldon, A., Ball, S. aj. The conservative century: The Conservative Party since 1900. Avon: Oxford university press, 1994, str. 615

Příloha č. 12 – Volební průzkum 1987-1990

Datum	Vedení Konzervativní strany nad Labouristickou stranou (%)				
	AB	C1	C2	DE	Celkem
1987	+41	+23	+7	-15	+10
1990					
Leden	+30	+10	-30	-34	-11
Únor	+26	+8	-21	-42	-12
Březen	+23	-5	-45	-60	-28
Duben	+23	-5	-35	-47	-22
Květen	+30	+2	-32	-47	-18
Červen	+36	0	-24	-38	-11
Červenec	+25	+12	-19	-48	-8
Září	+36	+10	-21	-36	-8
Říjen	+22	-6	-28	-40	-16
Prosinec	+55	+16	-8	-27	+4

Legenda:

AB = profesionálové, management

C2 = kvalifikovaní manuálně pracující

C1 = mladí, nemanuálně pracující

DE = nekvalifikovaní manuálně pracující

Zdroj: Seldon, A., Ball, S. The conservative century: The Conservative Party since 1900. Avon: Oxford university press, 1994, str. 605

Příloha č. 13 – Průzkum volebních preferencí 2005–2010²²³

	Survey End Date	CON (%)	LAB (%)	LDEM (%)	Con Lead
YouGov/Sun	2010-03-04	38	32	17	6
YouGov/Sun	2010-03-03	38	32	19	6
YouGov/Sun	2010-03-02	38	33	16	5
YouGov/Sun	2010-03-01	39	32	17	7
ComRes/Independent	2010-02-28	37	32	19	5
YouGov/Sunday Times	2010-02-26	37	35	17	2
YouGov/Sunday Times	2010-02-19	39	33	17	6
ComRes/Independent	2010-01-31	38	31	19	7
YouGov/Sunday Times	2010-01-15	40	31	18	9
ComRes/Independent on Sunday	2010-01-14	42	29	19	13
ComRes/Independent	2009-12-20	38	29	19	9
YouGov/Sunday Times	2009-12-11	40	31	16	9
ComRes/Independent on Sunday	2009-12-10	41	24	21	17
YouGov/Sunday Times	2009-12-04	40	27	18	13
ComRes/Independent	2009-11-29	37	27	20	10
YouGov/Sunday Times	2009-11-13	41	27	18	14
ComRes/Independent on Sunday	2009-11-12	39	25	17	14
ComRes/Independent	2009-10-25	40	27	18	13
YouGov/Sunday Times	2009-10-16	41	30	17	11
ComRes/Independent on Sunday	2009-10-15	40	28	19	12
ComRes/Independent on Sunday	2009-10-01	40	28	19	12
ComRes/Independent	2009-09-27	38	23	23	15
YouGov/Sunday Times	2009-09-11	41	27	17	14
ComRes/Independent	2009-09-06	40	24	21	16
ComRes/Independent on Sunday	2009-08-20	41	24	18	17
YouGov/Sunday Times	2009-08-14	42	28	18	14

²²³ V tomto výzkumu volebních preferencí je z důvodu přehlednosti dat zastoupeno pouze několik nejznámějších britských tiskových zdrojů. Vysoký počet údajů je zde uveden proto, aby názorně ukázal proměnlivost voličských preferencí za období 2005-10 a podpořil tak závěry uvedené v diplomové práci.

ComRes/Independent	2009-07-26	42	24	18	18
YouGov/Sunday Times	2009-07-17	42	25	18	17
ComRes/Independent on Sunday	2009-07-16	38	23	22	15
ComRes/Independent	2009-06-28	36	25	19	11
ComRes/Independent on Sunday	2009-06-19	39	22	18	17
YouGov/Sunday Times	2009-06-12	40	24	18	16
ComRes/Independent	2009-06-07	38	22	20	16
Ipsos-MORI/	2009-05-31	40	18	18	22
ComRes/Independent on Sunday	2009-05-14	40	21	18	19
YouGov/Sunday Times	2009-05-08	43	27	18	16
ComRes/Independent	2009-04-26	45	26	17	19
YouGov/Sunday Times	2009-04-04	41	34	16	7
ComRes/Independent	2009-03-29	40	28	18	12
ComRes/Independent on Sunday	2009-03-19	41	30	17	11
YouGov/Sunday Times	2009-03-13	41	31	17	10
ComRes/Independent	2009-03-01	44	28	17	16
YouGov/Sunday Times	2009-02-13	44	32	14	12
ComRes/Independent on Sunday	2009-02-12	41	25	22	16
ComRes/Independent	2009-01-23	43	28	16	15
YouGov/Sunday Times	2009-01-16	45	32	14	13
ComRes/Independent on Sunday	2009-01-15	41	32	15	9
ComRes/Independent	2008-12-21	39	34	16	5
YouGov/Sunday Times	2008-12-12	41	35	15	6
ComRes/Independent	2008-11-30	37	36	17	1
YouGov/Sunday Times	2008-11-14	41	36	14	5
ComRes/Independent on Sunday	2008-11-13	43	32	12	11
ComRes/Independent	2008-10-26	39	31	16	8
YouGov/Sunday Times	2008-10-10	43	33	14	10
ComRes/Independent	2008-09-28	41	29	18	12
ComRes/Independent on Sunday	2008-09-18	39	27	21	12
YouGov/Sunday Times	2008-09-12	46	27	16	19
ComRes/Independent	2008-09-04	44	25	17	19

ComRes/Independent on Sunday	2008-08-21	46	25	16	21
YouGov/Sunday Times	2008-08-15	45	25	18	20
ComRes/Independent	2008-07-24	46	24	18	22
ComRes/Independent on Sunday	2008-07-17	45	24	16	21
YouGov/Sunday Times	2008-07-11	47	25	16	22
ComRes/Independent	2008-06-26	46	25	18	21
YouGov/Sunday Times	2008-06-13	47	25	18	22
ComRes/Independent on Sunday	2008-06-12	44	26	17	18
ComRes/Independent	2008-06-01	44	30	16	14
YouGov/Sunday Times	2008-05-16	45	25	18	20
ComRes/Independent on Sunday	2008-05-15	43	26	19	17
ComRes/Independent	2008-04-27	40	26	20	14
YouGov/Sunday Times	2008-04-11	44	28	17	16
ComRes/Independent	2008-03-30	38	31	17	7
YouGov/Sunday Times	2008-03-14	43	27	16	16
ComRes/Independent	2008-02-24	41	30	17	11
YouGov/Sunday Times	2008-02-15	41	32	16	9
ComRes/Independent	2008-01-27	38	30	17	8
YouGov/Sunday Times	2008-01-11	43	33	14	10
YouGov/Sunday Times	2007-12-27	40	35	15	5
ComRes/Independent	2007-12-16	41	30	16	11
YouGov/Sunday Times	2007-12-14	45	32	14	13
ComRes/Independent	2007-11-25	40	27	18	13
YouGov/Sunday Times	2007-11-16	41	35	13	6
ComRes/Independent	2007-10-28	41	33	16	8
YouGov/Sunday Times	2007-10-06	41	38	11	3
YouGov/Sunday Times	2007-09-14	34	39	15	-5
ComRes/Independent	2007-09-12	34	37	15	-3
ComRes/Independent	2007-08-30	36	36	15	0
YouGov/Sunday Times	2007-08-10	32	42	14	-10
Communicate/Independent	2007-07-29	34	37	16	-3
YouGov/Sunday Times	2007-07-21	33	40	15	-7

Communicate/Independent	2007-06-24	37	32	18	5
YouGov/Sunday Times	2007-06-15	37	35	14	2
Communicate/Independent	2007-05-28	35	31	19	4
YouGov/Sunday Times	2007-05-11	38	34	15	4
Communicate/Independent	2007-04-22	36	27	22	9
YouGov/Sunday Times	2007-04-05	39	31	16	7
Communicate/Independent	2007-03-25	35	31	20	4
YouGov/Sunday Times	2007-03-16	38	32	16	6
Communicate/Independent	2007-02-25	40	29	17	11
YouGov/Sunday Times	2007-02-09	37	32	18	5
YouGov/Sunday Times	2006-12-22	37	32	15	5
Communicate/Independent	2006-12-20	36	37	14	-1
ICM/Guardian	2006-12-17	40	32	18	8
Populus/Times	2006-12-10	34	33	18	1
YouGov/Telegraph	2006-11-30	37	32	16	5
Communicate/Independent	2006-11-26	34	36	17	-2
ICM/Guardian	2006-11-19	37	32	22	5
Populus/Times	2006-11-05	36	33	20	3
YouGov/Telegraph	2006-10-26	39	32	16	7
ICM/Guardian	2006-10-22	39	29	22	10
Communicate/Independent	2006-10-22	38	32	14	6
Populus/Times	2006-10-08	36	35	18	1
ICM/Sunday Telegraph	2006-10-05	38	32	20	6
YouGov/Telegraph	2006-09-29	36	36	16	0
YouGov/Sunday Times	2006-09-22	37	33	18	4
YouGov/Telegraph	2006-09-22	38	31	18	7
ICM/Guardian	2006-09-20	36	32	22	4
YouGov/Telegraph	2006-09-07	40	32	17	8
Ipsos-MORI/Sunday Times	2006-09-06	35	36	19	-1
Populus/Times	2006-09-03	36	32	20	4
YouGov/Telegraph	2006-08-24	38	31	18	7
ICM/Guardian	2006-08-20	40	31	22	9

YouGov/Telegraph	2006-07-26	38	33	18	5
ICM/Guardian	2006-07-23	39	35	17	4
Populus/Times	2006-07-09	36	34	19	2
BPIX/Mail on Sunday	2006-07-08	41	31	15	10
YouGov/Telegraph	2006-06-28	39	33	18	6
YouGov/Telegraph	2006-06-23	39	32	17	7
ICM/Guardian	2006-06-18	37	32	21	5
Populus/Times	2006-06-04	37	34	18	3
YouGov/Telegraph	2006-05-25	38	32	16	6
ICM/Guardian	2006-05-21	38	34	20	4
YouGov/Telegraph	2006-05-09	37	31	17	6
Populus/Times	2006-05-07	38	30	20	8
YouGov/Telegraph	2006-04-28	35	32	18	3
ICM/Guardian	2006-04-23	34	32	24	2
YouGov/Telegraph	2006-04-20	33	35	17	-2
Populus/Times	2006-04-02	34	36	21	-2
YouGov/Telegraph	2006-03-29	36	36	18	0
ICM/Sunday Telegraph	2006-03-18	33	37	21	-4
YouGov/Sunday Times	2006-03-17	38	35	19	3
ICM/Guardian	2006-03-12	34	37	21	-3
YouGov/Telegraph	2006-02-22	38	36	18	2
ICM/Guardian	2006-02-19	37	34	21	3
Populus/Times	2006-02-05	37	36	18	1
YouGov/Telegraph	2006-01-26	39	40	13	-1
ICM/Guardian	2006-01-22	37	36	19	1
Populus/Times	2006-01-08	36	39	16	-3
ICM/Guardian	2005-12-18	37	36	21	1
YouGov/Telegraph	2005-12-15	38	36	18	2
Populus/Times	2005-12-11	35	38	19	-3
ICM/Sunday Telegraph	2005-12-08	37	35	21	2
YouGov/Telegraph	2005-11-24	35	37	20	-2
ICM/Guardian	2005-11-18	33	38	19	-5

Populus/Times	2005-11-06	32	40	19	-8
YouGov/Telegraph	2005-10-27	32	40	19	-8
ICM/Guardian	2005-10-20	33	36	22	-3
Populus/Times	2005-10-09	30	40	21	-10
YouGov/Telegraph	2005-09-29	32	40	20	-8
ICM/Guardian	2005-09-17	31	40	21	-9
YouGov/Sunday Times	2005-09-09	32	37	21	-5
Populus/Times	2005-09-04	35	37	20	-2
YouGov/Telegraph	2005-08-24	33	40	20	-7
ICM/Guardian	2005-08-14	31	38	22	-7
YouGov/Telegraph	2005-07-28	31	40	21	-9
Populus/Times	2005-07-24	28	40	22	-12
Ipsos-MORI/Observer	2005-07-18	28	41	25	-13
ICM/Guardian	2005-07-17	31	39	23	-8
YouGov/Telegraph	2005-06-30	33	38	20	-5
ICM/Guardian	2005-06-19	31	38	23	-7

Zdroj: UK Polling Report [online] poslední revize 4. 3. 2010 [cit. 3. 4. 2010]
<<http://ukpollingreport.co.uk/blog/voting-intention>>

12 Resumé

Diplomová práce se zabývá ideologickým vývojem britské Konzervativní strany v průběhu 20. století a zároveň předjímá budoucí možnosti této strany. Analýza programových změn strany je zasazena do kontextu historických událostí a volebních úspěchů a neúspěchů této strany, které předznamenávaly výrazné ideologické posuny. Přestože se Konzervativní strana od svého vzniku, v 1. polovině 19. století, vždy profilovala jako strana pravicová, můžeme v její více než stoleté historii pozorovat zásadní změny v pozici na ose mezi politickou pravíci a levicí. Ideologický posun strany směrem k levicovým hodnotám v sobě reflektuje především měnící se voličskou základnu, jejíž potřeby se Konzervativní strana snažila podporovat a chránit. Těžištěm této práce je období od roku 1945 až do současnosti, kdy se strana dokázala, pod vedením výrazných osobností, udržet převážně na vrcholu politické moci, aby pak byla na konci tohoto období zatlačena do dlouhodobé opozice.

Celá diplomová práce je založena především na britské politologické literatuře a na autentických stranických textech.

This diploma thesis deals predominantly with the ideological development of the Conservative Party in the 20th century and it also anticipates the possibilities of the party's future development. The changes in the conservative policy are analysed on the background of the historical events and electoral gains and losses that were always a sign of significant ideological shifts. Although the Conservative party has been considered a right-wing party, during its history of more than one hundred years we can easily notice numerous fundamental changes in its position between the political left and right. The shift towards leftist values mainly reflects the process of changes within the electorate, whose needs have always been of primary importance for the Conservative Party. This thesis focuses on the period from 1945 up to the present. During this period, the party managed to maintain its position in the British government under the leadership of strong political figures, even though at the end of the period the party was forced to be the opposition party for several election cycles.

This diploma thesis is primarily based on British political science literature and authentic party manifestos.